

Sigv. Ellkier-Pedersen

Bogen om

RYTTERSKOLE TAVLERNE

En undersøgelse i 250-året (1721-1971)

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

Sigv. Ellkier-Pedersen

Bogen om

RYTTERSKOLE TAVLERNE

En undersøgelse i 250-året (1721-1971)

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1971

Udgivet med støtte af
Undervisningsministeriet
og Danmarks Lærerforening

Design og foto:
Stig Ellkier-Pedersen

ISBN 87 504 0284 6

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Indholdsfortegnelse

TIDEN OG TONEN (en oversigt)	7
»OG BYGGER SKOLER OP –«	12
TAVLERNE	
fremstilling, opsætning, inskription og forfatter	25
DER VAR EN GANG 240 –	60
BESLÆGTEDE SKOLER OG MINDETAVLER	73
AT MINDES OG BEVARE –	77
TILBAGEVÆRENDE TAVLERS DATA (1971)	81
BAGGRUNDEN	111
ET TILLÆG	
Frederik IV's instrukser for de kongelige skoler	113
LITTERATUR	120

Lyster du Posten og Tærter,
Ud af slikt vi intet har;
Landsby-Rætter, Saal og Wrtter
Staa udi hvert andet Aar.

(Over spisekammerdøren i rytterskolerne)

Tiden og tonen

(en oversigt)

Arvekongedømmet som dansk styreform indførtes af kong Frederik III 1660 og blev på mange områder skelsættende både i denne og de efterfølgende kongers regeringstid.

For eftertiden står sønnen Christian V vel tydeligst som lovgiveren (Danske Lov 1683) og som den, der skulle udforme den ny styreform i praksis; men da dette – selv ved en Griffenfeldts hjælp – ikke til fulde lykkedes, måtte man sætte lid til, at efterfølgeren Frederik IV (1699–1730) kunne tilvejebringe den klarhed i udenrigspolitiske, økonomiske og samfundsmæssige forhold, som måtte være en forudsætning for enevoldsstyrets mulige succes.

Også dette håb gik kun delvis i opfyldelse.

Trods kongens udprægede flid og stærkt personlige engagement i alle regeringsspørgsmål, blev hans regeringstid ikke nogen udpræget afklaringsperiode, men i højere grad en tid, der prægedes af begivenheder og strømninger, som ikke direkte gav enevoldsregimet lejlighed til at udvikle sine bedste muligheder.

Men dog langtfra en årrække med stilstand.

På krigshimlen stod stjerner som Carl XII, Peter d. Store, Tordenskjold og Ivar Huitfeldt, mens den voksende pietisme bl. a. tegnedes med Hans Egedes navn, og nye tanker i litteratur og forskning bares frem af mænd som Ludvig Holberg, Christian Falster og Ole Rømer.

Hoffets og de højere aldelskredses sprog var tysk og fransk; men i tidens strømninger indgik også mange højtuddannede mænds stadige kamp for brugen og udviklingen af det danske sprog, som derved langsomt men støt arbejdede sig ud af det foregående århundredes glemsel og foragt.

Forholdet mellem kongemagten og den gamle danske adel, som ved arvehyldningen 1660 var blevet frataget sin egentlige magt, var præget af utilsløret gensidig mistro, og den af enevoldskongerne indhentede tyske adel viste ikke altid rimelig forståelse af danske forhold, skønt der med de indvandrede og ofte højtoplejede slægter førtes værdifulde kulturelle og religiøse strømninger ind i landet.

Men også pest, misvækstår, store brande og især krig med arvefjenden Sverige kom til at præge Frederik IV's regeringstid. Udskrivning af mandskab til hæren og krigsskatter til underhold af udenlandske lejetropper lå som et konstant tryk og med størst vægt på bonde- og borgerbefolkningen, og tabet af menneskeliv i krigen i forbindelse med usle økonomiske forhold i land-

distrikterne medførte flere steder disses delvise affolkning. Vornedskabet, som havde bundet den enkelte bonde til et bestemt gods, blev vel ophævet 1702; men dette fik kun ringe betydning, bl. a. fordi ophævelsen var lokalt begrænset, og fordi der allerede året før var pålagt almuebefolkningen en ny byrde: landmilitsen.

Denne udskrivning af bønderkarle til pligtig krigstræning på søn- og helligdage ansås vel i begyndelsen for mindre tyngende, men voksede efterhånden til et rekrutteringspres, der gennem årene førte direkte til den fuldkomne stavnsbinding.

Kongens stående hær bestod af ca. 15.000 fodfolk + 1800–2000 ryttere. Til militstjenesten udskreves 1 mand for hver 20 tdr. hartkorn og til ryttertjenesten endvidere 1 mand for hver 8 tdr. hartkorn i de oprettede rytterdistrikter; men under særlige krigsforhold strammedes disse krav tit, og tjenestepligten hvilede udelukkende på de fæstede eller selvejede bøndergårde.

Ved århundredskiftet hørte endnu under kronen (kongen) ca. 1500 udfæstede bøndergårde. Ca. 37.000 ejedes af godsbesidderne (propriétaires) heraf de 27.000 af gamle adelsslægter og ca. 10.000 af de fra Tyskland indhentede ny adelsfamilier. Samtidig var omkr. 6000 gårde underlagt kirker, lærde skoler, hospitaler og velgørende stiftelser. Kun ca. 2000 bønder ejede deres egen bedrift, heraf de 700 på Bornholm.

Til fortsat rekruttering af den stående hærs rytterafdelinger havde allerede Christian V på krongodserne udpeget først 5 og senere 10 særlig bekvemt beliggende »rytterdistrikter«, hvorfra mandskabet skulle udtages. Frederik IV udvidede distrikternes antal til 12 og omordnede placeringen, så der nu fandtes 3 rytterdistrikter i Jylland, 1 på Fyn og 8 i ret stærk koncentration på Sjælland, Lolland, Falster og Møn.

I areal var disse rytterdistrikter af meget forskellig størrelse p. gr. af jordens vekslende kvalitet. Under Christian V repræsenterede de tilsammen ca. 20.000 tdr. hartkorn, men udvidelsen under Frederik IV øgede dette tal til omkr. 65.000 tdr. hartkorn som baggrund for rytter-rekrutteringen.

Medens bøndernes forhold kunne variere ekstremt under de forskellige adelige og borgerlige godsbesiddere, var tilværelsen som bonde under et krongods og specielt i et rytterdistrikt til stadighed præget af særlige byrder: udvidet pligtkørsel, underholdet af rytterhæren, markskader fra kongens vildtbaner og ofte udvidet hoveri.

Hertil kom selve afgang af de bedst kvalificerede unge til ryttertjenesten.

Efter en kort årrække var adskillige distrikter så tappede for ungt mandskab, at rekrutteringen måtte opretholdes gennem hvervning af fremmede – til dels udenlandske – ryttersoldater, som indkvarteredes i og skulle fuldt underholdes af det enkelte landsbysamfund, hvilket selvsagt krævede ofre i penge og naturalier. I mange af tidens dokumenter fra landdistrikterne ses »rytterholds-penge« anført som behæftelse på den enkelte gård, og alt i alt var det næppe nogen fortrinsstilling at være »rytterbonde«.

Frederik IV er her fremstillet i rytterhærens sædvanlige uniform – dog med elefantorden og kommandostav. Det er rytterkongen, der fra en bakketop og med en befæstet by (København?) i baggrunden mønstrer sine forbiridende eskadroner.

Efter maleri i privateje (90×70) ca. 1718.

Samme billede, men i andet format, findes i malerisamlingen på Gavnø slot og i De Danske Kongers Kronologiske Samlinger på Rosenborg. Alle 3 usignede.

Endnu under Christian V's rytterordning var denne særlige soldatertjeneste dog omgivet af en vis glorificering, som måske havde sin grund i, at de kongelige ryttersoldater ubestrideligt fremtrådte med en barsk flothed, som nok kunne virke imponerende på den øvrige befolkning.

På en god, velbeslået og optømmet hest med dækken og sadeltøj sad rytteren iført sin solide, men noget prangende uniform: lang, gul læderkøllert, hvide skindbukser, lårlange sorte kravestøvler med dominerende sporer, store kravehandsker, rød kappe og kækt opbræmmet trekanthat med indvendig slagbøjle og pyntet med galloner og spænder. Hertil i lædergehæng en lang rytterpallask, ofte tillige en kortere i reserve, og rytterpistoler.

Intet under måske, at unge bønder eller bondesønner i begyndelsen frivilligt lod sig udtage til »at ride for gården« eller »ride for byen«.

Men tjenesten var belastende – i krigstid direkte livsfarlig. I stigende omfang affandt man sig med, at hvervning var nødvendig og dermed alle rytterholds-skatte.

Så længe bønderne selv bestred rytterhvervet, havde betegnelsen »ryttergaard« en vis klang af æstimeret soliditet, fordi mandskabet traditionelt udtoges fra bestemte særlig velansete gårde. Men efterhånden som hvervningen tiltog, blev »ryttergård« betegnelsen for et samlet indkvarteringssted for det hvervede mandskab. Adskillige steder fandtes der flere af disse indkvarteringsgårde og ofte tillige særligt opførte rytterhuse til brug for de lejesoldater, som efter tidens skik tit medbragte både kone og børn. Disse indkvarteringsgårde og -huse nød langtfra de oprindelige ryttergårdes respekt, men blev snarere betragtet med en skrækblandet vrangvillighed. De fremmede ryttere, som i fredsperioderne lå i landsbykvarteret, førte sig tit frem med ekstra krav og en brovtende eller nedladende fremtræden, så der langtfra rådede noget tillidsforhold mellem dem og den betalende befolkning, og særlig dybt blev dette skel i de tilfælde, hvor en lokalitet ved for sendrægtig skatteindbetaling ligefrem blev belagt med rytterindkvartering, indtil alle restancer var betalt.

Det var da heller ikke som nogen compensation for ekstra byrder, at Frederik IV's 12 rytterdistrikter blev betænkt med oprettelsen af hans 240 kongelige skoler. Sigtet med disse var en bredere almenundervisning, og placeringen i rytterdistrikterne var især administrativt betonet. Betegnelsen »rytter-skoler«, som slet ikke var oprindelig, burde måske snarere være »rytterdistrikt-skolerne« for at understrege det administrative.

»Frederik IV's kongelige skoler«, som den oprindelige benævnelse var, skulle først og fremmest være en indsats til højnelse af almenoplysningen.

Mens oplysningen og tidsorienteringen blandt de universitetsuddannede og i adskillige adelsslægter var fremragende, stod det som helhed ringere til i den almene befolkning. Vist havde alle købstæder, selv de mindste, sin latinskole; men den var kun for de få, der kunne betale. Under købstadkirkerne oprettedes i flere byer skrive- og regneskoler, hvor borgernes børn mod et ringe vederlag kunne lære læsning, skrivning og den elementæreste regning, men

hvor det altdominerende fag var kristendomsundervisningen. Enkelte formuende borgere kunne i lighed med godsbesidderne ansætte halv- eller helfærdige studenter som huslærere; men oplæringen af landbefolkningens almindelige ungdom indskrænkede sig normalt til den obligatoriske kristendomsundervisning, som efter den lige så obligatoriske kirkegang på alle helligdage blev givet bondebørn og -ungdom af degnen i dennes egenskab af kirkelig medarbejder. Degnearbejdet var udelukkende kirkeligt; men ret ofte havde degnen selv så mange kundskaber i læsning, skrivning og regning, at han kunne meddele ungdommen en elementær undervisning deri. Dette skete da på helt frivillig basis, og kun meget beskedne og helt frivillige naturalieydelse var den løn, degnen fik for dette undervisningsarbejde.

Læse- og skrivefærdigheden blandt byernes borgere kunne omkr. 1700 betegnes som god; men på samme tids dokumenter fra landdistrikter (skøder, gældsbreve, skifter, fæstebreve o. lign.) findes ofte kun den pågældendes signatur eller tegnede bomærke. I andre tilfælde er navnet vel skrevet »med ført pen«, men man aner selvfølelsen, når en underskriver under det prentede navn kan tilføje »med egen hånd«!

Tankerne om en forbedret almenundervisning var klart fremme i tiden, og den indsvivende pietismes idealer m. h. til fromhed og godgørenhed bragte dem frem i de betydende samfundskredse.

Allerede i Frederik IV's fattigforordning af 24/9-1708 pålagdes det byernes borgere at »holde deres børn til skole« i de allerede eksisterende skrive- læse- og regneskoler, og om forholdene på landet siger samme forordning (kgl. befaling), at hvis der endnu ikke i et sogn findes nogen skole, da skal provsten og herredsfogeden (fattiginspektørerne) stræbe at få sådanne indrettet. Hvis den stedlige degn ikke kan eller vil påtage sig dette arbejde, kan andre »bekvemme personer« antages som undervisere for en nærmere fastlagt naturalieløn; men de skal »uden betaling informere de børn, som er indskrevne blandt de fattige«.

Så spæd denne begyndelse til en almueundervisning var, er den dog det første kongelige påbud derom og kan som sådan ses som indledning til alle senere skolelove.

Frederik IV's nærmeste familie var blandt pionererne for en bedre almueoplysning. Enkedronning Charlotte Amalie lod omkr. år 1700 på sit private gods Dronninglund opføre en ny skole og forbedrede fire allerede bestående. Kongens gemalinde, dronning Louise, lod under Hørsholm gods opføre en skole i Rungsted, og kongens søskende, prins Carl og prinsesse Sophie Hedevig, hvis pietistiske indstilling muligvis var mere bevidst end kongens, lod opføre i alt 23 skoler, som allerede 1720 stod færdige på deres private godser, og hvortil der udarbejdedes udførlige instrukser og fundatser, som af donatorerne blev udstedt på deres respektive fødselsdage, prinsesse Sophie Hedevig 28. august, prins Carl 26. oktober.

Prins Carls hofmester C. A. v. Plessen fulgte i deres spor og oprettede i alt

16 skoler på sine private godser, og inden længe tog flere godsejere tanken op og byggede én eller flere skoler – eller lod kundgøre, at de agtede at gøre dette i fromhedens og godgørenhedens ånd.

Bygningsmæssigt var disse første landsbyskolars størrelse og kvalitet beskedene, så de ikke skilte sig ud fra den almindelige bonde-byggestil m. h. til murværk, tagdækning, højde og lysåbninger; men uanset dette betegnede de dog en offervilje og en dristighed, som i sig selv var et fremskridt og pegede frem mod endnu større.

Også for kongen – både som landhersker og storgodsejer – har de sikkert været et (måske ikke ganske utilsigtet) memento.

Der kan næppe tvivles om, at det var med redelig overbevisning om almueoplysningens betydning, Frederik IV for alvor tog skoleproblemerne op omkr. 1719–20. Sikker var der også al mulig alvor bag ordene »– Thi yder jeg min Tack og breeder ud DIT Navn«; men samtidig måtte han også som landets største godsejer vise vejen videre frem og som landsfader kaste kongelig glans over fortsættelsen. Rimeligvis har der vel også såvel hos kongen som hans 2 søskende været et ønske om at rejse sig selv et værdigt eftermæle.

Det synes noget tilstræbt, når enkelte historikere har antydnet den mulighed, at kongens storstilede gave til folket også skulle være en undskyldnings- eller bodsgestus på grund af hans dobbeltægteskab og Anna Sofie Rewentlows pludselige ophøjelse til dronning efter dronning Louises død i marts 1721. Disse forhold har – kongelige fortilfælde taget i betragtning – næppe krævet nogen speciel absolution.

Forberedelserne til skolernes oprettelse var jo sket gennem en årrække, og kongen savnede langtfra tilskyndelser dertil udefra.

De første indstillinger herom kom fra de to kommitterede vedr. udarbejdelse af krigsjordebøger, kancelliråd Ole Pedersen og justitsråd C. Bircherod. Allerede i 1719 havde slotspræsten v. Frederiksborg (senere Sjællands biskop) Peder Hersleb bevæget kongen til i Herløv at lade opføre en skole for bønderbørn og støttede senere tanken om de 240 skolers oprettelse.

Sjællands biskop 1711–1737, professor Christen Worm, blev hurtigt både gennem sin ildhu og sin myndige viden den midtsamlende person i hele skoleprojektet og var den egentlige ophavsmand til de instruktioner, som fastlagde skolernes formål, undervisningsform og tilsyn m. m.

Overkrigssekretær C. C. Gabel trådte allerede i 1720 i nært samarbejde med biskop Worm om skoleplanerne og blev senere dennes medarbejder v. affattelsen af instruktionerne. Gennem den særlige tillid, kongen nærede til ham, fik han afgørende indflydelse også på selve projekteringen og opførelsen af skolebygningerne.

Til kredsen af kongens inspiratorer og rådgivere hørte også krigsråd C. A. Rennemann, amtsforvalter Urban Brun, amtmand Iver Rosenkrantz og amtmand Frederik v. Gram.

„Og bygger Skoler op – de fattige til gavn–”

Ved kongelig resolution af 12. aug. 1720 iværksættes forarbejdet til oprettelsen af Frederik IV's kongelige skoler.

21. febr. 1721 kundgøres det, at kongen ønsker 20 skoler oprettet i hvert af krongodsernes 12 rytterdistrikter.

28. marts 1721 stadfæster kongen den fuldt udarbejdede instruks for skolernes undervisnings- og tilsynsforhold, hvori der bl. a. påbydes undervisningspligt fra det 5. år.

23. august 1721 befales ved kongelig resolution, at der til samtlige 240 skoler skal opføres ny, grundmurede bygninger efter nøje udarbejdede konditioner, og byggerytmen fastlægges til 5 skolebygninger årlig i hvert distrikt.

På ukendt dato – men med stor sandsynlighed omkr. kongens 50 års fødselsdag d. 11. okt. 1721 – tages beslutning om, at der på alle skolebygninger skal opsættes ensartede mindetavler, og forslag til inskription på disse udarbejdes.

I december 1721 udliciteres skolehusenes opførelse i henhold til foreliggende konditioner. Tilbud indkommer, og opførelsen påbegyndes i marts 1722.

I 1722 opføres	49	skolebygninger
I 1723 opføres	45	skolebygninger
I 1724 opføres	59	skolebygninger
I 1725 opføres	42	skolebygninger
I 1726 opføres	31	skolebygninger og
I 1727 opføres	14	resterende samt 1 på Bogø

240	+	1
-----	---	---

1722–1726 færdiggøres de 240 mindetavler og opsættes på de opførte bygninger (undt. på Lolland) 1726–27.

De 12 rytterdistrikters og 240 skolers endelige placering

(her efter H. C. Roedes »Rytterdistrikternes skoler under Frederik IV« »Vor Ungdom« 1908).

Københavns rytterdistrikt

Hvidovre	Farum	Herstedøster
Valby	Lille Værløse	Herstedvester
Brønshøj	Slagslunde	Hvissinge
Gladsaxe	Gandløse	Brøndbyøster
Gentofte	Maaløv	Brøndbyvester
Hvidøre	Ballerup	
Lyngby	Ledøje	

Frederiksborg rytterdistrikt

Herlev	Melløse	Hjørlande
Kollerød	Brederød	Ølstykke
Uggeløse	Ølsted	Stenløse
Gørløse	Sigerslevøster	Hørup
Skævinge	Uddesundby	Uvelse
Alsønderup (Tulstrup)	Snodstrup (St. Rørbek)	Søsum

Kronborg rytterdistrikt

Borsholm	Melby	Ravnsnæs
Tikøb	Torupmagle	Græsted
Esbønderup	Avderød	Maarum
Søborg	Dagelykke	Ammindrup
Valby	Veksebo	Blidstrup
Ramløse	Grønholt	
Vejby	Sjælsmark	

Tryggevælde rytterdistrikt

Holtug	Kæderup	Højerup
Magleby	Arnøje	Skrosbjerg
Storehedinge	Frerslev	Dalby
Lillehedinge	Haslev	Haarlev
Hellested	Terslev	Værløse
Karise	Strøby	Alslev

Vordingborg rytterdistrikt

Hammer	Viemose	Snesere
Lundby	Stensby	Skibbinge
Bakkebølle	Øster Egesborg	Allerslev
Sværdborg	Udby	Vindinge
Køng	Ørslev	Stenstrup
Vester Egesborg	Baarse	
Sønder Mern	Dyrlev	

Antvorskov rytterdistrikt

Vedbysønder	Holmstrup	Gimlinge
Sorterup	Slots Bjergby	Hyllested
Nordrup	Vemmelev	Tjustrup
Sønderup	Lundforlund	Sørbymagle
Store Valby	Faarstrup	Haldagermagle
Kirkestillinge	Skørpinge	Haldagerlille
Næsby	Flakkebjerg	

Lollands rytterdistrikt

Flaarup	Vester Ulslev	Thoreby
Herridslev	Hjelm	Flintinge
Raagelunde	Vantore	Assenbølle
Frejlev	Errindlev	

Falsters rytterdistrikt

Gedesby	Horbelev	Klodskov
Stavreby	Vejringe	Eskildstrup
Højet	Falkerslev	Sundby
Væggerløse	Hulebæk	Brarup
Idestrup	Maglebrænde	Vaalse
Elkenøre	Torkilstrup	Vester Kippinge
Sønder Kirkeby	Gundslev	Egelev
Horreby	Skovby	Nørre Vedby
Moseby	Øverup	Nørre Alslev

Fyns rytterdistrikt

Aasum	Brylle	Paarup
Hunderup	Tommerup	Korup
Hjallese	Verninge	Ubberud
Fangel	Orte	Broby
Bellinge	Skalbjerg	Allesø
Brendekilde	Koelbjerg	Lumby
Sanderum	Hindevad	

Dronningborg rytterdistrikt

Spentrup	Ødum	Kristrup
Borup	Voldum	Mejlby
Gimming	Raasted	
Harridslev	Hallendrup	

Skanderborg rytterdistrikt

Skanderup	Sønder Vissing	Grumstrup
Stilling	Harlev	Aastrup-Føvling
Hørning	Storring	Faarvang
Virring	Sjelle	Gern
Yding	Linaa	Toustrup
Hylke	Svejstrup	Overby
Taaning	Veng	Skovsrod
Tønning	Svendstrup	Hørslevbole

Koldinghus rytterdistrikt

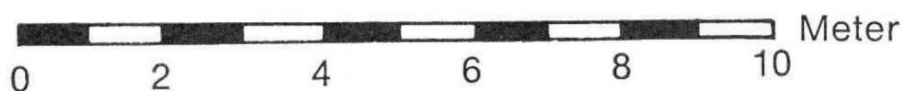
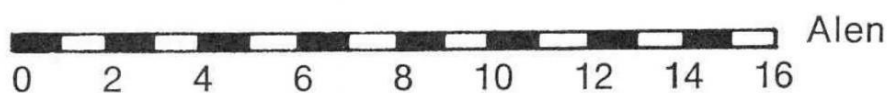
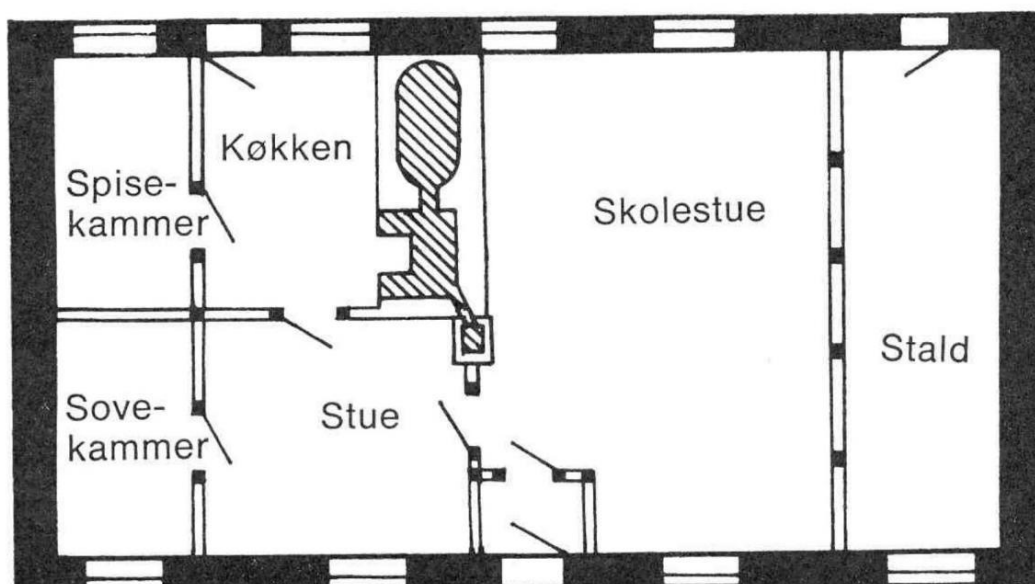
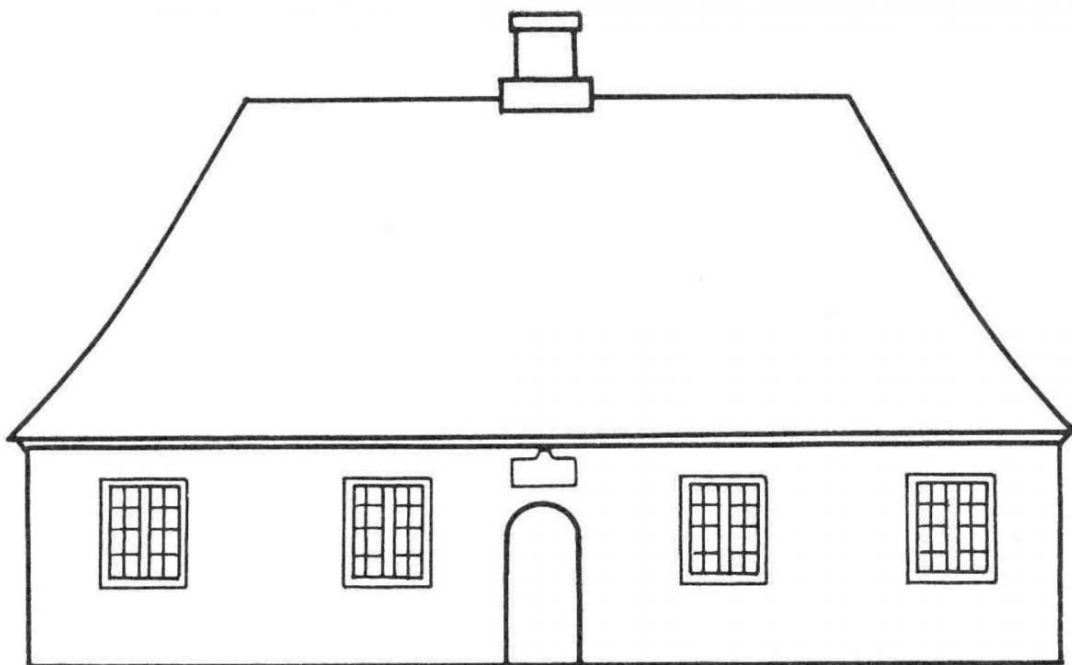
Seest	Højjen	Andkjær
Skandrup	Aagaard	Pjedsted
Vester Vamdrup	Harte	Gaarslev
Store Andst	Eltang	Bredstrup
Øster Gesten	Bjært	Taulov
Verst	Almind	Erritsø
Vraa	Herslev	Vejlby
Egtved	Smidstrup	
Ammitsbøl	Skærup	

Møen

Tjørnemark	Elmelunde (Hjertebjerg)	Dame
Ebelnæs	Borre	Haarbølle
Svendsmarke	Magleby	
Kjeldbymagle	Mandemark	

Den stipulerede byggesum pr. skole var 550 rdl.

Af kongens rådgivere udarbejdedes detaljerede retningslinjer for skolebygningernes ensartede størrelse og materialekrav. Huset skulle være 21 alen langt (9 fag), 12 alen bredt og med $4\frac{1}{2}$ alens lofthøjde. Ydermurene krævedes opført massivt af lave (gulligrøde) Flensburgersten i 2 fulde stens tykkelse og med udvendig fugning. Gesimsen skulle lægges i 5 fulde skifter $\frac{1}{2}$ alen høj og det højtreste tag med skrågavle tækkes med helbrændte Flensburger-tagsten. Alle indvendige skillerum kunne opmures af ubrændte lersten med pudsning og hvidtning. Bygningens 3 udvendige døre og 8 vinduer krævedes udført i eg

og vinduerne forsynet med oplukkelige udvendige skodder. Til spær, tagstol, rem, bjælker, loftplanker og indvendige døre anvistes norsk fyr og til gulve, ildsted, bageovn og skorsten samme slags tegl som i ydermurene, dog kunne der i forstuen anvendes samme stenpikning, som udvendig skulle løbe langs husets sokkel i 2 alens bredde. Til skolestuen skulle leveres 2 à 3 nedstolpede borde med tilhørende faste bænke.

Der foreligger ingen bevisligheder for, hvem der har udarbejdet tegning og konditioner til opførelse af de 240 skolehuse.

Med størst sandsynlighed træder dog 2 navne i forgrunden: bygmester (mu-

remester) og teglværksejer Laurits Eriksen, Nivå, og arkitekt J. Cornelius Krieger, senere kgl. bygningsinspektør og overlandbygmester. Begge påtog sig ved den første licitation i slutningen af 1721 at opføre et betydeligt antal skolebygninger: L. Eriksen alle 113 på Sjælland (senere 10 på Møn og 6 i Dronningborg) og Krieger alle 20 på Fyn.

Samtidig medfulgte til rentekammeret fra L. Eriksen et overslag og en »af-ridsning«; men da der i forvejen bestod et samarbejde mellem arkitekten og bygmesteren (teglværksejeren), må det anses for sandsynligst, at originaltegning(erne) med tilhørende materialespecifikationer er udarbejdet af J. C. Krieger.

At være sin egen underleverandør m. h. til tegl har selvsagt givet L. Eriksen en betragtelig fordel, som også kan være kommet arkitekt Krieger til gode.

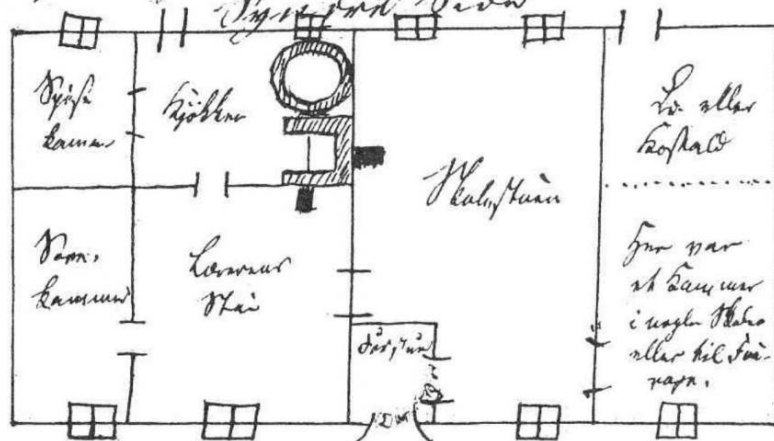
I alt tegner disse to sig for opførelsen af 149 skolebygninger – deraf størstedelen på velbeliggende lokaliteter. Samarbejdet har sikkert været medvirkende til, at tidsplanen (5 skoler pr. år i hvert distrikt) prompte kunne overholdes – endog i så høj grad, at J. C. Krieger færdiggjorde sin kvota (20 fynske skoler) på 3 år, men dog til en særpris af 600 rdl. pr. stk.

For andre bygmestre, som ikke selv rådede over råvaresubsidier eller særlige fordele af anden art, var den stramt beregnede serie- og typehusentreprise ikke særlig attraktiv, hvilket bl. a. vil fremgå af bygmester og landinspektør P. Plantz' efterfølgende tilbud på grundlag af jyske detailpriser.

I adskillige tilfælde måtte der da også i de sidste byggeår accepteres opførelsessummer på 580 rdl. eller gives løfte om særligt materialetilskud, inden bygmesteren efter nogen pression påtog sig arbejdet.

Det samlede resultat af alle anstrengelser blev dog, at hele projektet lod sig gennemføre med ca. 1 års forsinkelse og gennemsnitlig mindre end 10 rigsdalers overskridelse pr. skole.

2. Skolebygningen, a, den egentlige Skolehuset.
 Planen og alle 4 A's Skoles første Anordning var saaledes,
 som følgende Grundtegning indeholder

Fra en gammel embedsprotokol

Skolernes opførelse

Rytterdistrikt	Antal						Bygmester og pris
	1722	1723	1724	1725	1726	1727	
København	5	5	5	4			Laur. Eriksen, Nivå a. 550 rdl = 10.450 rdl
Frederiksborg	5	5	4	4			Laur. Eriksen a. 550 rdl = 9.900 rdl
Kronborg	5	5	5	4			Laur. Eriksen a. 550 rdl = 10.450 rdl
Tryggevælde	5	5	5	3			Laur. Eriksen a. 550 rdl = 9.900 rdl
Vordingborg	5	5	5	4			Laur. Eriksen a. 550 rdl = 10.450 rdl
Antvorskov	5	5	5	5			Laur. Eriksen a. 550 rdl = 11.000 rdl
Lolland	5	5	1				C. Fritscher a. 550 rdl = 6.050 rdl
Falster	5	5	9	8			C. Fritscher a. 550 rdl = 14.850 rdl
Fyn	5	5	10				J. Krieger a. 600 rdl = 12.000 rdl
Skanderborg + Koldinghus			10		15		G. Schuster + Sør. Sørensen a. 580 rdl = 14.500 rdl
Skanderborg				5		9	G. Schuster + Sør. Sørensen a. 580 rdl = 8.120 rdl
Koldinghus				5		5	G. Schuster + Sør. Sørensen a. 580 rdl = 5.800 rdl
Dronningborg	4				6		Planitz 4 stk ialt 1.566 rdl 6 stk L. Eriksen a. 580 rdl = 3.480 rdl
Møn					10		Laur. Eriksen a. 550 rdl = 5.500 rdl
	49	45	59	42	31	14	ialt 240

Samlet byggesum
134.016 rigsdaler
pr. stk. ca. 558 rdl.

Allerunderdanigste Overflaug

over et Skolehus, som skal være 21 Al. lang 12 Al. bred og 4½ Al. høj indtil under Bielkerne. Svortil behøves efterskrevne Materialier i allernøjeste som følger:

Mur arbejde.	Rdl.	Mk.	Sf.
24000 Flensborger Mursten, til det hele Huses Grundmur uden omfring, à 100de 3 Mk. 8 Sf.	140	"	"
5000 dito Mursten til en Skorsten, Bageovn og 2de Kæfelovns fødder à 100de 3 Mk. 8 Sf.	29	1	"
10000 Joelbagede Mursten til alle Skillerumme at opmure, à 1000de 1 Rd.	10	"	"
3000 brente Mursten til alle Gulve à 100de 3 Mk. 8 Sf.	17	3	"
5000 Flensborger Tagsten til det hele Hus, og til de 2de Kæfelovner à 100de 8 Mk.	66	4	"
280 Tønder Kalk til ald Mur Arbejde, à 2 Mk.	93	2	"
3 Ipd. Svinehaar til Taget at stielte, à 2 Mk.	1	"	"
Murermesteren Arbejdsløn for det hele Hus	80	"	"

Til Stellager behøves:

8 Stücker 12 Al. Træer, à 2 Mk. 8 Sf.	3	2	"
1 Tylt sterke Stenlegter à 3 Mk. 12 Sf.	"	3	12
4 Tylter 5 Al. Deler, à 9 Mk.	6	"	"
400 sterke Legtesøm, à 3 Mk.	2	"	"
2 Tylter 5 Al. Deler til Kalkbente, à 9 Mk.	3	"	"
3 tomme Tieretønder til Kalkballier, à 1 Mk.	"	3	"

Tømmer Arbejde.

12 norske 18 Alner til Bielker, à 8 Mk.	16	"	"
28 norske 16 Alner til Sparrer, à 6 Mk.	28	"	"
2 norske 12 Al. til Hanebielker, à 2 Mk. 8 Sf.	"	5	"
resten til Hanebielkerne kand tages af Stellagetræer.			
1 Tylt sterke Sverlegter, à 1 Rd.	1	"	"
16 Tylter sterke Stenlegter, à 3 Mk. 12 Sf.	10	"	"
700 Legtesøm, à 2 Mk. 8 Sf.	2	5	8
50 Speger til det hele Hus, à 2 Sf.	1	"	4
70 Al. Egetømmer til Murrøm, som skal være 8 Tomme bred, og 4 Tomme tyk, à Al. 1 Mk.	11	4	"
1 Stüeck Egetømmer til en Skorstenshammer, 8te Tomme udi Fierfant og 4 Al. lang, à 1 Mk.	"	4	"

3 Stücf 16 Mner til Staldenes Jndretning, à 6 Mk.	3	"	"
Tømmermanden Arbeidsløn for 10 Par Røbbespender, 10 Bielker, og 2de Straagauler at hugge, at opsette og at legte, samt Stalden at indrette	16	"	"

Snediker Arbeide.

12 Tylter 6 M. Deler til det hele Loft, à 2 Rd.	24	"	"
Arbeidsløn for samme at høvle, pløje og at legge, à 2 Mk. 8 Sk.	5	"	"
3 Tylter 5 M. Deler til 10 Døre, à 9 Mk.	4	3	"
Arbeidsløn for hver Dør, à 2 Mk.	3	2	"
2 Tylter 6 M. Deler til alle Borde og Benke, à 2 Rd.	4	"	"
2 St. 10 M. Træer til Bordstenger, à 1 Mk. 8 Sk.	"	3	"
Snedikeren Arbeidsløn for samme 2de store Borde og 7 Benke lange og korte	2	"	"
2 Tylter 5 M. Deler, til Vindbeskreder, à 9 Mk.	3	"	"
Snedikeren Arbeidsløn à 24 Sk.	2	"	"
90 M. Egeplanter til Vindbesfarme og Kammer, 2 Tomme thf, og 8 Tomme bred, à 8 Sk.	7	3	"
20 M. Egetømmer til Vindbesposter, 3 Tomme thf, og 4 Tomme bred, à 8 Sk.	7	3	"
Snedikeren Arbeidsløn for 8te Vindbesfarme med 2de Kammer udi hver Karm, à 3 Mk.	4	"	"
30 M. Egeplanter, til de 3de udere Dørfarme, som skal være 9 Tom- me thf, à 1 Mk.	5	"	"
3 Stücker norste 18 Mner til 7 Dørfarme indvendig udi Huset at indmure, à 8 Mk.	4	"	"
Snedikeren Arbeidsløn for 10 Dørfarme, à 3 Mk.	5	"	"
1000 Loftesøm til ald Snediker Arbeide, à 100de 1 Mk. 12 Sk.	2	5	8
500 Legtesøm, à 100de 2 Mk. 8 Sk.	2	"	8

Klein Smedie Arbeide.

8 Vindbesfarmes fulde Beslag med 2 Slaugbuer udi hver Karm, à 4 Mk. 8 Sk.	6	"	"
13 Par Dørhengsler med Kraag og Krampe, à 2 Mk. 8 Sk.	5	2	8
9 Laase, à 3 Mk.	4	3	"

Glarmester Arbeide.

16 Vindver til 8 Karme, à 3 Mk.	8	"	"
--------------------------------------	---	---	---

Stenpicke Arbeide.

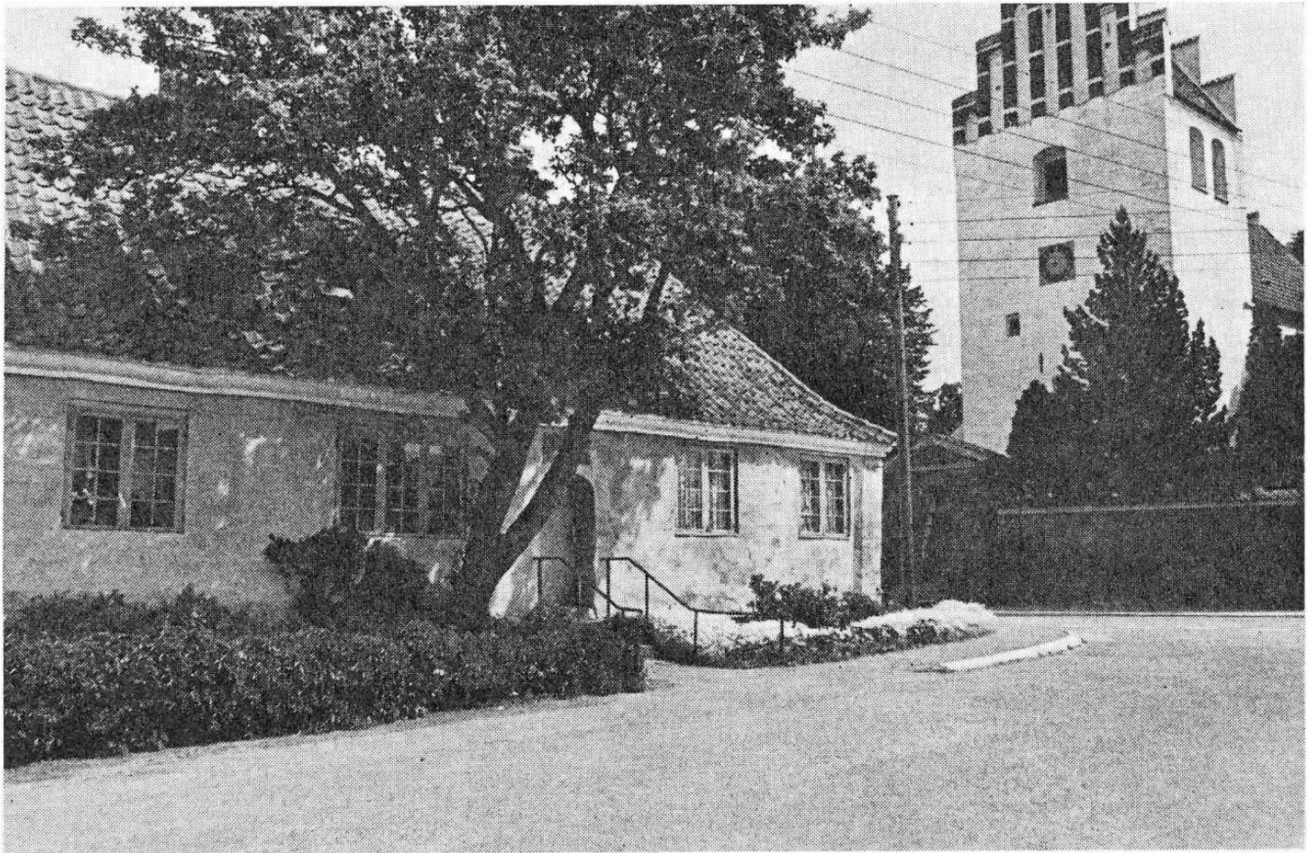
22 Favne at broelege uden omkring Huset, à 8 St.	1	5	„
6 Favne udi Stalden at picke, à 8 St.	„	3	„
	<hr/>		
Summa	651	Rd.	

Hvilket i saa Maader er beregnet efter den allernøieste Pris som nu omstunder falder paa Materialierne udi Jydland, og med høsfølgende original Specifikationer af nogle jydskke Riøbmænd kand bevises, som med deres Ed haver bekræftet for mig: at de hverken kand eller vil sælge deris Vare ringere.

Allerunderdanigst

J. P. Planitz

Riøbenhavn, d. 4. Martii anno 1722.

Skolen – kirkens datter

Ved opførelsen af Frederik IV's 240 skolebygninger anvendtes for første gang en bevidst gennemarbejdet skolearkitektur, der – som bemærket i den første indstilling om deres rejsning – gjorde dem »så anseelige, at de ved deres udseende kunne lede tanken hen på deres høje bestemmelse«, og i landsbybilledet blev de så fremtrædende, at kun kirken var mere midtsamlende. Da skolehusene – hvor lejlighed gaves – placeredes i kirkens umiddelbare nærhed, opnåedes også en stærk understregning af begrebet »skolen som kirkens datter«, og samtidig blev de 240 skolebygninger stilmæssigt retningsgivende for al skolebyggeri på landet gennem de følgende 175 år. Først i skolebygningsperioden 1910–30 måtte rytterskolepræget endelig vige for en ny stil.

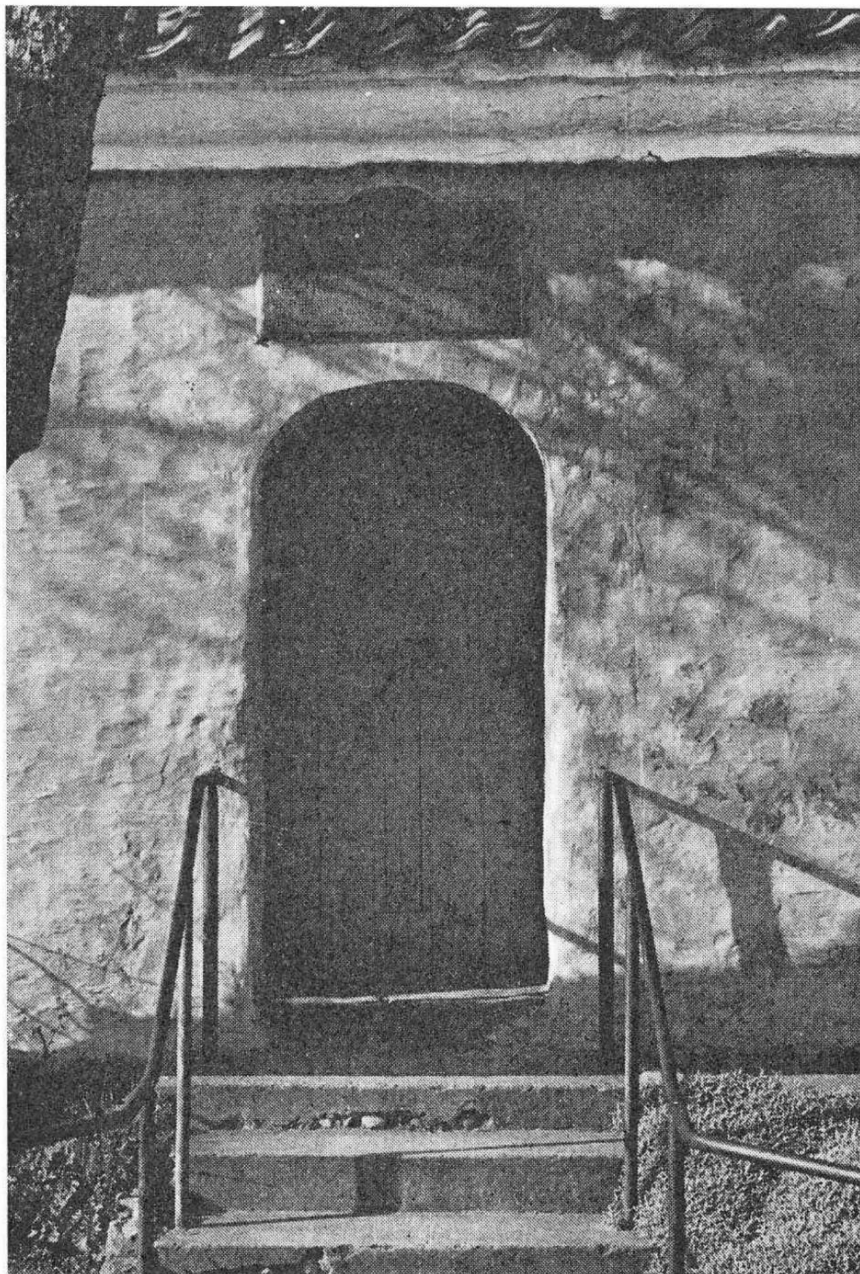
Som det ses af konditioner og tilbud, er fremstilling og opsætning af sandstens-mindetavlerne ikke nævnt. Hvornår beslutning herom er taget på kongens eller hans rådgiveres initiativ, vides ikke. Muligvis er det sket omkring kongens 50-års fødselsdag d. 11. oktober 1721. Tavleinskriptionen henviser tydeligt til denne dato, som synes at spille en så afgørende rolle, at den måske med nogen ret kan opfattes som skolernes egentlige »fødselsdag«.

I den foreliggende litteratur om Frederik IV's kongelige skoler findes selvsagt værdifulde, men ofte meget korte oplysninger vedrørende dette fælles bømærke, som i langt højere grad end selve bygningerne er bevaret i god stand gennem de forløbne 250 år. Men

»– Tiden hun æder med skarpen Tand,
så Lidet monne hun levne –«

Og skal mindetavlerne fortsat sikres som et helt enestående monument over Danmarks første egentlige folkeskole, må der foreligge og vedligeholdes en registrering af hver enkelt endnu bevaret tavles data (ejerforhold, evt. fredning, tilstand, placering, særpræg, bevaringsmuligheder m. v.).

I skolernes og tavlernes 250. år skulle efterfølgende undersøgelser og betragtninger være et bidrag hertil.

Tavlen over den buede dør

Foranstående resumé væsentligt støttet på:

- Joakim Larsen:* »Den danske Folkeskoles Historie 1536–1784« (1916).
Thøger Jensen: »Kong Frederik den Fjerdes Skoler« (Rytterskolerne) (1921).
L. Koch: »Den danske Landsbyskoles Historie til 1848« (1882).
K. Ottosen: »Vor Folkeskoles oprindelse og Udvikling« (1931).
C. Behrend: »Henrik Broholms Bog om Frederik IVs danske Skoler« (1910).
 »Danmarks historie«. Pol. forlag bd. 8 og 9 (1964).
 »Danmarks Riges Historie 1699–1814« bd. 5.
Alfr. Kristiansen: notater fra rytterskoleundersøgelser 1961–64 (manuskript).
H. C. Roede: »Rytterdistrikternes Skoler under Frederik IV«. Vor Ungdom 1908.
K. Voss: »Bygningsadministrationen i Danmark under enevælden« 1966.

Tavlerne

DET VIDES IKKE, om det er kong Frederik IV selv, der har fostret tanken om at opsætte en mindetavle over hver skoles indgangsdør. Ideen kan lige så vel være kommet fra rådgivernes kreds.

En sådan »signering« af betydende bygningsværker var i den tid langtfra sjælden, og lige så almindeligt var det, at indskriften ikke alene anførte årstal og bygherrens navn, men også i nogle højtideligt formede linjer fremhævede husets formål og ønskede velsignelse over dets »evige« beståen.

Muligvis stammer tanken om tavlernes opsætning helt fra skoleprojektets start.

Det ville være i god samklang med tidens brede hofsmiger, om kongens medarbejdere og inspiratorer tidligt har gjort ham opmærksom på denne lejlighed til at sætte sig et virkelig kongeligt eftermæle. Et sådant argument kan meget vel have påvirket kongens interesse i positiv retning.

Måske er der samtidig henvist til kongens nær forestående 50-års fødselsdag d. 11. okt. 1721 som en passende mindedato. Også kongens søskende prins Carl og prinsesse Sophie Hedevig havde jo allerede brugt deres fødselsdage som oprettelsesdatoer.

Både kongen og hans rådgivere har selvsagt også kendt forudgående tiders afbildninger af bygherren, der på fremstrakt hånd med tak overgiver sit færdige værk i guds varetægt, og har kongen ud fra nogle af disse tanker krævet eller godkendt opsætningen af tavlerne, giver det en vis belysning over både deres tekst og betydning.

Om tavlefremstillingen er beordret samtidig med eller endog før de første skolebygningers påbegyndelse, vides ikke; men da Frederik Rostgaards (senere omtalte) udkast til en tavleinskriftion er udarbejdet og overgivet kongen i 1721 (ukendt dato), er arbejdet næppe påbegyndt før 1722.

Tavlehugningsarbejdet blev som samlet entreprise overdraget stenhuggermester Iohan Christopher Heinbrodt, »bilthucker i steen«.

I Københavns Stenhuggerlaugs arkivalier findes intet nærmere om hans virksomhed.

Kun ud fra en matrikelsopgørelse efter Københavns brand 1728 kan det godtgøres, at han ejede en ejendom af anselig størrelse ved »Kongens nye Torv«, måske mellem udmundingerne af L. Kongensgade og Viingaardsstræde i Kgs. Nytorv og altså vis à vis det kongelige kanonstøberi (Gjethuset). Ejendommen rummede foruden hans egen bolig og virksomhed flere beboelser og værksteder. Der nævnes:

I. C. Heinbrodt:	1 mand,	1 kone,	5 børn,	1 pige,	6 karle og drenge
Kleinsmed I. Ambrosius	1 mand,	1 kone,	4 børn,	1 pige,	6 karle og drenge
En kleinsmed (navn?)	1 mand,	1 kone,	2 børn,	2 piger,	6 karle og drenge
En skrædder (navn?)	1 mand,	1 kone,	3 børn,	1 pige,	4 karle og drenge
En svertfegerenke, som driver næringen	0 mand,	1 kone,	0 børn,	1 pige,	1 karl og dreng
En majorsenke	0 mand,	1 kone,	5 børn,	1 pige,	0 karle og drenge

i alt 59 personer.

De nævnte »karle og drenge« må her opfattes som svende, lærlinge og ufaglærte.

I 1726 udleveredes fra Heinbrodts værksted mod kirkeinspektørens kvittering de første 150 færdige sandstenstavler, og samtidig krævedes de resterende 90 færdiggjort til levering snarest.

Dette skete i begyndelsen af 1727.

Men der foreligger intet om, hvordan afregningen er sket. Som tidligere nævnt var tavlerne ikke indbefattet i bygningskalkulationerne.

Da Heinbrodts firma både før og efter 1727 leverede arbejder til offentlige formål, kan summen for tavlehugningen måske være afregnet på »løbende konto« d. v. s. over statskassen.

Betaling af kongens private midler (Den kongelige Chatolkasse) kan hverken afvises eller dokumenteres, men ville ret beset være i bedst overensstemmelse med indskriftens »kongelige« ord.

Tavlernes opsætning på de allerede færdige skolebygninger er tilsyneladende sket i 2 tempi (1726 og 27). Ved resolution af 5. marts 1726 bevilgedes 1 mark 8 skl. for hver af de 240 tavler (i alt 60 rdl.) til opsætnings-jernkramper (4 pr. tavle).

Herudover findes der kun skriftlige oplysninger om en fragtudgift i 1727. I Paarup skoles embedsprotokol citeres der 1820 fra »Fynske Rytterdistrikters Kirkers Regnskab, Bispearkivet, pakke nr. 88«: »I Aaret 1727 betaltes af Kirkeinspektøren i Henhold til Kammer-Kollegii Skrivelse af 16. August 1727 for Indskibning og Fragt fra Kjøbenhavn til Faaborg for 20 udhugne Steen, som efter Kongens Anmodning skal indsættes over de 20 Skolers Dør . . . 5 rd. 72 skl. . . .«.

Opsætningen er altså sket e f t e r selve skolehusenes rejsning, tilsyneladende ved indhugning i ca. $\frac{1}{3}$ murstens dybde, kantindklining med kalkmørtel og yderligere sikring ved hjælp af 2 solide jernkramper i hver langside.

Tavle-materialet

Tidligere fremkomne formodninger og oplysninger om, at råmaterialet til rytterskoletavlerne skulle være gotlandsk sandsten af samme art som anvendt på mange af Christian IV's bygninger, kan i k k e bekræftes.

Selve tabet af Gotlands-stenlejerne (Brømsebro-freden 1645) gør anvendelsen af denne stenart usandsynlig.

Frederik III's, Christian V's og Frederik IV's senere krige med arvefjenden Sverige ligeledes.

Men afgørende er det, at Gotlandssandstenens struktur og blågrå nuancer ikke genfindes i de bevarede tavler, som alle består af langt yngre dannelser (sen jura- og tidlig kridttid) og iøvrigt bærer alle præg af at være af de såkaldte Bremer-sandsten.

Denne betegnelse for ret varierende stenarter af nordtysk oprindelse stammer fra den fælles udskibningshavn Bremen.

Nogle få af de tilbageværende tavler har en struktur og farve, der kan minde om den gullige såkaldte Cottaer-sandsten; men den Westphalske Oberkirch-sandsten er helt dominerende i tavlematerialet.

Denne stenart er et sediment bestående af ret finkornede, kantafslidte kvartspartikler i kompakt aflejring – ofte uden tydelige aflejningslag. Sammenkittingsmaterialet kan være jern og kalk i vekslende mængde, men kvartsens kornstørrelse og -form peger i retning af erosionsmateriale, som efter længere transport er afsat på sekundært leje i betydelig dybde. Grundfarven er grå i nuancer, der veksler bl. a. efter lerindholdet. I tynde striber og bredere bånd er basismaterialet iblandet forskellige jernforbindelser, som i farve varierer fra lysgul over gulbrun til rødligt og kan være af større tæthed end grundmaterialet.

Fra de jernholdige lag ses ofte nedsivninger, som har okkerfarvet det underliggende i nedad aftagende striber, der ved gennemsavning på tværs af lagdelingsretningen viser sig som en rustrødlig flamning på tværfladen.

Som hovedregel viser grundmaterialet ingen eller kun ringe reaktion v. kalkprøver.

I udtagne stenprøver er fundet spredte glimmerkorn og forekomst af svovlkis.

»Lommer« eller revner, som øjensynlig stammer fra brudforskydninger kan være udfyldt med større kvartskorn i en blanding af ler og kalk. Hvor disse bånd af løsere materiale forekommer i de opsatte tavler, ses der som regel betydelige afflisninger eller revner, som ved vejrpåvirkninger kan være uddybet til veritable brud.

Stenenes indhold af forsteneringer og aftryk synes umiddelbart ringe.

En del ca. 1/2–1 cm brede og ca. 3 mm dybe forsænkninger i tavlernes afslebne overflade kan have lighed med vejrnedslidte skalaftryk.

Da stenudsavningen fortrinsvis er sket på tværs af lagdelingsretningen, kan

Foldede aflejringslag og »lomme«

nogle helt hvide ring- og halvringformede fyldninger muligvis tydes som oversavede sneglehuse og muslingeskaller.

Også enkelte fragmenter af forstenede søpindsvin er fundet; men i samtlige tavlers forsider har med sikkerhed i alt kun kunnet bestemmes ca. 10 aftryk, nemlig 5–6 hjertemuslinger og 3–4 trompetsnegle, henholdsvis 1–1½ og 3–4 cm store.

Aftrykshulrum er ikke fundet i de stærkest jernholdige lag.

Ved tavlernes teksthugning er der i enkelte tilfælde taget hensyn til forekommende aftryk m. v., hvilket ses af ændrede bogstavformer og ordrykninger m. m.

Fremstillingsprocessen

Trods seriefremstilling er tavlernes hovedmål noget varierende.

Skriftfladens afkantning med grat og hulkehl har overalt samme bredde og dybde, mens selve fladen kan have forskellige hovedmål.

Da de indmurede tavlers totaldimensioner ikke kan måles, er der i efterfølgende skemaer valgt en opmåling af selve tekstfladen.

L_1 = tekstfladens længde

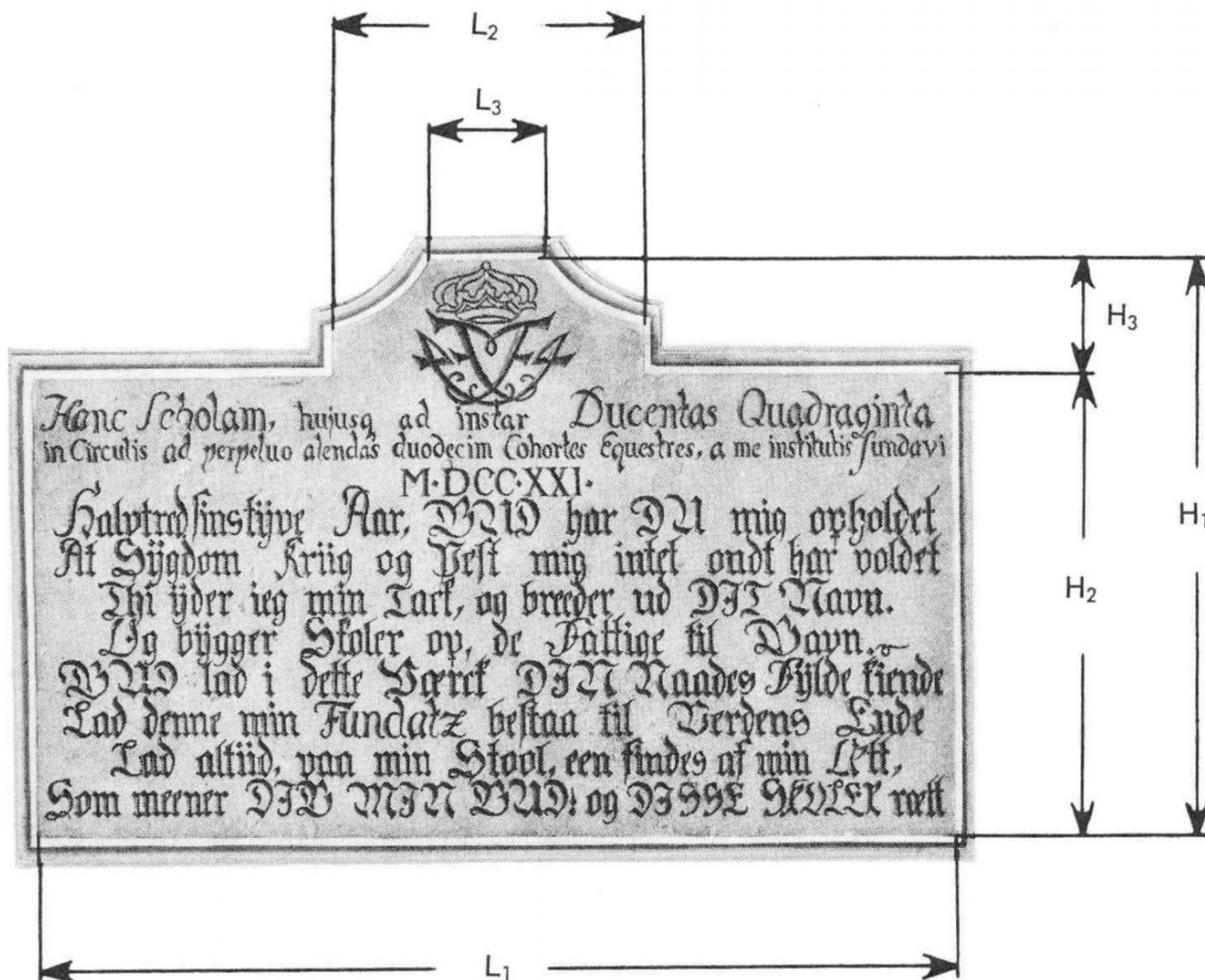
H_1 = tekstfladens totalhøjde

L_2 = initialfeltets længde

H_2 = tekstfladens højde til initialfelt

L_3 = toppens længde

H_3 = initial- og kronfelts højde

De målte yderværdier er:

	max.	min.
L_1	75,2 cm	71,1 cm
L_2	27,0 cm	22,1 cm
L_3	12,0 cm	7,0 cm
H_1	46,5 cm	43,0 cm
H_2	37,5 cm	34,2 cm
H_3	9,0 cm	8,4 cm

idet størst længde i de fleste tilfælde medfører forøgelse også af L_2 og L_3 , medens størst teksthøjde (H_2) aldrig kompenseres ved modsvarende lav initial- og kronenhøjde (H_3). Smallest kronetop synes kun at forekomme på tavler med mindst totalhøjde (H_1) og findes ikke sammen med størst længde af initialfelt (L_2).

Oftest forekommende målkombination er:

L_1	72,80 cm
L_2	24,80 cm
L_3	9,00 cm
H_1	45,00 cm
H_2	37,00 cm
H_3	8,70 cm

Disse »idealmål« er med stor tilnærmelse forefundet på 90 af 150 tavler og ligger enkeltvis nært op til de fundne gennemsnitsmål:

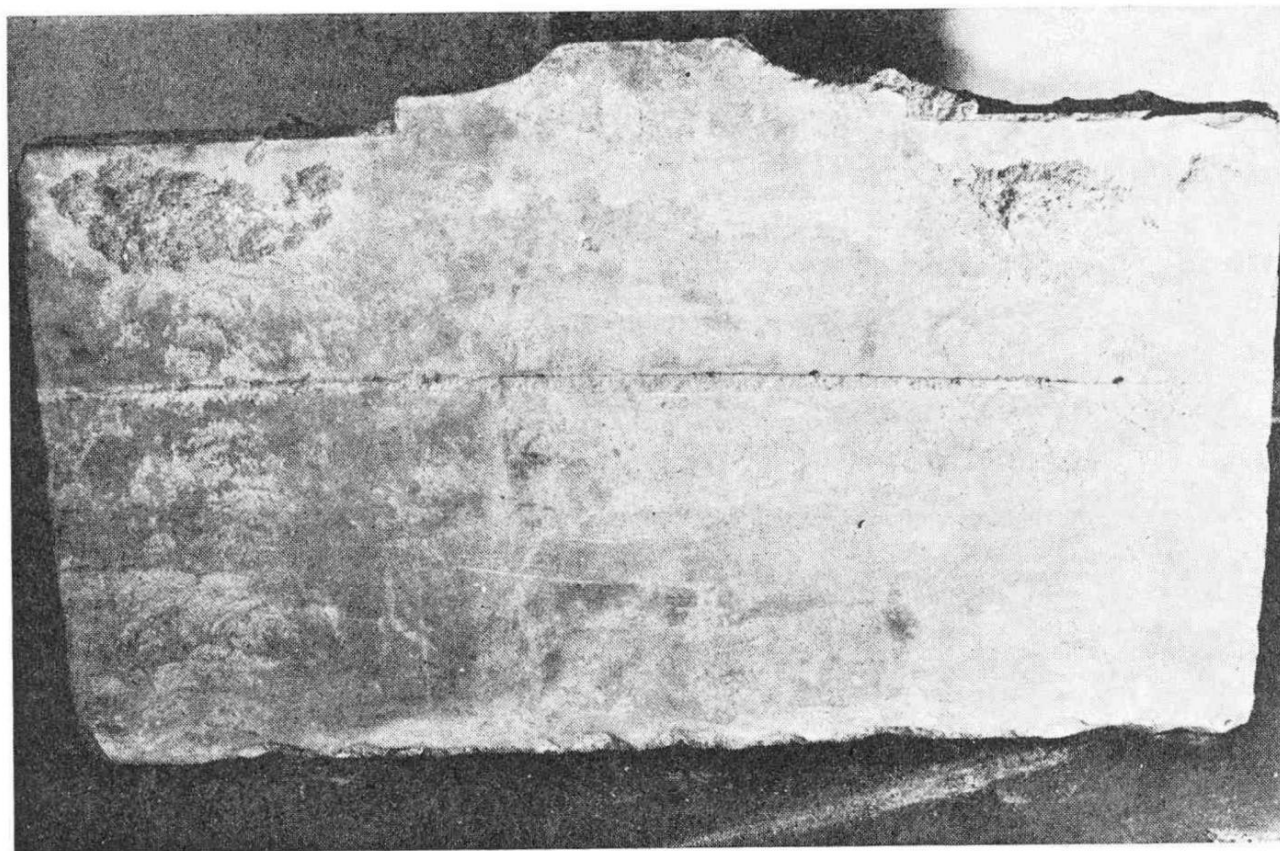
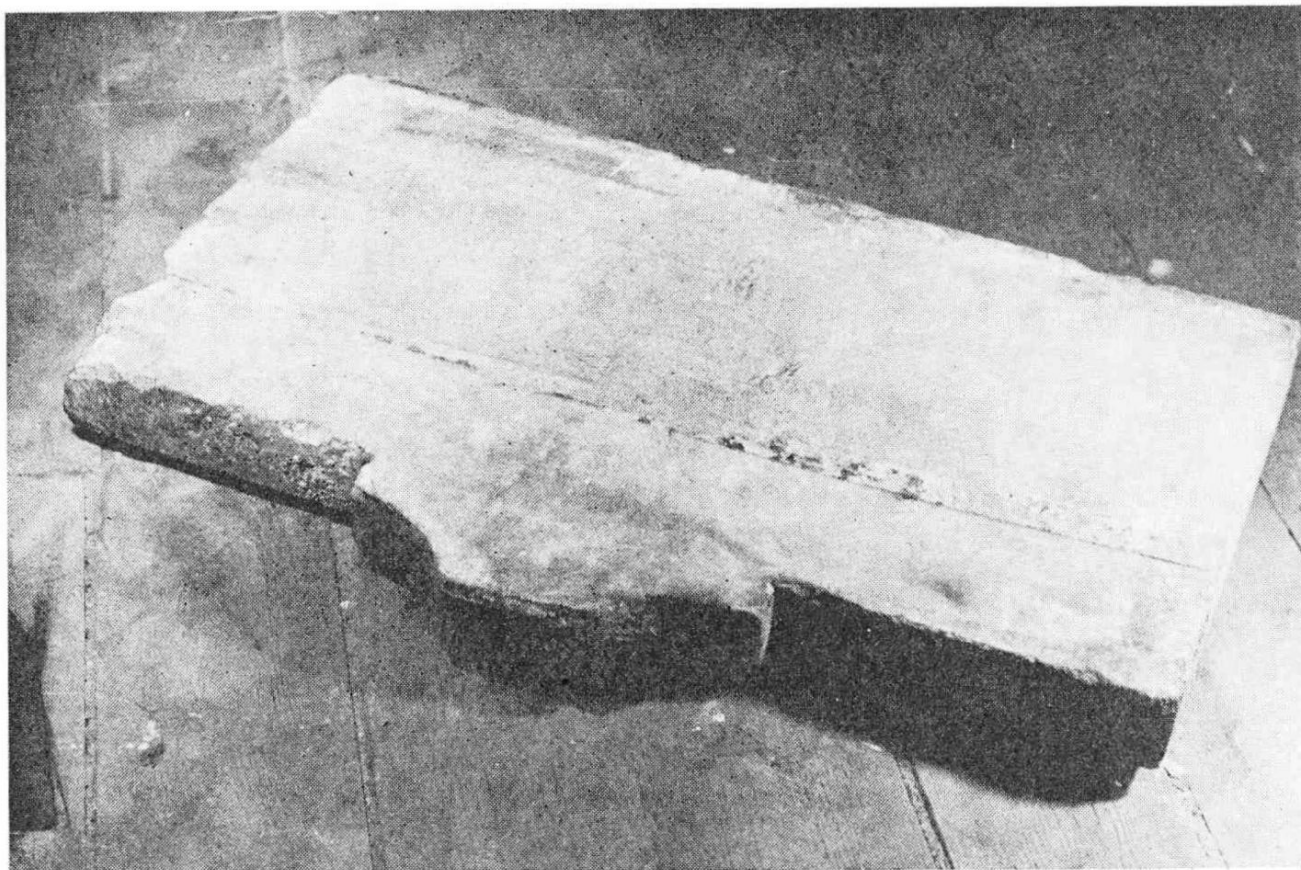
L_1	73,05 cm
L_2	24,85 cm
L_3	9,15 cm
H_1	45,40 cm
H_2	36,85 cm
H_3	8,80 cm

Viden om selve arbejdsgangen under tavlefremstillingen kan kun i ringe grad hentes fra optegnelser og billedmateriale vedr. lignende processer; men nutidens fagfolk mener, at arbejdet – fraregnet den rent maskinelle hjælp – må have fulgt samme skema, som i dag ville blive foretrukket ved en seriefremstilling.

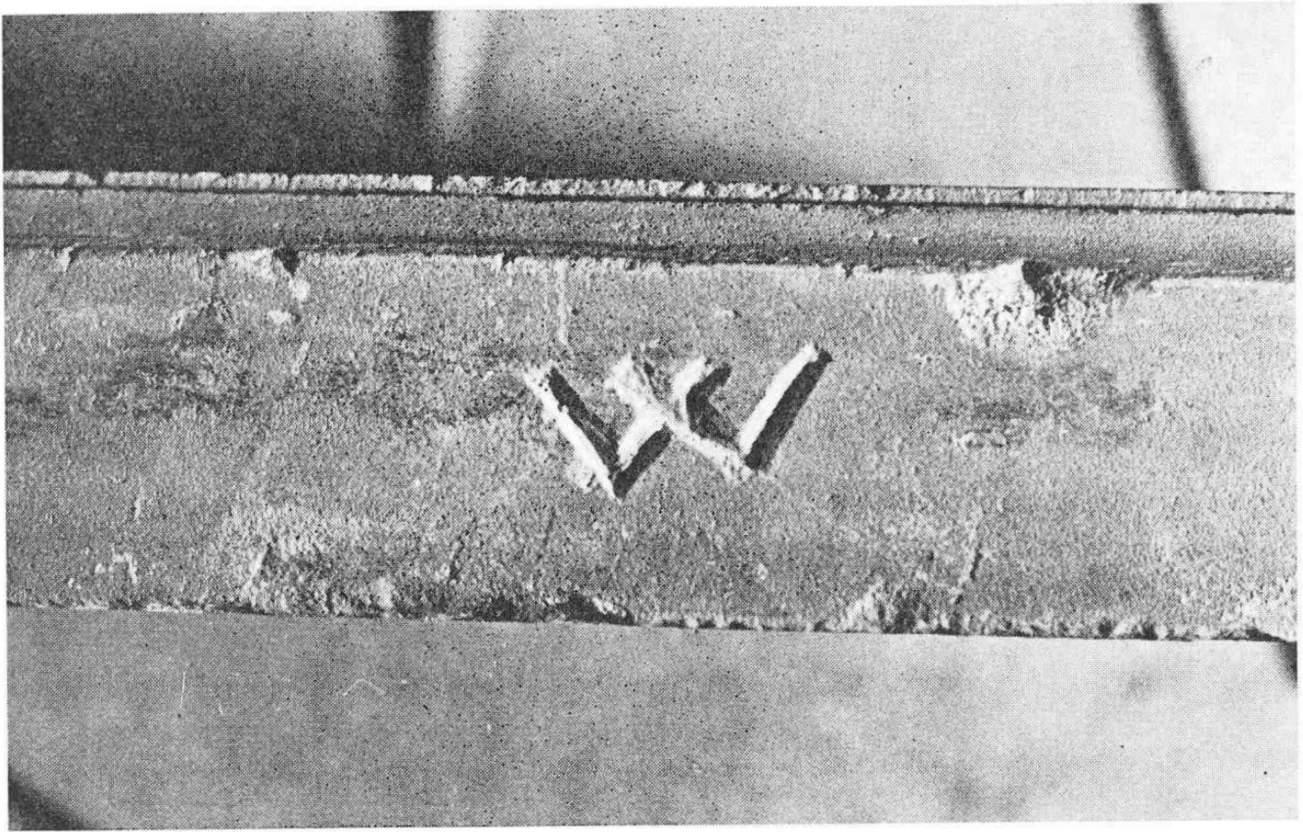
Også studier af lignende stenhuggerarbejde i lande, hvor der endnu anvendes ret primitivt materiel, kan belyse arbejdsprocessen, og selv uden at vide, i hvor høj grad tavlefremstillingen var specialiseret, kan der ud fra ovennævnte skitseres en arbejdsgang:

1. I stenlejet brydning af blokke i passende størrelse samt råhugning til god transportform.
2. Vogn- og skibstransport til købere.
3. På stenhuggerfirmaets lagerplads opmærkning og udsavning til plader.
Medens sandsten til alm. bygningsbrug sædvanligvis udspaltes og afrettes i materialets naturlige lagdelingsretning, er delingen i dette tilfælde oftest sket vinkelret på lagene for at fremskaffe en skriftflade med ensartet tæthed og god holdbarhed.

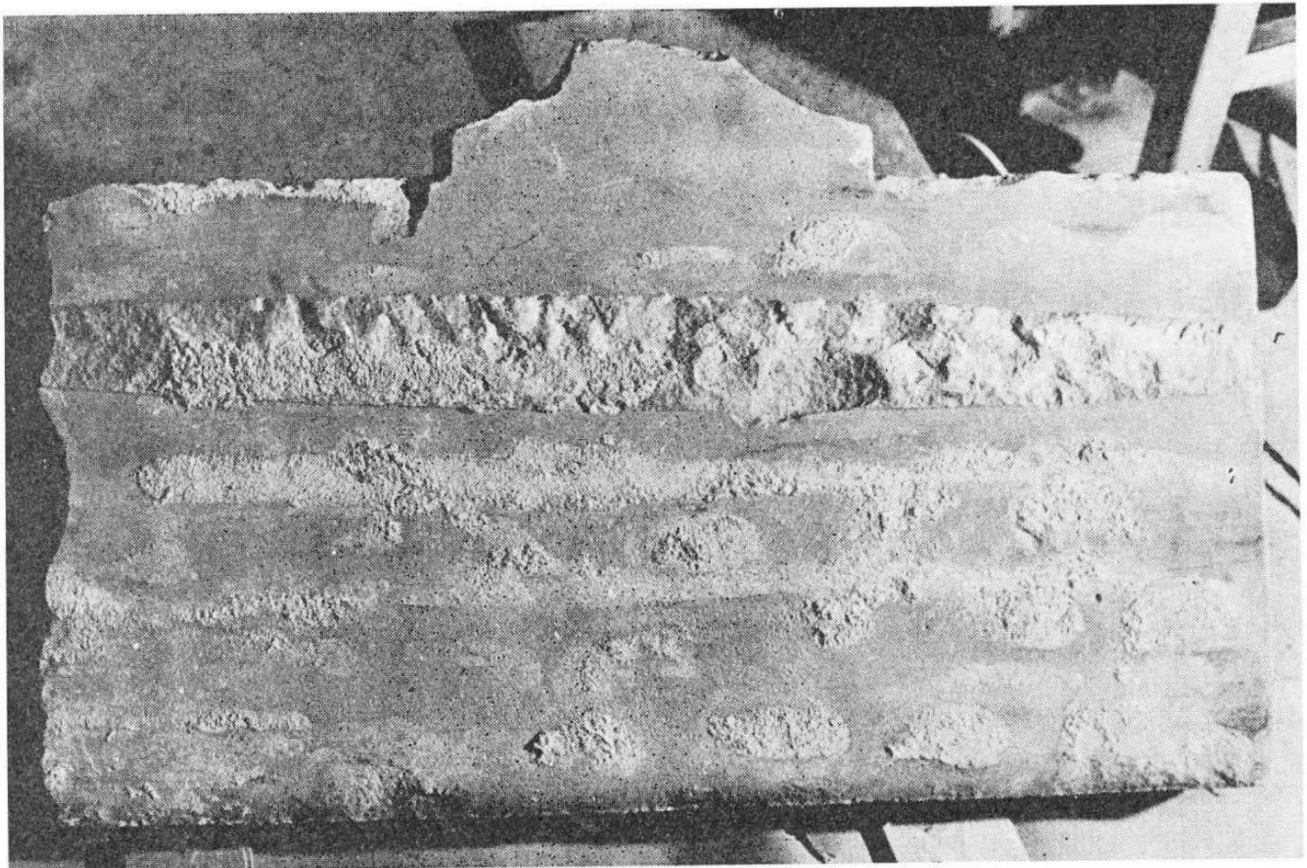
Af 15 tavler, som i øjeblikket henligger uindmurede, viser de 12 tydelige savspor på bagsiden.

Bagsider med savspor

Stenhuggermærke i tavlekant

Bagside: Savflader og afknækningsbånd plus mørtelrester

Savningen er udført med jernredskab (jærnråd?), som har afsat partikler, der ved iltning har rustfarvet savsporene.

På de nævnte 12 tavler er indsavningen sket fra begge langsider, men ikke ført igennem til midten, hvor der findes et 3–12 cm bredt bånd, som står med muslet brudflade. Denne afknækning er efter kyndiges udsagn sket ved inddrivning af trækiler i savsporene og er en arbejdsmåde, der endnu anvendes.

4. På de frasavede 10–14 cm tykke stenplader opridsning efter fast skabelon af tavlens ydre form, som derefter mejselhugges og afkantes med hulkehl.
5. Afpudsning og slibning af skriftflade.
6. Optegning på skriftflade af krone, monogram og ordtekst efter forlæg. Ifølge fagfolks skøn kan denne optegning ikke være sket som overprikning gennem fast matrice. Adskillige uregelmæssigheder i placering, opstilling, bogstavformer og stavning peger tydeligt i retning af øjemål.
7. Alm. kilehugning med mejsel af hele inskriptionen. Her tyder flere ejendommeligheder på, at selve huggearbejdet kan være udført i flere etaper og med en vis specialisering: monogram + krone, latinsk tekst, dansk tekst. Samtidig bemærkes, at især krone- og monogramformen er så stærkt varieret, at der kan være tale om en typeændring gennem 4–5 hugningsår, men at det lige så vel kan være et udslag af den enkelte huggers personlige arbejdsmåde.
8. Afpudsning af hulkehl og kantgrat (i enk. tilfælde skurering) samt finslibning af tekstflade.
9. Eventuel tekstoprækning.

Der foreligger intet bevisligt om, at tavleteksten oprindeligt har været optrukket med farve eller forgyldning.

De rester af sort, brun, rød, grå, hvid eller gylden farve, der endnu kan findes på tilsyneladende urestaurerede tavler, er næppe oprindelige, og eksperter på dette område påpeger, at kun monogrammet og de latinske taltegn er hugget med en dybde, der egner sig til bemaling eller forgyldning.

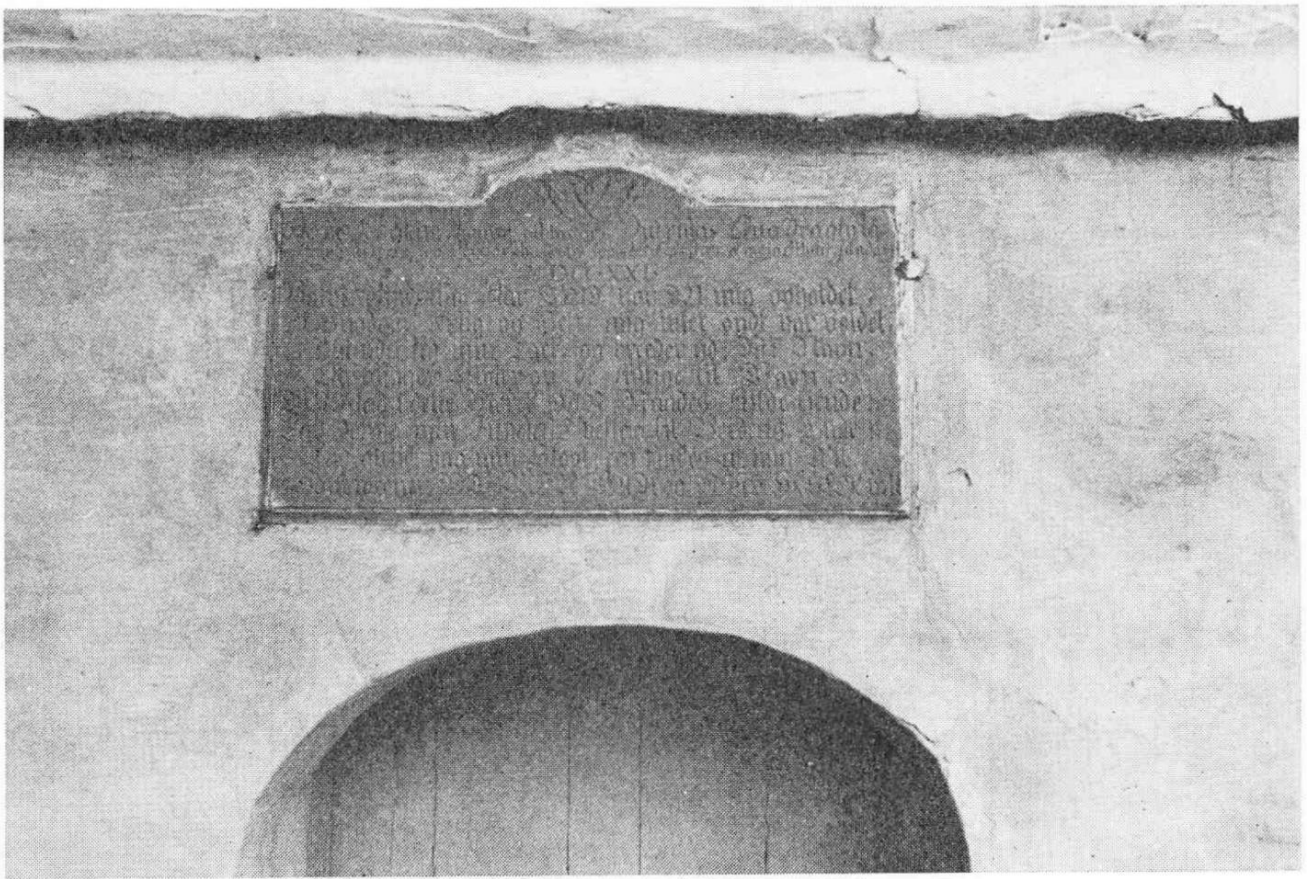
At man ved et stort antal tavlens senere vedligeholdelse har ønsket gennem en oprækning at give dem større læselighed, er fuldt forståeligt.

Dette hænger måske også i nogen grad sammen med, at læsefærdigheden først lidt efter lidt blev hvermands eje.

Da tavlerne blev opsat, kunne endnu kun få selv læse deres danske tekst og endnu færre den latinske. Man må forestille sig den uopmalede tavle siddende over skolens indgangsdør delvis uforståelig for de mange, men dog som et synligt og manende bevis på den kongelige bevågenhed.

På urestaurerede tavler, som har været placeret udendørs gennem alle de forløbne 250 år, finder man endnu en hugningsdybde af teksten varierende fra 1½ til ca. 5 mm.

Spejlmonogrammet har en dybde af 4–5 mm, versalerne 3–4 mm og almin-

delige bogstaver ca. 2 mm, mens kronen altid er udført i en særlig streghugning, som er under 2 mm dyb.

Fagfolk fremhæver, at teksthugningen som helhed er udført med omhu og faglig dygtighed, bl. a. er afflisninger sjældne, og mindre uregelmæssigheder i stenens struktur er ofte af huggeren imødegået eller udnyttet, så helhedsindtrykket er bevaret.

Tavlernes afkantning med grat og hulkehl har overalt en dybde af 35 mm, og det må betragtes som givet, at netop disse 3½ cm anviser det fremspring, hvormed tavlen er tænkt anbragt i muren.

De tilbageværende 7–11 cm af pladens tykkelse har udgjort bindingsfladen til selve muren, og det kan bemærkes, at nedtagne tavler ikke bagpå har haft mørtelrester, som beviser fuld indklining af hele bagfladen. Dette forklarer, at man ved den første opsætning har fundet det nødvendigt med en yderligere gardering i form af de føromtalte 4 jernkramper (2 + 2 på langsiderne).

En færdig tavles vægt er 72–78 kg.

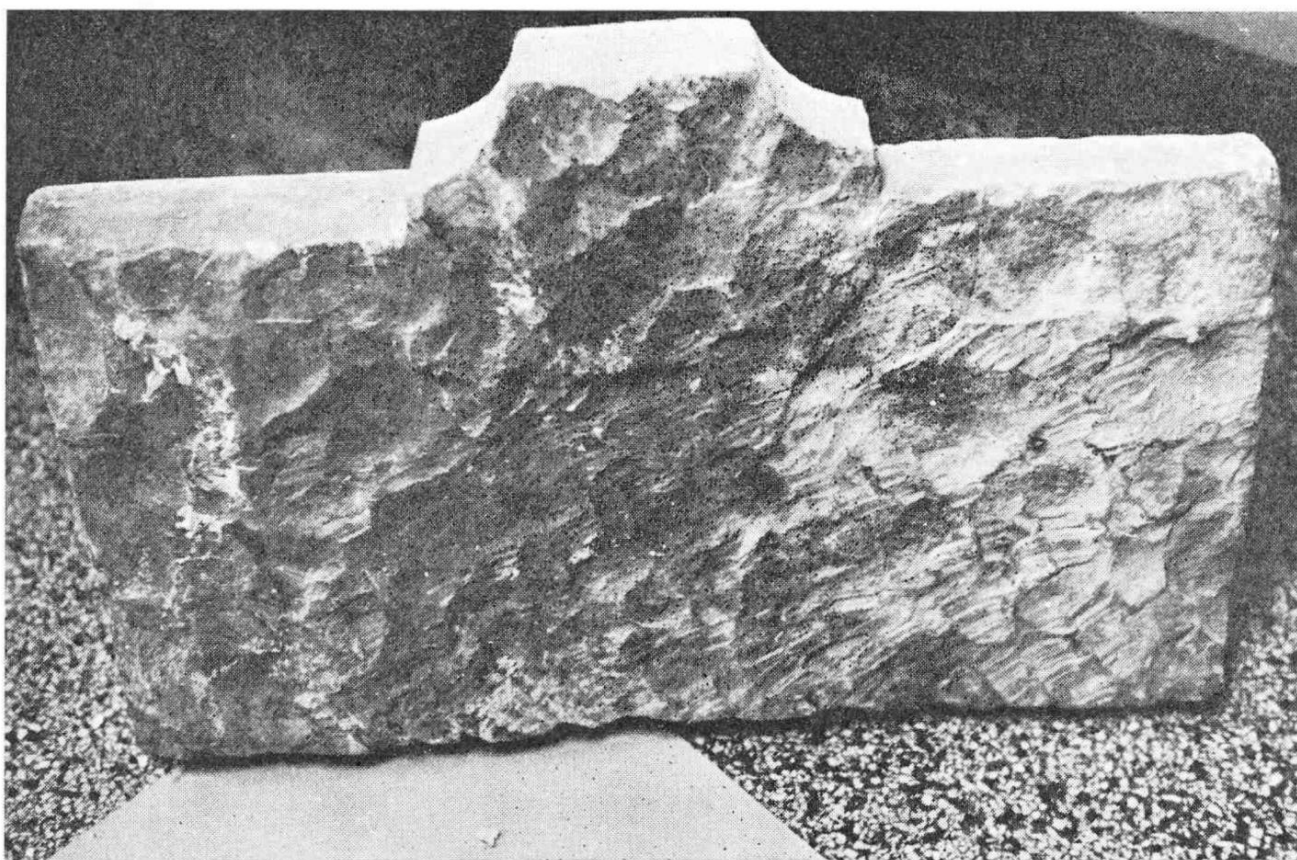
Samtlige tilbageværende tavler er på et eller andet tidspunkt blevet flyttet eller har i det mindste været nedtaget fra deres oprindelige plads over døren.

Dette er sket med vekslende pietet og kyndighed.

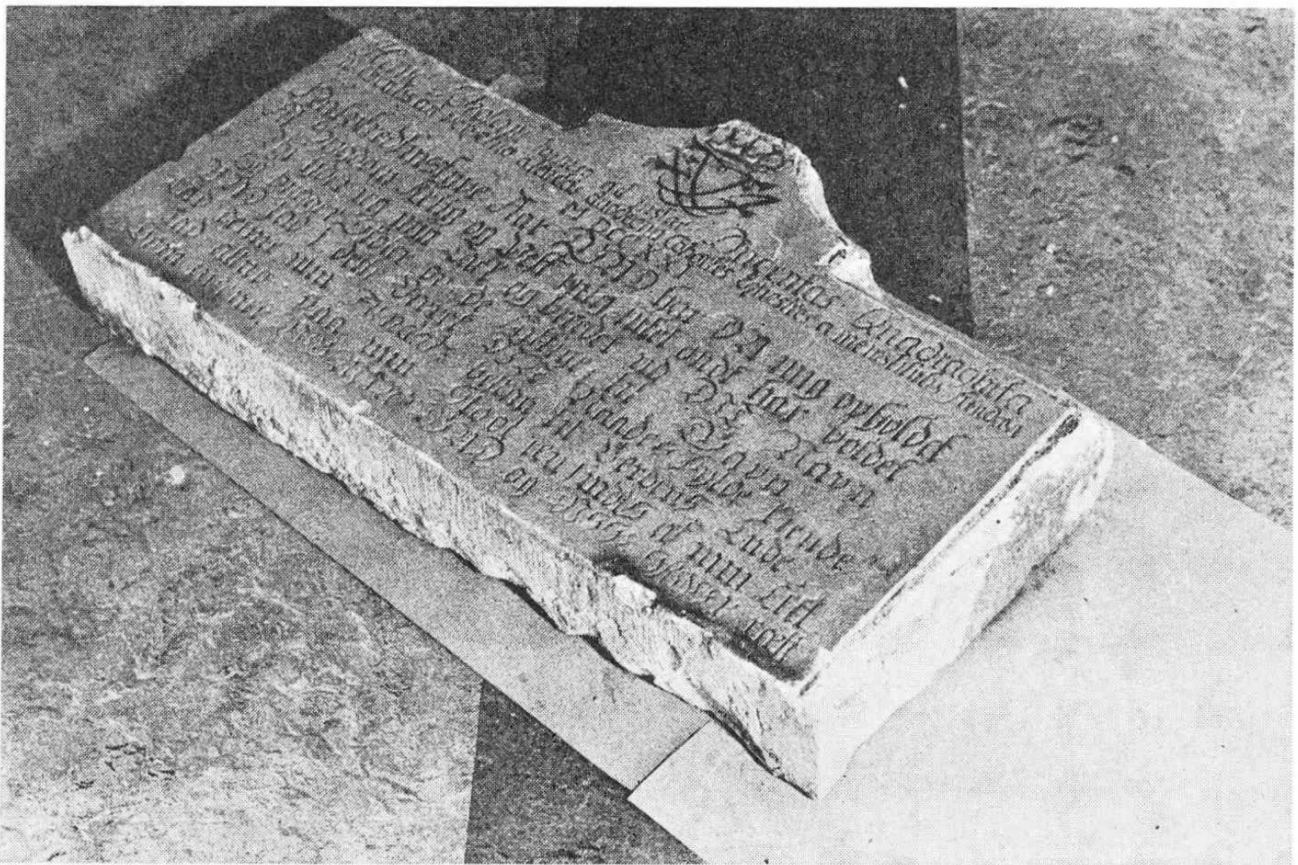
Knækning og beskadigelse med nedbrydningsværktøj er heldigvis sjælden; men i nogle tilfælde er stenen blevet »tilpasset« de ny opsætningsforhold eller er bevidst »forskønnet«. Blandt sådanne misligheder af forskellig grovhed kan bl. a. nævnes: afsavning af kanter, kannellering af grat og hulkehl, tilspidsning eller nedskæring af top (L₃) og indhugning af huller til ny jernkramper.

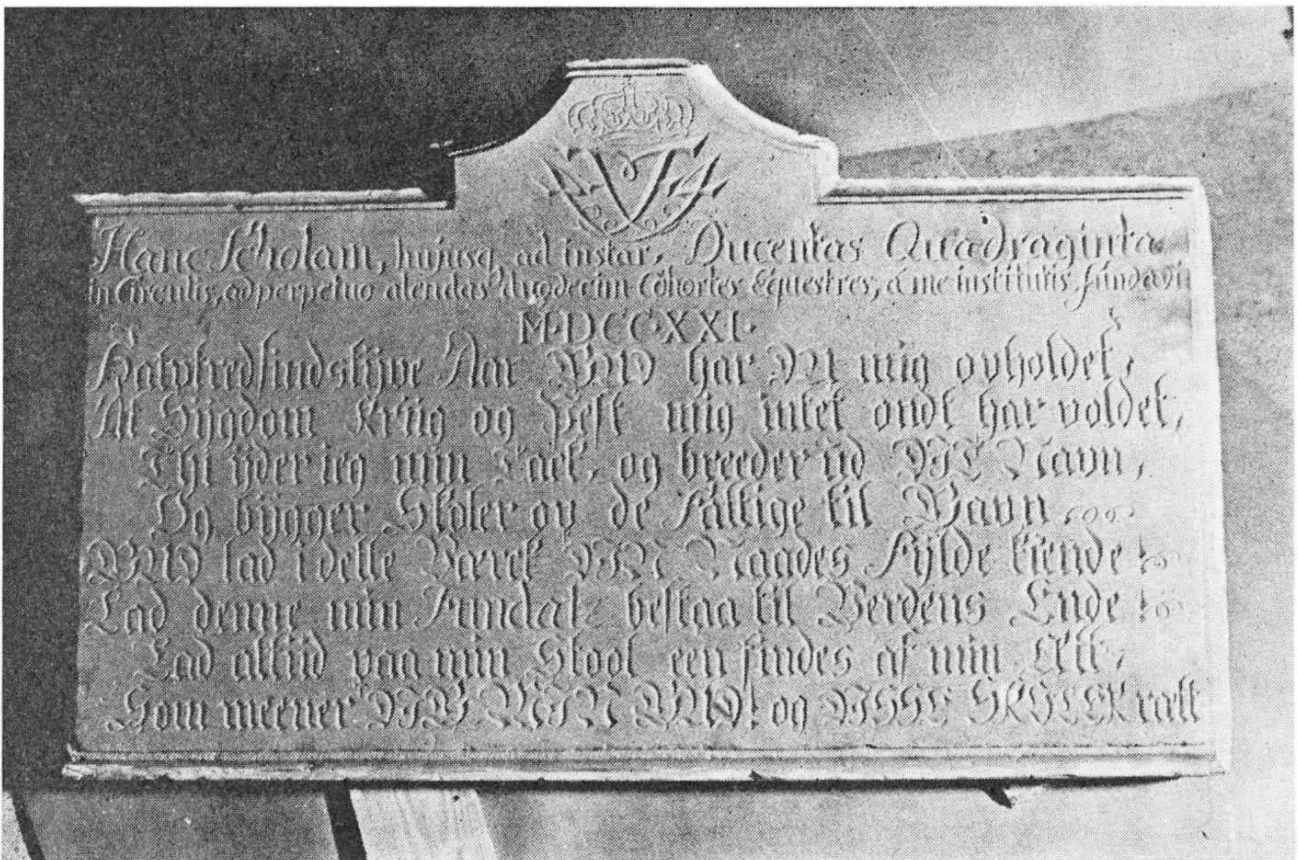
Bagside. Krydshugget. Enk. mørtelrester

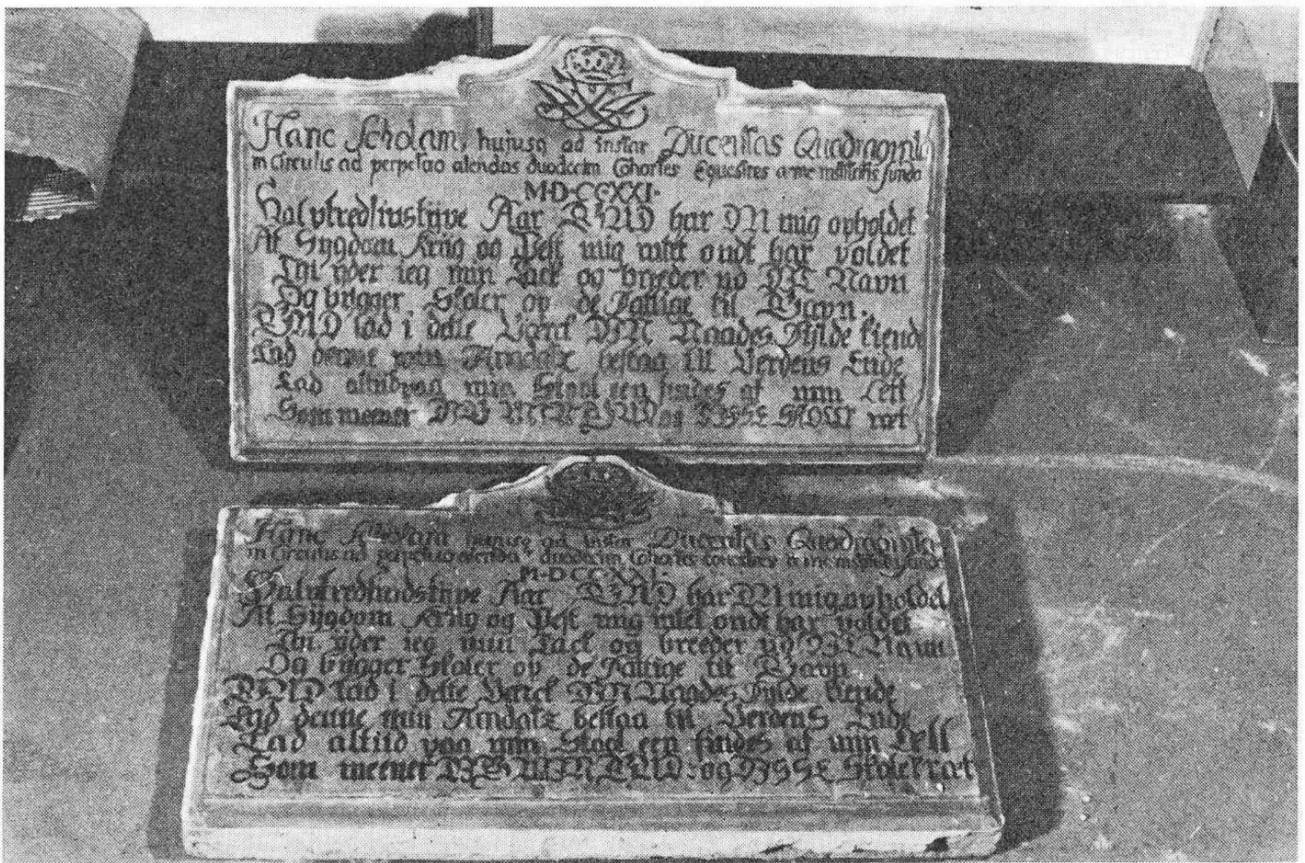
Bagside med aflækninger

Råhuggede kanter. Beskadiget hulkehl og grat

Med alle afkantninger intakte

Før genopsætning

Lys m. svag flamning. Særlig dyb afkantning

Mest uforståeligt virker det, at man ofte har overset eller misforstået stenens tydelige udformning til at springe frem fra murfladen og i stedet ladet den indmure, så skriftfladen ligger i plan med muren.

En sådan indmuring berøver tavlen en væsentlig del af sit særpræg.

Enkelte steder er man gået videre og har i bedste mening med henblik på bevarelse indfældet tavlen i en dyb murniche, hvis beskyttende virkning i bedste fald er problematisk, og som i hvert tilfælde direkte går imod tavlens stil. De – heldigvis fåtallige – tilfælde, hvor man har forsøgt at »forbedre« tavlernes tekst ved indhugning af supplerende oplysninger m. m., kan vel kun betegnes som naiv vandalisme, og fernisering, overmaling med plastik- og oliefarve, malede kantforsiringer og hjemmegjort tekstopkradsning bør formentlig regnes i samme kategori.

Inskriptionen

En helhedsbetragtning af samtlige tilbageværende tavler viser med hensyn til opstilling af ordteksten betydelig ensartethed, hvorimod udførelsen af det kronede monogram frembyder flere variationer.

KRONEN er på alle tavlerne udført i streghugget stilisering. Kun i få tilfælde er der forsøgt en mere detaljeret gengivelse med flere enkeltheder. Grundformen er altid den »lukkede« enevoldskrone bestående af issering med 8 bladsmykkede bøjler, der foroven samles under kugle med kors. Korset, som dog i adskillige tilfælde ikke er medtaget ved hugningen, symboliserer enevoldsmagtens guddommelige udspring og i forbindelse med kuglen (globus) tillige det kristne verdensherredømme.

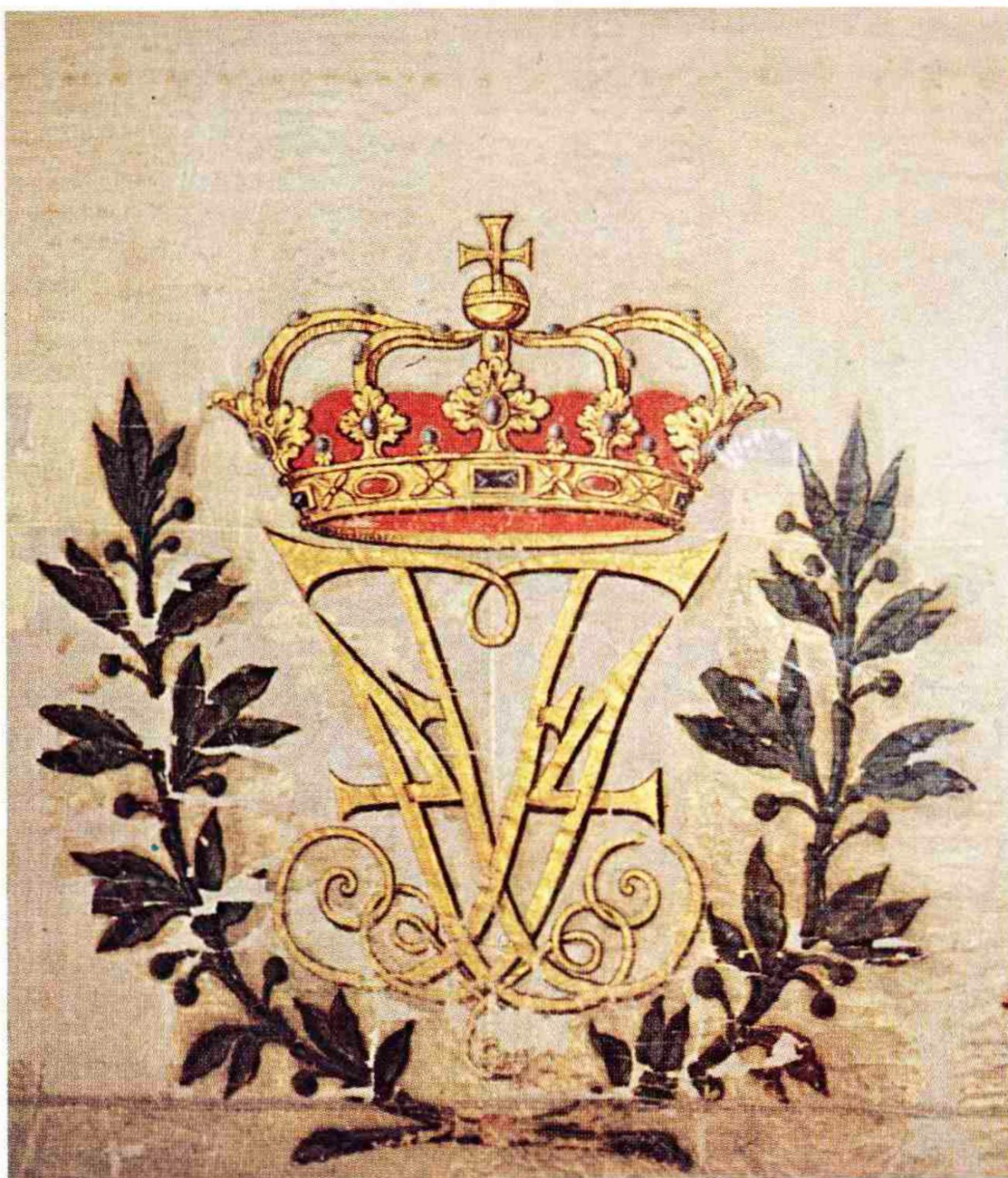
Forbilledet er den enevoldskrone, der – i hemmelighed – blev anskaffet af Frederik III til glorificering af den ny enevælde, og som kun havde været i brug ved Christian V's og Frederik IV's salving, men iøvrigt kun var kendt af et fåtal.

Den »lukkede« kronens samlede symbolisering af al magt koncentreret hos én særlig gudbenådet person har næppe været kendt eller forstået uden for hof- og adelskredse. Sandstenstavlernes opløbende top viser, at kronen er tænkt placeret her; men det er påfaldende, i hvor mange tilfælde den synes at være indføjet senere end monogrammet – og da efter den tilbageværende plads' princip, hvilket bl. a. giver sig til kende i usymmetrisk anbringelse, skævhed i forhold til monogrammet, klemning på dette eller luftig svævning helt op mod tavlens top.

Med sin ringe huggedybde har kronemotivet været stærkest udsat for vejrnedslidning, og heri kan der ligge en forklaring på adskillige variationer m. h. til placering, stilisering og topkors m. v., som meget vel på grund af utydelighed kan være ændret ved senere ophugning.

Hele det kronede navnetræk synes at have sit forbillede i en udsmykning af samme art på rytterskadronernes estandarder (1714). Fanedugen har her tilladt en mere detaljeret fremstilling og en strammere komposition, end der var mulighed for ved tavlehugningen, hvor de allerstrengeste symmetrikrav er fraveget til fordel for større klarhed.

Ved en sammenligning mellem rytterfanernes og mindetavlernes kongemonogrammer kan sidstnævnte virke lidt primitivt tunge, hvilket selvsagt skyldes stenmaterialets særlige krav.

Monogrammotiv fra rytterestandard 1714. Sydsjællands Museum, Vordingborg.
I lang årrække deponeret på tidligere museums loft. 1968 konserveret ved Nationalmuseets afd. i Brede, hvor fragmenter af den stærkt mørnede silkefane med grågrøn bundfarve og motiver i sort, olivengrønt, bleggyldent og højrødt opsyedes på ny silke. Det omkransede monogrammotiv, 69 cm højt, 71 $\frac{1}{2}$ cm bredt, er indbroderet i fanedugen, som i estandardfacon er 128 cm lang, 153 cm høj. Under kongemonogrammet findes følgende (fragmentariske) identification:

Baarse Herridts 2det Compagnies Fahne for Mæærn (Ørs?)lev oc Øster Eggitsborg Sogne.
Captain Jørgen Ander Sen.

. ? 1714

SPEJLMONOGRAMMET står på alle tavler med dybest og renest hugning, som synes udført før selve teksten. Dette ses bl. a. af, at nogle bogstaver i øverste tekstlinje har en tillempet form eller placering i forhold til monogrammet.

Meget tyder på, at der til kongeinitialerne måske har været mindst 3 forskellige forlæg, hvoraf specialhuggerne har kunnet udvælge med hensyntagen til stenenes struktur og noget varierende hovedmål.

Der kan ret tydeligt skelnes mellem 3 monogramtyper: en »høj-smal«, en »lav-bred« og en »normal«, hvis højde er varierende fra 6^{1/2} til 10^{1/2} cm og bredde fra 10 til 14^{1/2} cm.

Opmålinger af 150 tavlers monogrammer viser følgende typefordeling:

Normal type	104
Lavbred type	28
Højsmal type	9
Overgangsformer	9
<hr/>	
	150

Det kronede monogram er ved sin markante hugning og fremtrædende placering bevidst gjort til tavlernes blikfang og giver dem samtidig både et ønsket fællespræg og en ikke ringe individualitet.

Læst i sammenhæng med den latinske tekst står det for: »VI Friderich den Fierde, af GUDS NAADE Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmørsken – o. s. v.«.

Tavleteksten

Såvel den latinske som den danske indskrift er lagt i kongens egen mund.

At lade monumentet, bygningen, gravstenen eller epitafiet være det talende »jeg« var helt i tidens stil. Som eksempel herpå kan anføres Jørgen Friis's digt ved Fredensborg slots rejsning 1721.

På rytterskoletavlerne er det ikke huset, men kongen selv, der henvender sig til beskueren, og indskriften bliver derved nærbeslægtet med tidligere tiders donationsbilleder, hvor den ædle og ydmyge, men dog selvbevidste giver overlader sit færdige værk i guds hånd – ham til ære og sig selv til minde.

Tavleindskriftens ord udtrykker det, der tidligere kun kunne fremstilles i billedsprog.

Den latinske indskrift er ikke som venteligt indhugget med latinske bogstaver, men dog med en type, som bevidst adskiller den fra den danske tekst.

INSCRIPTION,

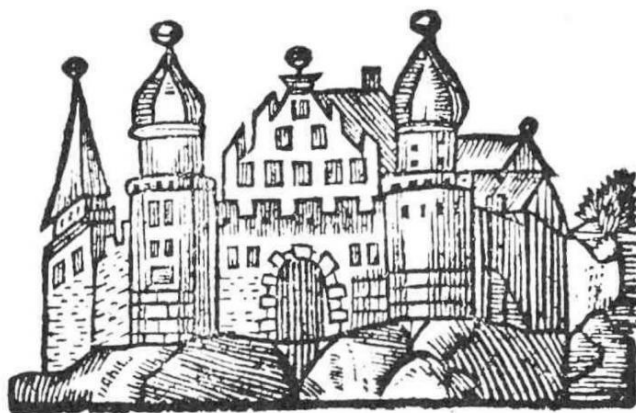
over

Fredensborg = Slot.

* * *

Da ti Mars Feyde var mod Sverrig bragt til Ende,
 Og Gud lod os igien den ædle Fred tilsende,
 Da blev jeg bygt og sat i denne Form og Skik,
 Og kaldet Fredensborg af Sierde Friderich.
 Gud lad ham og i Fred opleve sine Dage,
 Gud giv ham hvad hans Siæl kand glæde og behage,
 At Nordens Riiger en faaer Kriig og Striid igien,
 For Fredensborg er alt af Velde tæret hen.

J. F.

No. XL.

Efter originaludgave 1752
 (fot. Det kgl. bibliotek)

Uden fejlhugninger og udeladelser er den latinske tekst følgende:

Hans Scholam, hujusq ad instar Ducentas Quadraginta in Circulis ad perpetuo alendas duodecim Cohortes Equestres, a me institutis, fundavi.

Den i Thøger Jensens bog (1921) anførte oversættelse ved lektor Gabrielsen, Randers, har følgende ordlyd:

I året 1721 har jeg grundlagt denne skole og i lighed med den 240 i de distrikter, som er oprettet af mig til stadig at underholde 12 rytterskadroner.

Oversættelsen er indlysende meningsrigtig.

Men lige så dækkende og en smule mere nutidigt kunne der også læses:

Denne skole tillige med 240 lignende har jeg i året 1721 opført i de distrikter, som af mig er oprettet til altid at underholde 12 rytterskadroner.

Begge oversættelser forudsætter, at man før læsningen af den latinske tekst nøje har indprentet sig det kongelige navnetræk som det talende »jeg«.

Vil man endelig nærme sig tidens pompøse titulaturform, kan teksten få følgende ret svulstige form:

Denne skole, og 240 andre som denne, har VI FREDERIK DEN FJERDE (monogrammet), af Guds nåde konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers etc. (kronen) i året 1721 ladet opføre i de distrikter, som af OS er oprettet til stadig at underholde 12 rytterskadroner.

Det må sikkert bemærkes, at ordene »Hanc Scholam –« d e n n e s k o l e – ved en oversættelse næppe bør flyttes fra den fremhævende plads, hvor de kraftigt understreger den kongeligt pegende gestus hen mod selve bygningen.

Grundtonen i den latinske tekst er samme beherskede selvfølelse, som sås i ældre donationsbilleder, men som også er udtrykt af borgerlige håndværksmestre, der kendte eget arbejdes værd: »Caspar Fincke bin ich genannt. Dieser Arbeit bin ich bekannt!« (Roskilde Domkirke, Smedejernsdøre til Chr. IV's kapel).

Der vides intet om forfatteren til den latinske indskrift. Kongen beherskede ikke selv dette sprog, men havde selvsagt enhver tænkelig mulighed for at få teksten udfærdiget af en kyndig i klassiske sprog – måske efter sit eget på dansk eller tysk givne forlæg.

Det dansksprogede vers er på de fleste tavler placeret med god regelmæssighed, som stort set følger de dagældende regler for trykt opsætning af samme verstype bl. a. ved samme indrykning af de parvis rimede verslinjer, alle linjers begyndelse med stort og let forsiret bogstav, fremhævelse af særlige ord ved hjælp af versaler og midten af det 8-linjede vers markeret ved tydelige pausetegn.

Sidste linjes manglende indrykning, som ses på adskillige tavler, skyldes

sikkert frygt for pladsmangel på grund af, at 5 ord i denne linje har krævet versalhugning.

I andre tilfælde har man bibeholdt sidste linjes normale indrykning, men undladt at stave ordet »skoler« med store bogstaver, hvorved der også er blevet rimelig plads til slutningsordet »rætt«, som på adskillige tavler står klemt eller er afkortet til »ræt«.

I både den latinske og den danske indskrift forekommer forskellige uregelmæssigheder i stavning og tegnsætning, hvoraf flere tydeligt stammer fra den oprindelige hugning, mens andre kan være fremkommet ved senere restaureringer.

Uden betydende uregelmæssigheder er opstillingen og indholdet af det dansk-sprogede vers følgende:

Halvtredsindstve Aar, GUD har DU mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet,
Thi yder ieg min Tack, og breeder ud DIT Navn,
Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn.
GUD lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende!
Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende!
Lad altid, paa min Stool, een findes af min Ætt
Som meener DIG MIN GUD! og DISSE SKOLER rætt.

I den samlede ordtekst er fundet flere »ejendommeligheder«, hvoraf nogle kun optræder enkelte gange, mens andre er særdeles almindelige.

Det latinske ord »Circulis« er på ca. 50 tavler i alt indhugget som (evt. ændret til) »Gradis«, »Grailis«, »Graihs«, »Graitis« og »Cirabs«.

»Perpetuo« genfindes som »perpeluo«, »perpetro«, »perpetno« og »perpelno«.

»Equestres« ses sammenkoblet med efterfølgende »a« til »Equestresa«, og »a« er i andre tilfælde sammensat med »me« til »ame«. Også sammensætningen »meinstitutis« og »meinstitutinis« forekommer.

I de dansksprogede linjer er uregelmæssighederne forholdsvis færre, hvilket sikkert skyldes, at man ved restaureringer på lokalt plan har forstået hvert enkelt ords mening. Dog synes versalen »F« i »Fattige« og »Fylde« at have voldt vanskeligheder, så den nu enkelte steder fremtræder i P- eller D-lignende form.

Helt fra den oprindelige hugning stammer selvsagt alle variationerne af ordet »Halvtredsindstve«, som med hensyn til brugen af 1, 2 eller slet intet »d« fremviser alle tænkelige kombinationer.

På 2 tavler ses ejendommeligt nok »mig« i 1. linje stavet normalt, men i anden linje tysk »mich«.

Bogstavet »æ« som versal i »Ætt« er noget forskelligt udformet, men kan dog med rimelig tolerance tydes som sammensat AE. I tekstens sidste ord »rætt« er »æ« enkelte steder – åbenbart af pladshensyn – afkortet til »a« eller »e«, samtidig med at det sidste »t« indklemmes eller helt udelades.

På ca. 30 tavler er der ikke fundet nogen tegnsætning i de to tekster. På et lignende antal ses den modsatte yderlighed i form af et ret stort og ubegrundet antal kommaer samt et overtal af kruseduller ved linjeudgange. Flertallet af disse tegn synes indhugget senere og er måske indføjet for at gøre interpunktionen mere tidsrigtig.

Nogen større indflydelse på tekstforståelsen har de nævnte forskelligheder næppe, og noget fællestypisk kan ikke påpeges, udover at der ved samtlige tavlers oprindelige hugning har været anvendt udråbstegn efter »DIG MIN GUD« (sidste linje), og at det ottelinjede vers ved et eller andet »stort« tegn er opdelt i to halvvers.

Indhugningen af ordet »GUD« og de dertil hørende »DU«, »DIN«, »DIT« og »DIG« med stærkt markerede versaler må opfattes som tidstypisk og er samtidig et udtryk for kongens ærbødighed ved tiltalen af gud.

Men fremhævingen kan også have betydning ved en recitation af verslinjerne, idet en særlig betoning af disse ord på ikke utiltalende måde kan variere eller bryde den ellers så fasttrampende alexandrinerrytme.

På Frederik IV's tid havde det såkaldte alexandrinervers længe været den foretrukne poetiske form, når man med passende patos ønskede at fremføre lykønskning, smiger, hyldest eller taksigelse, og lige så anvendelig fandt man den til at udtrykke harme, sorg, medfølelse og selvmedlidenhed.

Skønt man omkring år 1700 var ved at frigøre sig fra denne »autoriserede« versform, greb mange digtere og skribenter vanemæssigt tilbage til den, når opgaven bød dem at belægge ordene med dramatisk effekt og værdig pondus.

Tilsyneladende anfægtede det kun i ringe grad alexandrinerversets anseelse som officiel poesiform, at mange forfattere og rimsmæde efterhånden forfaldt til at fylde formen med alskens ordspil, sammenligninger og overdrivelser, der i værste fald nærmede sig plathed og i alle tilfælde minimerede versets (ofte beskedne) tankeindhold.

Dog har både tidligere og senere digtere (Wessel, Holberg) vist, at alexandrinermetrikken også meget vel kunne frembære både maliciøs komik og slentrende humor.

Og når denne versforms normer uden væsentlige svinkeærinder blev overholdt, kunne den som »monumentalsprog« gøre udmærket fyldest.

Normerne for versopbygningen var:

- 4, (6) eller 8 verslinjer,
- linjerne kryds- eller parrimede (henhv. til elegisk og heroisk form),
- hver verslinje med seksfodet (oftest jambisk) rytme,
- tydelig cæsur ved linjemidte,
- hver linje afsluttende en mening uden pauseløs overgang til fortsættelse i næste linje (enjambement),
- overensstemmelse mellem versrytme og meningsaccentuering
- samt flydende kadence uden brug af omstillinger, hiater, elisioner o. lign.

Betragtes rytterskoletavlernes alexandrinervers ud fra disse krav, ses det metriske skema stort set opfyldt, idet der kun kan rejses svage indvendinger imod, at nogle meningsfremhævede ord (versalstavede) ikke helt indordner sig under versrytmen.

Da verset først og fremmest skal kunne reciteres, bliver de enkelte linjers vægt ikke mindre af, at det metriske styttetramp stedvis må vige for ordenes valens; således giver f. eks. slutningslinjens ophobning af rytme- og meningsbetonede stavelser gennem nedsat kadence forøget værdighed og vægt til disse afslutningsord.

Datidens gængse lyrik til eller om enevoldsmonarken var ved overvældende ordmængde, utøjlet smiger og smagløse overdrivelser et direkte misbrug af den alexandrinske versform.

I klar modsætning hertil står rytterskoletavlernes verslinjer, hvori ingen af ovennævnte letfærdigheder genfindes.

Roligt mådehold i ordvalg og form giver her hver verslinje fuldvægtigt indhold og understreger den beherskede selvfølelse, som må sømme sig, når kongen henvender sig til sit folk som den nådige monark og til sin gud – næsten som ligemand!

Kongen takker gud for, at intet har forhindret ham i at opnå den betragtelige alder af 50 år.

Hans tanker kredser især om de forhold, der har forvoldt ham mest bekymring: et ikke særlig robust helbred, krigstrykket gennem årene 1700–1720 og pesten, som i 1710–11 raserede København.

Den aldrende konge står ved sit regnebræt og beslutter, at takken til gud skal have et synligt og gudvelbehageligt udtryk: de 240 skoler.

Efter kongens egne ord er grundmotivet til skolernes oprettelse altså forpligtende taknemmelighed.

Da takken er udtalt og gaveløftet givet, fremfører kongen sin bøn om, at gud vil anerkende og velsigne hele dette værk.

Derefter ser han mod fremtiden og beder yderligere om 2 ting: at skolerne – og dermed hans eget minde – må bestå »til evig tid«, og at Danmarks trone altid må gå i arv til en i samme kongeslægt, som er den værdig – gud til ære og skolerne til gavn.

»Gud« – »kongen« – »skolerne« er versets velafbalancerede tema, og måske bør særligt bemærkes, at kongen med slutningslinjens ord drager sin egen person i baggrunden til fordel for det vigtigste: »DIG MIN GUD OG DISSE SKOLER«.

At kongen selv skulle have givet disse tanker et så velformet udtryk, må anses for usandsynligt.

Frederik IV kunne meget vel goutere både poesi og rimerier, men var ikke selv udøvende deri, og skriftlig udformning af dansk var ikke hans største force.

Tavleindskriftens velvalgte ord og sikre versopbygning peger mod en kyndig behandler af sproget.

Men hvem?

Forfatteren

I så godt som al foreliggende rytterskolelitteratur oplyses det, at mindetavlernes dansksprogede vers er forfattet af Frederik Rostgaard (1671–1745), geheimearkivar, kancellisekretær og højesteretsjustitiarius, senere amtmand i Antvorskov m. m.

Denne oplysning, som er urigtig, synes at være gået næsten upåttalt i arv blandt forskellige tiders forfattere.

Kun i Chr. Bruuns Rostgaard-biografi (1870) og i bogen »Gjentofte og Hvidøres Kongelige Skoler 1721–1921« (1921) benægtes dette forfatterskab, og begge værker nævner – dog uden bevisligheder – præsten Jørgen Friis i Helsingø som ophavsmand.

Det er historikeren Andreas Hojer, der i sin »Frederik IV's historie« (omkr. 1729) udpeger Rostgaard som forfatteren, formentlig på grund af, at Rostgaard vitterligt skrev et udkast til mindeverset, som dog ikke blev benyttet.

Fra borgerlig herkomst havde Frederik Rostgaard gennem en mangesidet uddannelse både inden- og udenlands og ved energisk udnyttelse heraf banet sig vej til betydende stillinger i kongens nærhed.

Hans omfattende brevveksling på latin, fransk, tysk og dansk med både

danske og udenlandske skønånder viser ham både som en æstet og en meget kyndig bibliofil.

Uden at regne sig selv som digter har han dog forfattet og oversat både poesi og prosa af væsentlig værdi, og han var ikke så lidt af en mæcén i datidens litteraturkredse.

Hertil kommer, at han i en tid, da sproget var »– med fruene fransk, og tysk med sin hund« utrætteligt og åbent kæmpede for brugen af det danske sprog, som han selv – især i prosastil – mestrede med både bredde og sikkerhed.

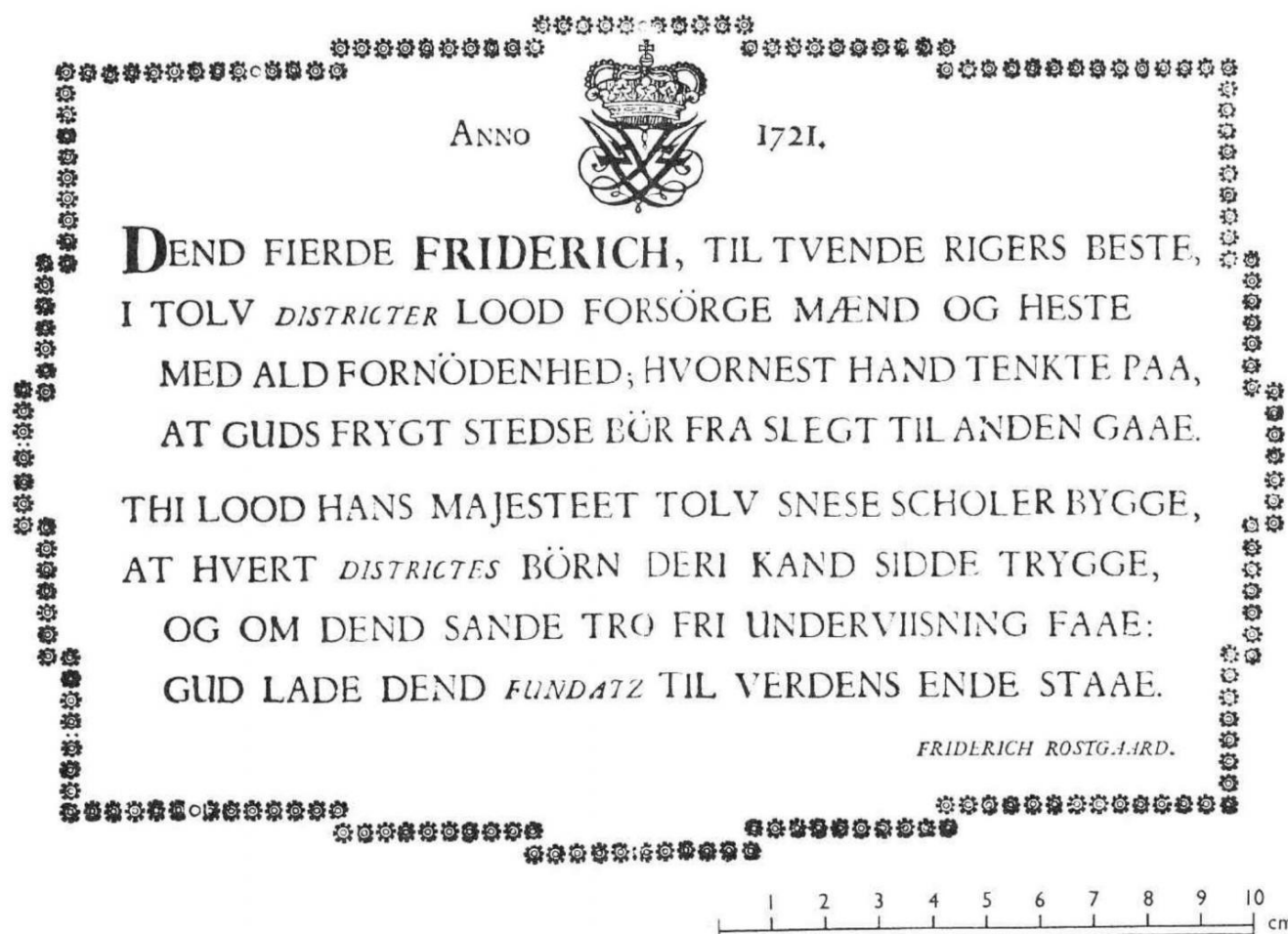
Med baggrund heri kunne han særdeles vel tænkes at være forfatteren til rytterskoletavlernes beherskede verslinjer.

Da skolernes fundats blev oprettet 1721, skrev han – måske på kongens opfordring – et udkast til en indskrift på tavlerne, som åbenbart allerede på dette tidspunkt var besluttet opsat.

Udkastet er kun fremstillet i ét eneste eksemplar trykt med latinsk sats og åbenbart beregnet til præsentation for kongen.

Manuskriptet til dette ene trykte udkast findes ikke blandt Rostgaards papirer lige så lidt som noget manuskript til det vers, tavlerne kom til at bære.

Rostgaards udkast, som her foreligger i fotogengivelse (Det kgl. Bibliotek, Fr. Rostgaard »Digte til Frederik IV«) blev ikke benyttet efter sit formål, og der kan kun gisnes om årsagen hertil.

Efter original i Det kgl. Bibliotek. 24 × 16 cm

Rostgaard var i flere henseender en Griffenfeldt en miniature.

Misundere fik ham da også bragt i unåde hos kongen omtrent samtidig med, at tavlehugningen skulle påbegyndes, og som persona non grata måtte han måske se sit udkast tilsidesat.

Men lige så sandsynligt er det, at selve digtets indhold og form ikke netop var det, kongen havde tænkt sig.

Ivrige vejledere har måske også gjort ham opmærksom på, at den metriske form ikke var uden mangler, og at selve teksten savnede fornøden »kongelighed«.

Altså en forkastelse på gr. af kvalitet, som vel næppe kan kaldes helt ubegrundet.

Chr. Bruun skriver i sin meget omfattende og dybtgående »Friederich Rostgaards Liv og Levned« bd. I s. 230:

»De 240 Landsbyskoler, som ifølge Forordningen af 28. Marts 1721 skulde opføres rundt om i Landet, bleve byggede, medens Rostgaard var Oversekretær. A. Hojer fortæller, at det Vers, som blev anbragt over Døren til hver Skole, var forfattet af Rostgaard. *Dette er urigtigt.* Verset var af Jørgen Friis. Rostgaard har vel forfattet et Vers og ladet det trykke, *men det blev ikke antaget*«.

Denne autoritets udsagn om Rostgaards paternitet må uimodsagt godtages.

SANDSYNLIGHEDSBEVISER for den omtalte Jørgen Friis som forfatter til rytterskoleverset kan også anføres.

Jørgen Friis var en borgersøn fra Thisted, som efter sin teologiske embeds-eksamen i København havde flere borgerlige gøremål, mens han fortløbende til kongen fremsendte ansøgninger om »befordring til præstekald«. I tidens stil var disse suppliker ofte versificerede, og Friis's evner på dette område bar endelig frugt.

1718 sendte han til kongen 2 versificerede ansøgninger om tildeling af Helsingøe præstekald. Den frimodige ligefremhed og det behændige rimeri især i den sidste korte supplik tiltalte åbenbart kongen, som 1. jan. 1719 gav ham embedet.

Supplique om Helsinge Kald

Stormægtigste Monark,
Allernaadigste Arve Herre og Konge.

Blandt de, som Hielp og Brød fra Kongens Trone tigge,
Monarchen seer mig her med Bøn i Støvet ligge,
Det Sted, som ledig er, har Navn af Helsinge,
Gud veed hans Navn, som skal den Held og Lykke see.

Det veed jeg: Om saa var, min Lykke kunde blive,
Monarken vilde mig sit Brev paa Kaldet give,
Jeg blev saa hierteglad, som Hiarne, da han skrev,
Dg efter Frodes Død for Riimet Konge blev.

Jeg skulde paa min Dør den Tid og Lykke skrive,
Det skulde til min Død i Sindet prentet blive:
Da GUD gav FRJEDERJCH den Seher paa Lydske Bund,
Gav GUD og FRJEDERJCH mig Brød paa denne Grund.

Allerunderdanigst af

J. F.

Den anden Supplique

Om Helsinge Kald
til Hans Kongelige Majestæt.

Hielp Naadigste Monark! nu gielder det at Riime,
Lad Lykken treffe mig, thi nu i denne Time,
Er død i Helsinge, en Præst som kaltes Griis,
Giør Verset rimeligt, saa hjælpes Jørgen Friis!

Taksigelsen for samme Kald

Tak Naadigste Monark, for den Iyfsalig Time,
Paa hvilken Griis og Friis sig sammen maatte riime.
Jeg haver rimet tit, men Kongen riimte best,
Da Friis ved Griises Død sit Kald og blev til Præst.

Som det vil ses, har Friis svært ved at frigøre sig fra overdrivelsernes snørklestil, men stedvis glimter lunet dog frem.

Hans samlede produktion, som rummes i 1 bind, er i 1752 udgivet af sønnen Peder Friis, der i fortalen bedyrer, at han med »al optænkelig Fliid« har opsøgt og medtaget »enhver Post af min Salig Faders Poetiske Skrifter«.

Værket viser Jørgen Friis som en særdeles snild poet, fra hvem der er flydt en jævn strøm af lejlighedsdigte ved fødsel, dåb, trolovelse, bryllup, årsskifter og død, men også brugt som gaveledsagelse og taksigelse. Indvielsesvers samt ren indyndings- og smigrelyrik hører også til hans repertoire.

I de fleste af disse frembringelser har Friis svært ved at afholde sig fra naive ordspil, forsirede omskrivninger og panegyriske overdrivelser.

Ikke mindst kongehuset og højtstående embedsmænd modtog fra ham betydelige mængder af denne poesi, som efter tidens skik og smag var ganske naturlig, og af samtiden var han kendt som en venlig og ferm poet, der også efter anmodning gerne stillede sin rimekunst til rådighed.

Jørgen Friis opnåede bevisligt den ære at udforme digte til officiel brug efter kongens befaling, således bl. a. til sandflugtmonumentet ved Tisvilde (Jørg. Friis' »Poetiske Skrifter« s. 196 (1752)).

Sønnen Peder Friis nævner omhyggeligt i sin udgivelsesfortale, hvilken »høykongelig Naade« sådanne opfordringer var, og ikke mindre omhyggeligt noteres ved de pågældende digte, at de er »– i allerdybeste Underdanighed efter Befaling forestillet af J. F.«.

Rytterskoleverset findes i k k e i Jørgen Friis's efterladte værker, og det vil være helt urimeligt at antage, at dette kan skyldes en forglemmelse hos digterfaderen og (eller) udgiversønnen.

Havde Jørgen Friis fået et sådant digt approberet af kongen og selv senere set det indhugget i tavlerne, ville det for ham have været en så stor digterisk succes, at den næppe ville være »glemt« i de samlede skrifter.

Har han derimod af kongen været affordret et udkast, som ikke er blevet godkendt, synes det mere forståeligt, at det ikke findes eller nævnes i hans samlede produktion.

En nøjere gennemgang af Jørgen Friis's produktion i og omkring året 1721 viser dog glimtvis, at han har beskæftiget sig med rytterskolespørgsmålet, og ved sammenligning mellem den anvendte tavleindskrift og efterfølgende uddrag af hans samtidige digte må der erkendes så mange lighedspunkter i ordvalg, versstil og tankeforbindelser, at han ikke kan udelukkes som den, der måske har frembragt et udkast, hvis tankeindhold så har fået sin færdige form gennem en sikrere digter.

Jørgen Friis's noget ordfagre og letbenede stil stemmer ikke allerbedst overens med tavleversets sproglige beherskelse. Dette kommer også til syne, da han i 1735 skriver udkast til mindeplader på Christian VI's skoler og her tydeligt efterligner de »ægte« rytterskoletavlers kongeorde – men langt fra med forbilledets sproglige sikkerhed.

Kong Friderich den 4de.

Sud glæd Kong Friderich, Hans Navn med
Lov og Ære

I Danske Hjerter skal indpræntet ævig være
Han loed vor Bonde, Son i Børne Lærdoms Bog,
I Læsning, Prænt og Skrift og Regning blive klog.

Han loed ham lære op, ved Fane og ved Tromme,
Eil Fods og Hest, i Fald at Fienden vilde komme,
Den Slegt, som fødes skal, vil priise denne Skif,
Dg sig da som nu, Gud glæd Kong Friderich!

Helsingø Præste-Gaard, i allerdybeste Underdanighed
d. 31. May 1725.

Fremstillet af

J. F.

(Fot.: Det kgl. Bibliotek)

Den

Stormægtigste Monark,
Friederich den Fierde,
 Konge til Danmark og Norge, de
 Benders og Gothers, Hertug i Slesvig,
 Holsteen, Stormarn og Ditmarsken,
 Greve i Oldenborg og Del-
 menhorst,

Ønskes med dette Ny-Aar ny Lyksalighed og Naade
 fra Himmelen

af

Hans Kongel. Majestæts

Allerunderdanigste og uafladelige Forbedere.

✱ ✱ ✱

Stormægtigste Monark! Tillad, at jeg nu træder
 Frem for din Purpur-Glands i mine Landsbye
 Klæder,
 Tillad min Ringhed at fremstilles for dit Bord,
 Og tale saa til Dig, Du sunlig Gud i Nord!
 Dig

Dig være ævig Tak, Arvaagne Landsens Hyrde!
 Gud rekke Dig sin Haand, og lindre selv Din Byrde!
 Hav Tak for ald din Gliid, din Meye og Fortred,
 Gud gjør dit Hierte glad i Rolighed og Fred.

Dit Frede-rige Sind Du lodst os see og kiende,
 Du bygte Fredensborg, da Krigen var til Ende,
 Gud lad ey Sverdet gaae til Krig og Striid igien,
 For Fredensborg er alt af Velde tæred hen!

Du bygger Skoler op til Herrens Navn og Ære,
 Det ber for alle Ting i ævigt Minde være:
 De Unge lære snuvt, og mange Gamle kand
 Af deres egne Born faae Saligheds Forstand.

Det Barn, hvis Faders God langt efter Brødet løber,
 Og det, som Moders Haand i fattig Bugge svøber,
 Skal inden stakket Tid med Skionsomhed forstaae,
 Hvad Skole-Hielp de kand fra Kongens Naade faae

Enhver af Levi Slegt og sorte Brødres Orden
 Med underdanigst Pligt er sær fornøyet vorden,
 De takke for saa god og dyrebar en Skif,
 Og den Lyksalighed vi her i Amtet fik.

O! at saa got et Bærf kand naae sit Maal og Ende.
 At hver en fattig Siæl kand lære Gud at kiende,

At aldrig Kongens Stoel for Arving bliver tom,
At ingen kommer der, som dette kaster om.

Det bliver da til Rest: Den gamle Tiid er borte:
Gud lad ey noget Got formindstes eller skorte
For Kongen og Hans Huus i det begyndte Aar
Og siden frem og frem, saa længe Verden staar!

Helsing, d. 1. Jan. 1724.

J. F.

Guds Ords ringe Eienere ved Helsing
og Valby Meenigheder paa Cron-
borg Amt i Holboe Herred.

(Fot.: Det kgl. Bibliotek)

Sammenfattende ses:

at rytterskoleverset i k k e findes i Frederik Rostgaards eller Jørgen Friis's efterladte værker,

at Rostgaards biografi afviser ham som ophavsmand,

at hans i 1721 udarbejdede udkast ikke blev benyttet,

at Jørg. Friis's søn ikke havde noget kendskab til, at faderen skulle være forfatter til verset,

at digtets stramme komposition stemmer ringe overens med Friis's sædvanlige poetiske stil, men

at lighedspunkter findes i hans samtidige digte, og

at han muligvis har udarbejdet et udkast, som ikke blev anvendt, men måske er viderebearbejdet af en anden.

Navnet på den, der endeligt har lagt digtets ord i kongens egen mund og givet dem fast poetisk form, kendes ikke.

Og skal måske heller ikke kendes!

Tanken ledes uvilkårligt hen på det ikke ukendte fænomen både i litteraturens og musikkens verden, at en mæcén eller fyrste har bestilt og købt en kunstners ord og toner til offentliggørelse under sit eget navn og med den bestemte forudsætning, at kunstneren forblev anonym!

At rytterskoletavlernes inskription senere animerede til efterligning, kan bl.a. ses af den tekst, der af amtmand Frederik Adeler forfattedes til Christian VI's skoler i Dragsholmdistriktet 1735, og af Jørgen Friis's udkast dertil, som ikke fandt anvendelse.

Frederik Adeler's Digt 1735

Vii Siette Christian som ved Guds Magt beklæde
Den Fierde Friderich Vor Salig Faders Sæde
Dg villig drage for Guds Sande Kirke Sorg
Den Vii Skattere for hver Kongeriges Borg
Vii følge Hannem i at bygge Skolers Mure
Dg ønske, at vor Vt maae deri saa fremture
Vt under deres Spiir Guds Ord ret læres maae
Vt Gud sin Vre fand, og hver Guds Riige faae.

Jørgen Friis's Udkast 1735

182

❁ (o) ❁

No. LXVI.

Inscription

over Ste Kongelige Skoler.

❁ ❁ ❁
Si Siette Christian af Himlens store Naade,
Som tvende Riger i at herske har og raade,
Os bør, at hielpe naar, saa tit, og hvor vi fand,
Vt alle vises Bey til Saligheds Forstand,
Ehi har vi ladet her et Skole-Huus opsette,
Dg andre Otte som aldeles ligner dette,
Med Hiertens Vnske, at det altid lykkes maae,
Saa Folk er dermed tient, og Gud fand Vre faae.

Anno 1735.

J. F.

(Fot.: Det kgl. Bibliotek)

Der var engang 240 –

Det oprindeligt bestemte antal af 20 skoler pr. rytterdistrikt ændredes gennem byggeperioden 1722–27 væsentligt.

Kun Antvorskov og Fyns distrikter fik 20 hver.

I Dronningborgdistriktet opstod uoverensstemmelser mellem kongen og de private godsejere om disses deltagelse i byggeudgifterne, hvilket bevirkede, at kongen kun lod opføre 10 af de planlagte skoler og bestemte, at af de resterende 10 skulle 5 ekstra tildeles Koldinghusdistriktet og 4 ekstra til Skanderborgområdet.

Den sidste blev der senere brug for på Møn.

I de 6 sjællandske distrikter sparedes i alt 7 skoler, og Falsters antal forøgedes tilsvarende med 7 til 27.

Kongen afhændede i 1724 store dele af sine besiddelser på Lolland og standsede samtidig skolebyggeriet, efter at kun 11 skoler var opført, og de derved »sparede« 9 skoler + 1 fra Dronningborg tildeltes et nyt distrikt på Møn, oprettet ved kongelig resolution af 10. april 1726.

Som det ses, blev det stipulerede antal skoler – 240 – nået, dog ikke, som tavlerne siger, i 12 distrikter, men i 13!

De 11 lollandske skoler fik aldrig opsat nogen mindetavle, fordi salget af krongodserne også omfattede store dele af de distrikter, hvori de 11 skoler allerede var opført 1722–24. Ved salget bortfaldt disse områders rytterholdspligt, og det ville derefter være misvisende at forsyne de 11 skoler med en indskrift, der taler om »– altid at skulle underholde 12 ryttereskadroner«!

Ved kongelig resolution af 11/6–1727 fik også Bogø opført en sædvanlig rytterskole med tilsvarende tavle – altså nr. 241!

Andre af kongen opførte skolebygninger i Esrom og Hillerød (henhv. 1722 og 1726) var uden for de egentlige rytterskoleentrepriser, men bygget i kun let ændret stil – dog uden sædvanlig mindetavle.

Endelig fordeling af skoler og mindetavler

Distrikt	Planlagt antal skoler	Opførte skoler	Opsatte tavler
København	20	19	19
Kronborg	20	19	19
Frederiksborg	20	18	18
Tryggevælde	20	18	18
Vordingborg	20	19	19
Antvorskov	20	20	20
Lolland	20	11	0
Dronningborg	20	10	10
Fyn	20	20	20
Falster	20	27	27
Skanderborg	20	24	24
Koldinghus	20	25	25
	240	230	219
Møn	0	10	10
Bogø	0	1	1
	240	241	230

Sandstenstavlernes tilstedværelse 1971

Distrikt	I off. eje	I priv. eje	Forsvundne
København	17	2	
Kronborg	17	2	
Frederiksborg	13	4	1
Tryggevælde	14	4	
Vordingborg	14	3	2*)
Antvorskov	15	5	
Fyn	19	1	
Falster	25	1	1
Møn + Bogø	11		
Dronningborg	8	2	
Skanderborg	18	5	1
Koldinghus	24	1	
	195	30	5*)

*) cm 2 »forsvundne« tavler i Vordingborg distrikt: se Bakkebølle, Viemose, Sværdborg og Knudsby.

Af de oprindeligt opsatte 230 tavler skulle herefter 225 fortsat være bevaret.
Men der findes i alt 227!

De 2 overskydende må da enten være »extra-opsatte« udover de 230 eller »alligevel-ikke-forsvundne« tavler.

Uklarheden herom berører bl. a. følgende:

Pædagogisk Studiesamling (tidl. Dansk Skolemuseum) Kbhv. og Sydsjællands Museum, Vordingborg, mener begge at have Sværdborgtavlen i forvaring. Mens museet i Vordingborg ikke er i besiddelse af nogen dokumentation herfor, findes der i Pæd. Studiesamling følgende katalogisering:

ACCESSIONSNUMMER	PLADS	GRUPPE
		<i>hist. Mfd. 86</i>
<i>Sten med Zudskrift fra en Frederik IV's Skole i Sværdborg.</i>		
<i>Erhvervet 1920 fra Købmand A. L. Rasmussen, Sværdborg, for tiendly (i hvis Ejendoms Sten ^{Pris Kr. 100,-} gesummen Sten- nari forstander Halbe, Vordingborg.</i>		
Fabrikant (Forlag):		
Leverandør:		

Vordingborgmuseets tavle må altså være fra et andet sted.

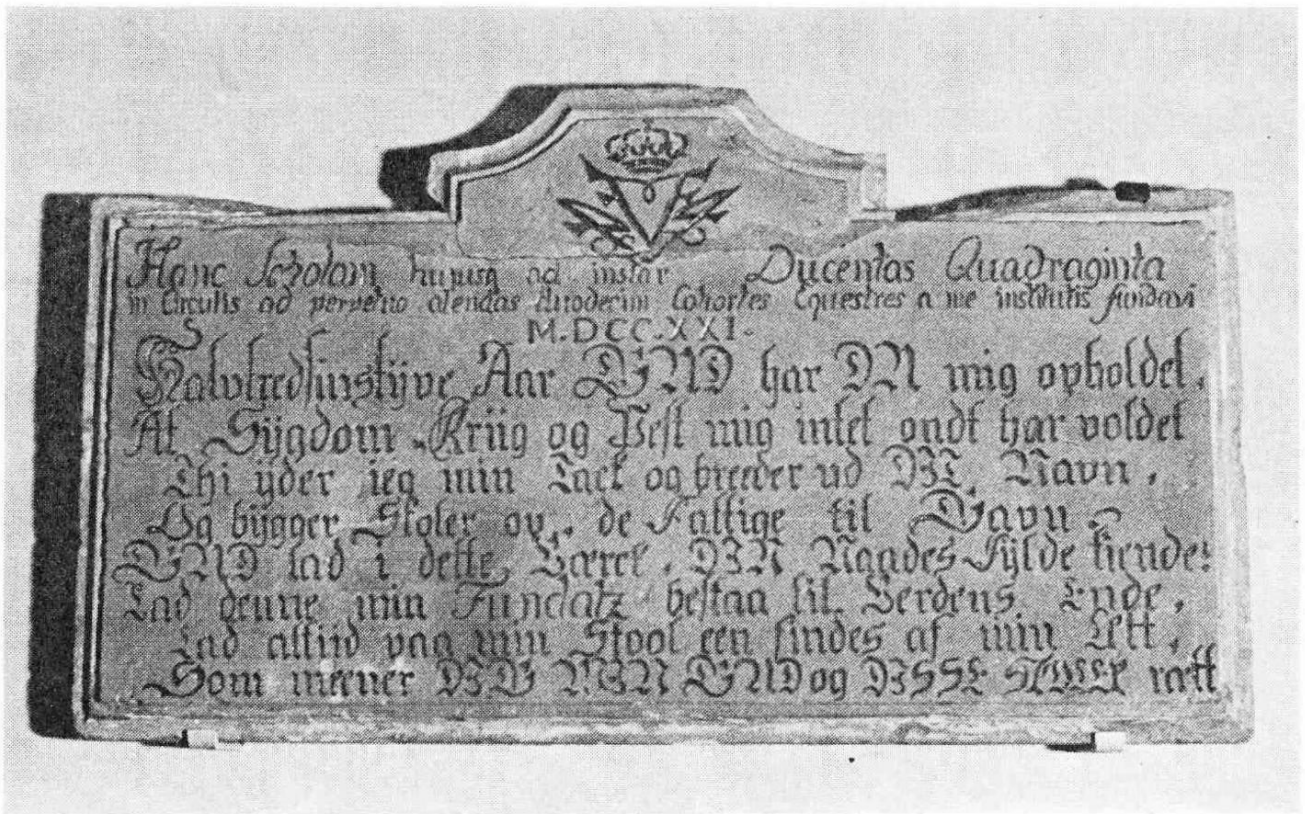
I Bakkebølle blev der ikke rejst nogen skole i byggeperioden 1722–25.
Men der byggedes en rytterskole i Vordingborg by. Om den eventuelle tavle-opsætning på denne foreligger dog intet; men den blev i 1742 nedlagt og »erstattet« med 2 andre: Bakkebølle og Knudsby.

Bakkebølle er dog nævnt i rytterskolefortegnelserne fra 1730 (Sjællands Stifts Kirkeregnskab 1728–32)! Knudsby – og Vordingborg ikke! Knudsby må derfor betragtes som »ekstra« skole udover de planlagte 240 (ligesom Bogø), mens Bakkebølle afbalancerer nedlæggelsen af Vordingborgskolen.

Både Knudsby og Bakkebølle fik tavlen opsat.

Knudsby skolen nedlagdes 1961. Tavlen ejes nu af Danmarks Lærerforening og er placeret i Kompagnistræde 32 (gårdmur), Kbhv.

Bakkebølleskolen blev nedbrudt 1869 og en ny bygget på samme sted.

Tavlen i Vordingborg museum. Restaureret

Samme tavle

Ved denne lejlighed skal tavlen være blevet ødelagt. Der findes intet skriftligt herom, men flere undersøgere er ad forskellige veje nået frem til mundtlige overleveringer om, at stenen trods lærerens omhu for at få den overflyttet til ny skole af en ivrig arbejdsmand blev »slået i stumper og stykker«.

Om noget forsøg på restaurering fortælles intet, og det er, som om mørket dermed lukker sig om Bakkebølletavlen.

Med den tavle, der findes i Vordingborgmuseet uden dokumenteret herkomst, har også været ude for voldelig behandling! 4–5 større og mindre stykker mangler, og hele toppen har været afknækket. En restaurering har ført tavlen bedst muligt tilbage til sin oprindelige form, og tilsyneladende har kronemotivet fået en ansigtsløftning ved samme lejlighed.

Om det er Bakkebølletavlen, der trods alt og ad dunkle veje er blevet bevaret, kan foreløbig ikke bevises.

Er det tilfældet, kan én af de 5 »forsvundne« tavler slettes.

Skolen i Viemose opførtes 1724. 1880 nedlagdes den, og ny skole byggedes; men der foreligger intet om tavlens eventuelle samtidige flytning. I Thøger Jensens bog (1921) bemærkes: »– ny skole opført et stykke derfra. Stenen vistnok i denne!«

Ved den ny Viemose Centralskoles opførelse 1958 blev tavlen eftersøgt, men ikke fundet.

Den oprindelige rytterskolebygning eksisterer endnu, men med ændret udseende og er nu del af en landbrugsejendom. Den nuværende ejer oplyser, at der ikke i eller på bygningen er fundet spor af tavlen.

Håbet om at genfinde Viemose tavlen bør ikke helt opgives; men foreløbig må den regnes til de 5 »forsvundne«.

Kun få ændringer i tag, murværk, dør og vinduer. Oprindelig tavleplacering

Ydre mål, mure og gesims samt gavl- og tagform som oprindelig

Tavleflytninger m. m.

Ingen af de oprindelige rytterskoler er bevaret i uforandret tilstand.

Tilbygninger, gavlændringer, oplægning af andet tag, flytning af døre og vinduer samt indvendige omordninger har ændret det oprindelige særpræg, men samtidig været med til at bibeholde en fortsat brugsværdi. I ændret størrelse har adskillige fortsat gjort tjeneste som skoler næsten til dato. Bl. a. kan det nævnes, at Haldagerlille og Tjustrup skolerne var i brug til 1961, og i Spentrup gl. rytterskolebygning var der undervisning indtil 1969.

Ændringerne af de oprindelige skolehuse, som særlig har taget fart gennem de sidste 40–50 år, er ofte så gennemgribende, at det er diskutabelt, om den pågældende bygning er »bevaret«.

Hver enkelt af sandstenstavlerne har én eller flere gange været nedtaget og flyttet. Dette gælder også i de få tilfælde, hvor den endnu er placeret over en (yngre) indgangsdør.

Flytningerne er generelt sket med pietet og kyndighed. Brud og andre molesteringer er sjældne, og ved nyopsætningen er der ofte tilstræbt lighed med den oprindelige. Dog må der af uheldige opsætningsforhold bl. a. nævnes:

indstøbning i beton,
indmuring i plan med væg (overmuret grat og hulkehl),
nedhugget kronetop ell. a. beskæring,
 afrunding af hjørner,
indmuring i niche (evt. omgivet af »kunstmuring«) og
bemaling eller overkalkning af kanter.

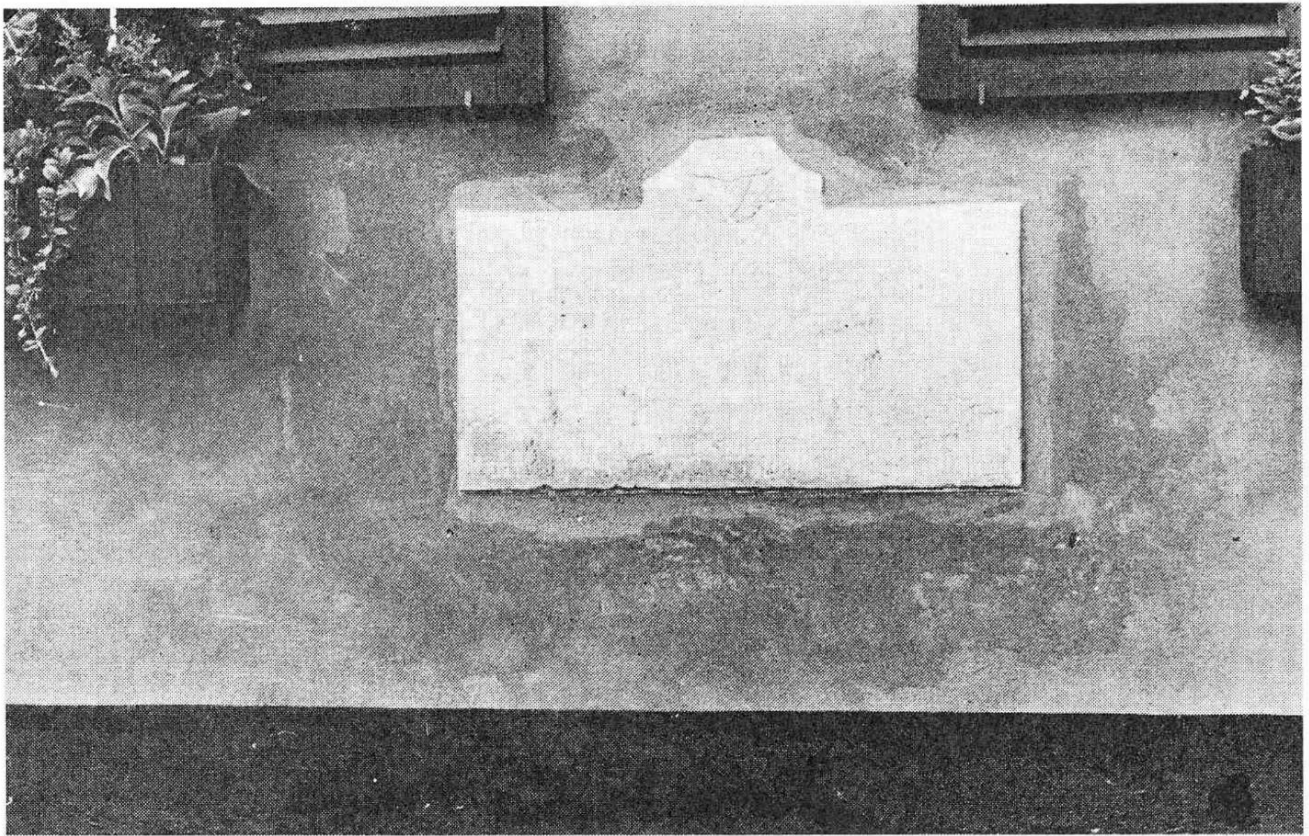
Mange tavlers nuværende placering i glat inden- eller udendørs væg giver dem en fortrinlig baggrund.

Men indsat med det rigtige fremspring i en rød murstensvæg uden forsiringer virker de mest ægte.

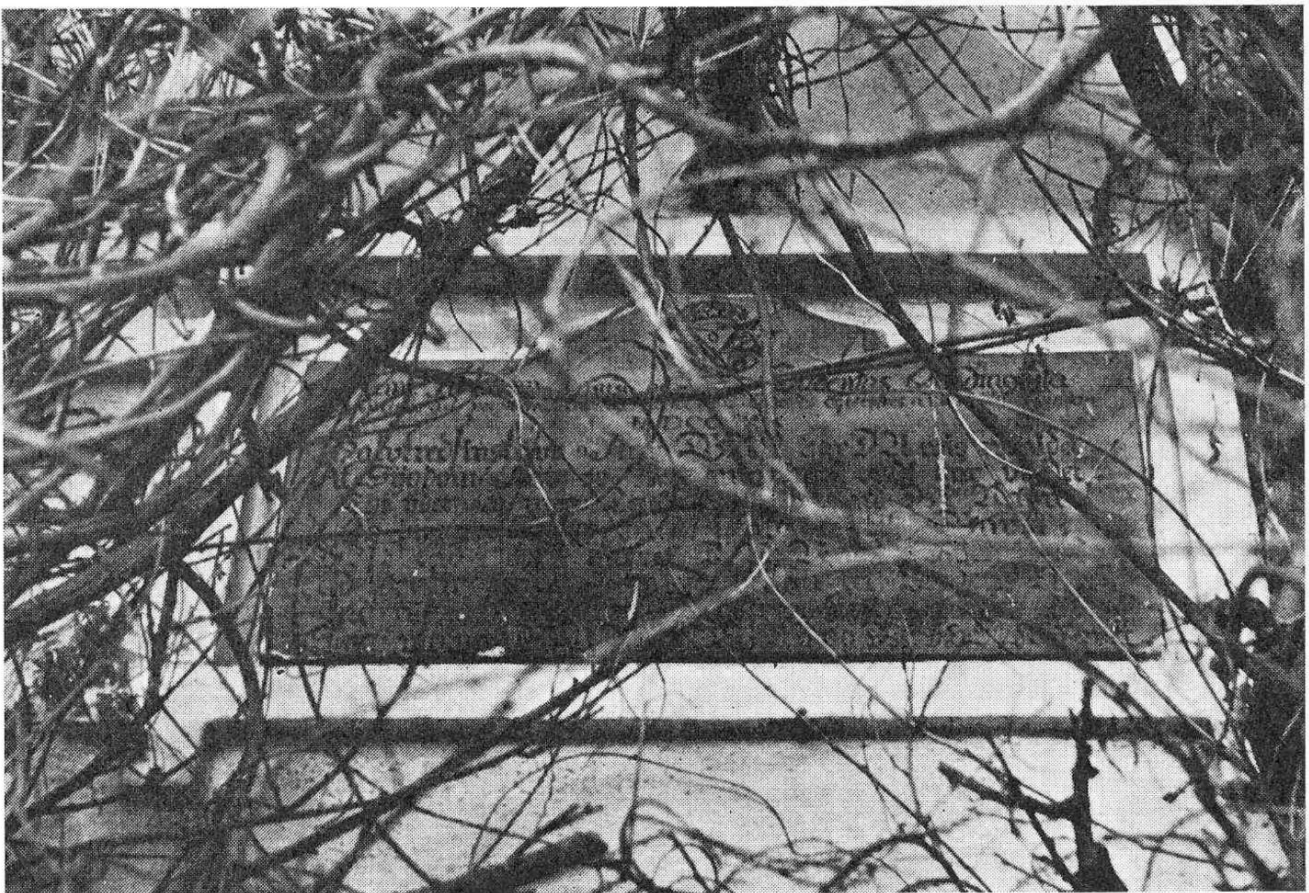
Tekstoptrækning og rensning af flyttede tavler er sket med vekslende kyndighed.

Til rensning anbefaler fagfolk alm. sæbevask og afskylning med rent vand. Stålbørste, ståluld, sandpapir, smergelpulver, skurepulver samt syre og andre kemikalier bør ikke tages i brug. Skrappe afrensninger forbedrer hverken tavlens udseende eller bevaringstilstand.

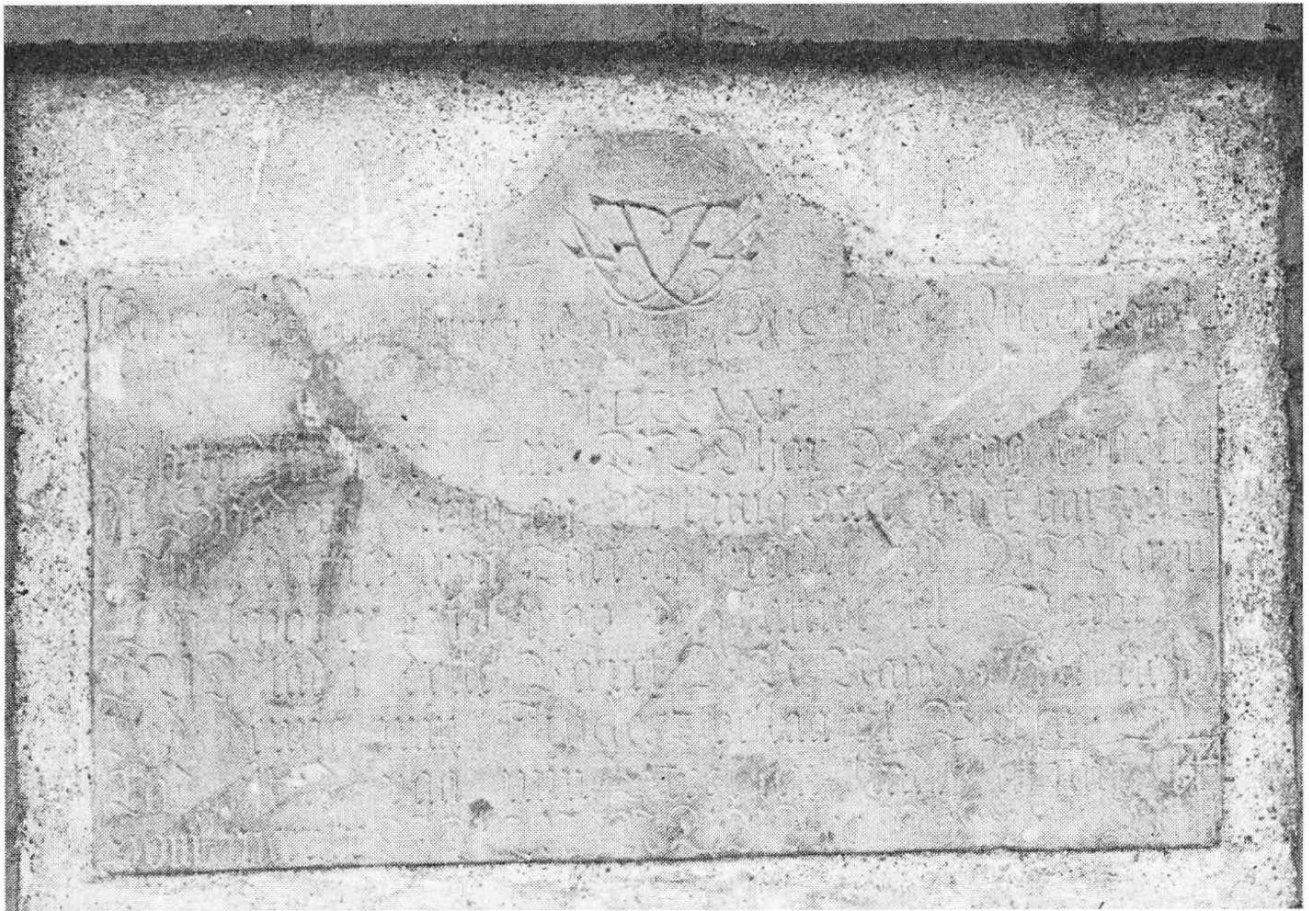
Ved brud-, brand-, vand- og malingsskader m. m. kan kun en kyndig stensemester give dem den behandling, deres ærværdige alder kræver.

Opsat i knæhøjde under vinduer

» – ind bag et løvværk spundet!«

– med beton og hård hånd

– uden kyndighed og pietet

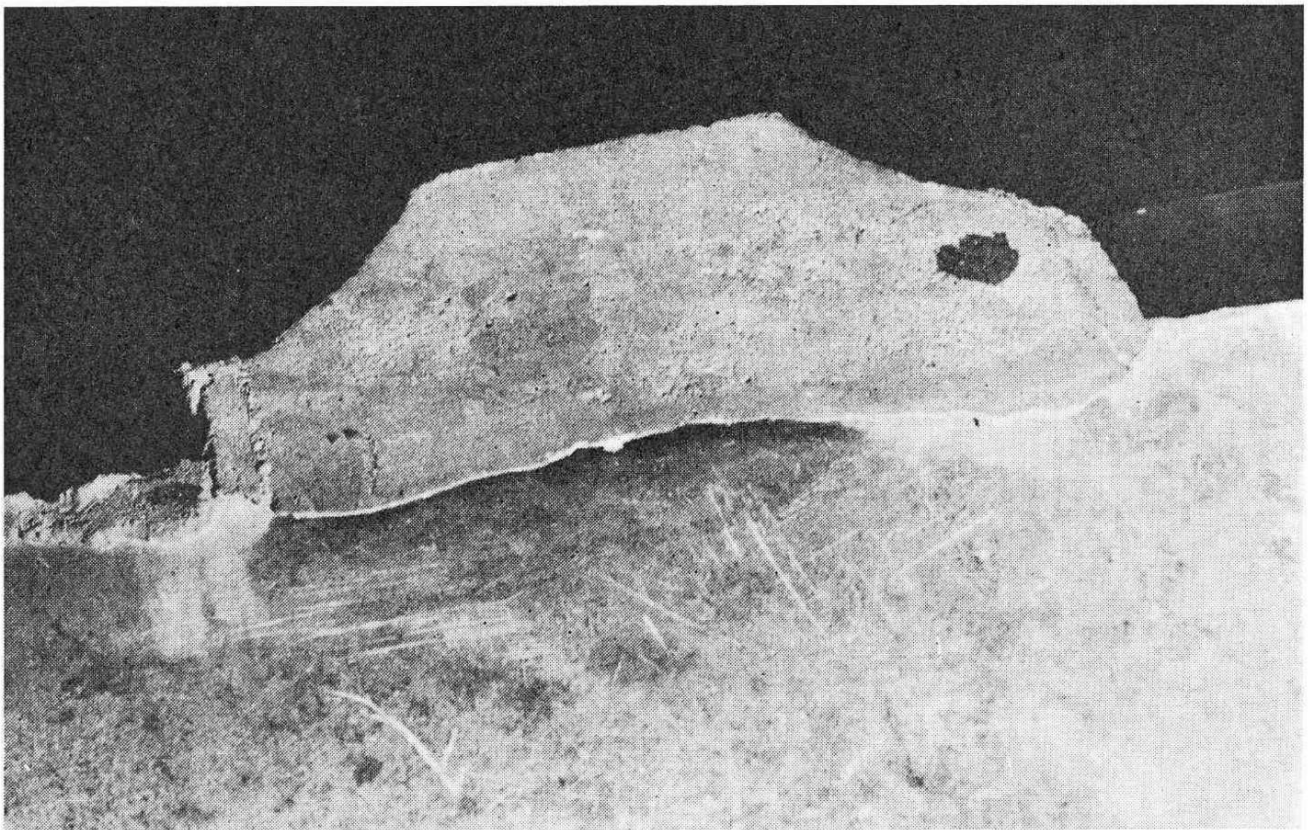
Sprængt under brand

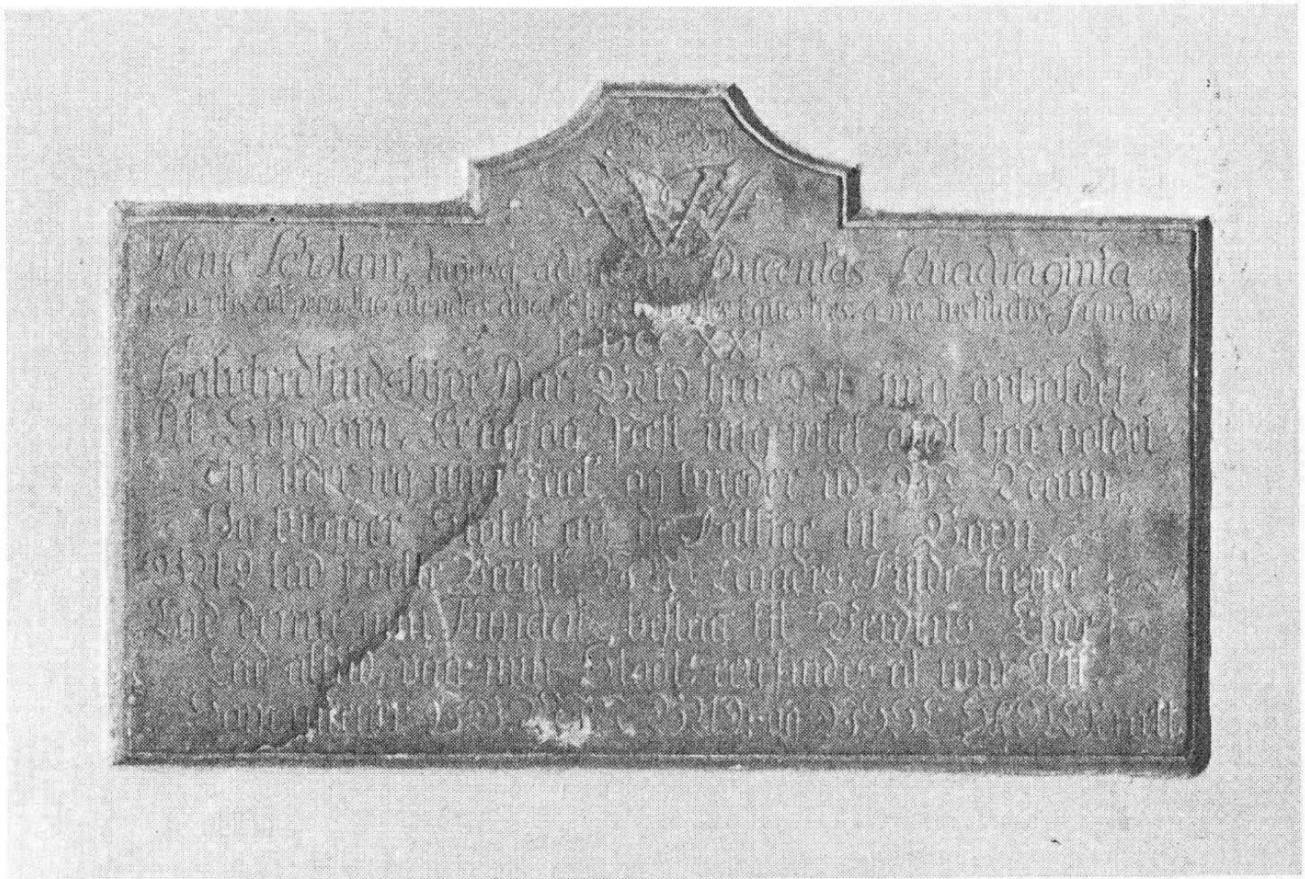
Samme tavles top

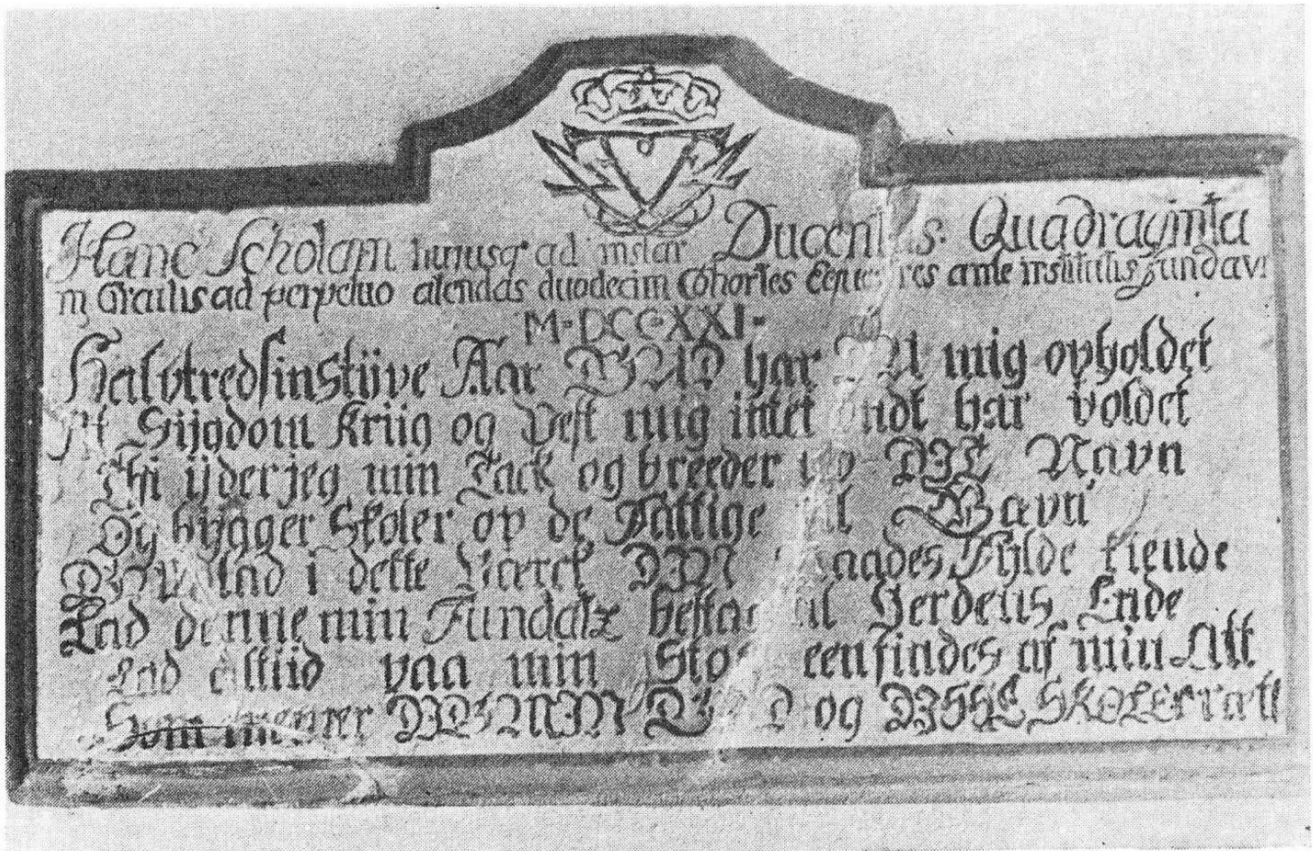
Tavlens topstykke afknækket ved tilpasning som komfurforligger. Ikke genfundet, men med omhu og kyndighed påsat nyt topstykke af cement –

– sammenstøbt v. hjælp af træform med tavlens bagside og overkant

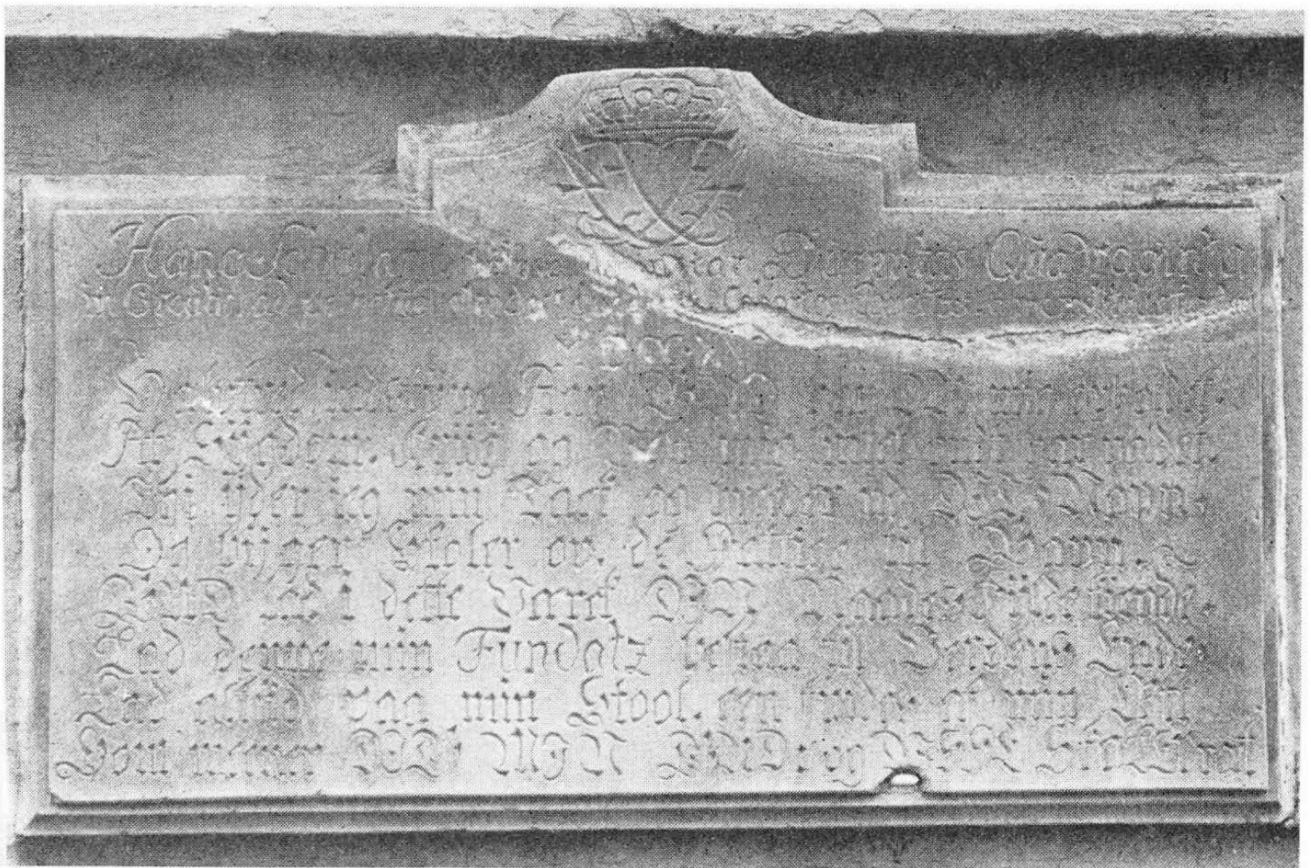
Halvt gennemgående revne på grund af forskydninger i aflejningslag

Frostsprængninger rep.

Repareret forskydningsrevne og kronetop

Bånd af løst materiale påvirket af erosion

Beslægtede skoler og tavler

Frederik IV's skoleoprettelser blev hurtigt et eksempel til efterfølgelse. Allerede inden hans død 1730 var flere højadelige trådt i hans spor, og sønnen, Christian VI, (1730–46) understøttede og videreførte faderens bestræbelser for gennem skolefunderinger at højne den almene oplysning.

Af 1720-ernes »greveskoler« er tidligere nævnt C. v. Plessens 16 privat oprettede. Lidt senere fulgte overkrigssekr. Gabels i Bjeverskov, grev Danne-skjolds 5 Samsøskoler, grev Holsteins 7 vestsjællandske og grev K. Skeels 18 under Fussingø gods.

Allerede 2 år efter sin tronbestigelse godkendte Christian VI oprettelsen af 11 ny skoler på godserne under Sorø Akademi, som financierede opførelsen uden væsentlige tilskud fra kongen.

Disse skolers bygningskvalitet var ikke på højde med rytterskolernes, og nogen mindetavle blev ikke opsat. Helt direkte tog Christian VI arven efter faderen op, da han i 1735 kundgjorde sin beslutning om på de kongelige godser i Dragsholm distriktet at ville oprette 9 skoler i lighed med faderens rytterskoler.

Sagen fremmedes hurtigt, og ligheden gennemførtes i så høj grad, at det blev rytterskolernes byggetegninger, materialekrav og finansieringsprincipper, der dannede grundlag for de 9 skolers rejsning.

Kongens formål var at »– drage for Guds Sande Kirke (om)sorg«, at indføje et ægte led i faderens skolekæde, og at understrege disse skolers kongelighed, hvilket bl. a. fremgår af de mindetavler, som i lighed med rytterskolernes blev opsat over skolernes indgangsdør.

Officielt var det amtmanden over Dragsholm len, baron Frederik Adeler, der i 1735 indgav kongen tanken om tavleopsætningen, og som senere fik godkendt sit eget udkast til inskriptionen.

Som tidl. nævnt udarbejdede også Jørg. Friis i 1735 et udkast. Om dette er sket på eget initiativ eller efter opfordring fra kongen, vides ikke.

Det var Adellers udkast, der blev foretrukket.

Da der i nogle værker har indsneget sig enkelte misforståelser ved gengivelse af tavleteksten, anføres dennes ordlyd her:

Tavle fra Dragsholm-distriktet (opmalet)

Den latinske teksts oversættelse:

Denne skole og andre lignende har jeg grundlagt på krongodserne i Dragsholm len 1735

eller

Denne skole og andre tilsvarende har jeg Christian VI i det herrens år 1735 oprettet på krongodserne i Dragsholm-området.

Årstallet:

a: c:	: anno Christi	=	det herrens år
CIO	: fordoblet 500	=	1000
IO	:	=	500
CC	:	=	200
XXXV	:	=	35

1735

Mange lighedspunkter mellem de 9 tavlers indskrifter og rytterskoletavlernes er åbenbare.

Også her er ordene lagt i kongens egen mund, og temaet er atter: guds

Christian VI-tavle. 1735

sande kirke, kongen, hans slægt og skolerne. Grundtonen har måske fået en lidt mere pietistisk klang; men særligt bør nok bemærkes understregningen af, at denne skole er en direkte forlængelse af rytterskolekæden.

Rytterskoletavlerne træder også tydeligt frem som forbillede for de 9 tavlers ydre udformning: materialet er af samme art, og hovedmålene afviger kun ubetydeligt ved Chr. VI-tavlernes smallere skriftflade, men modsvarende højere monogramfelt. Dette topstykkets kronede monogrammotiv står i ophøjet udhugning på ruhugget baggrund og synes beregnet til yderligere fremhævelse med farve eller (og) forgyldning.

Sammenlignet med rytterskoletavlernes mere beskedne og velproportionerede monogramfelt giver den flotte udførelse her indtryk af noget forceret prangende.

Teksthugningen er med få undtagelser også sket i rytterskoletavlernes stil – dog måske med en smule større nøjagtighed og elegance.

Hvor Dragsholm-tavlerne er fremstillet, er der endnu ikke fundet oplysninger om.

Uvilkårligt ledes tanken hen på de »sparede« 9 tavler fra Frederik IV's tid!

Skolerne i Dragsholm distriktet var: Højby, Egebjerg, Eskildstrup, Overby, Vig, Herrestrup, Nakke, Braade og Sonnerup.

Tavlerne fra disse er nu placeret således:

Herrestrup i Grevinge Centralskole
Vig i Vig Centralskole
Eskildstrup i Ulstrup skole
Egebjerg i Egebjerg gl. skole
Højby i Højby Centralskole
Sonnerup i Tengslemark gl. skole (nu børnehave)
Overby i Overby gl. skole (nu priv. bolig)
Braade (?)
Nakke i Nakke gl. skole (priv.)

At mindes og bevare –

Hvor en rytterskoletavle er blevet overflyttet til nyere skolebygning, har man ofte ønsket både at mindes dette fremskridt og at introducere »gamlingen« på værdig måde i de ny omgivelser.

Tit er det sket ved opsætning af en pendent-tavle i samme stil og mål.

Indskriften på sådanne »flytningstavler« kan variere fra et enkelt årstal til fuldstændige efterligninger af originaltavlens udformning, skrifttype og versform m. m., og midt imellem disse yderpunkter ligger så de, der med et verscitat eller bevinget ord anslår tidens tone og peger hen på skolens idealer. Flytningstavlerne kan være meget værdifulde som data-bevisligheder, og hvor de afholder sig fra direkte tekst- og stilplagiat, kan de på værdig måde give udtryk for den pietetsfølelse, der er baggrunden for opsætningen. I det mindste er de langt at foretrække fremfor eventuelle nyindhugninger i den gamle tavle!

...

De klæ'r hinanden –

teglstensmuren og tavlen

En enkelt tavle, som både er i og uden for familien, kan gennem sin egen lille historie udtrykke tidens tale, trangen til at mindes og respekten for, »hvad vej de drog«.

Det er d. 11/7 1739. Biskop Peder Hersleb holder visitats i Kirkerup. For ham frembærer stedets præst Jens M. Radier i følge med gode bymænd ønsket om en skole i deres sogn, »som dog er under kongelig Majestæts gods«. Biskoppen giver med glæde løfte om hjælp til en skole, »om redning derfor findes«.

Der går 4 år, hvori intet sker. Så bygger bønderne selv deres skolehus – måske med lidt bange anelser! Præsten følger sagen op med en allerunderdanigste supplik til kongen om godkendelse og støtte. I kongens hurtige svar bevilges 10 rdl årlig af rytterdistriktets kasse til skolemesterens løn, og »benådning« med både brændsel og hartkornsydelser stilles i udsigt.

Så opsættes over døren til det nybyggede skolehus mindetavlen med kronet kongemonogram og præstens eget indvielsesvers:

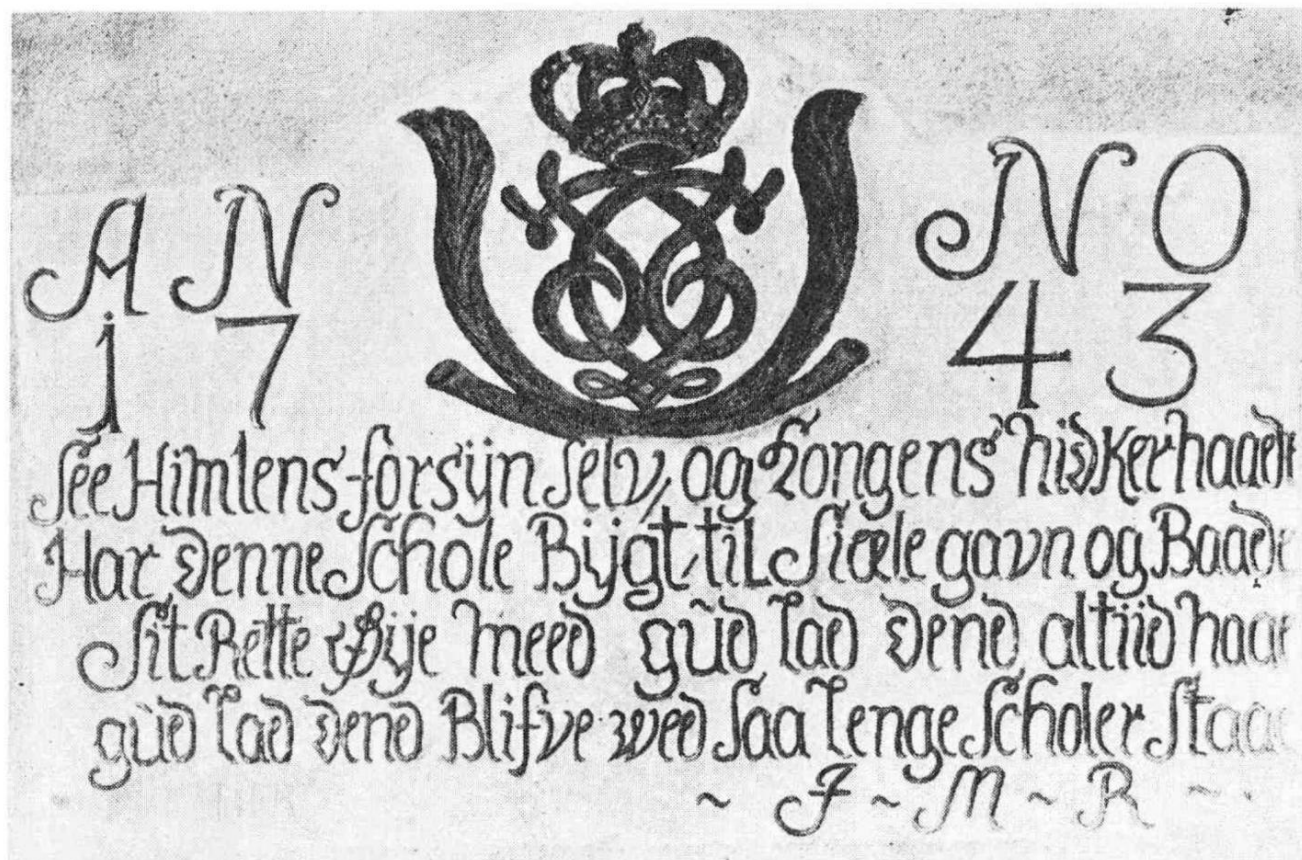
See Himlens forsÿn selv, og Kongens nidker Nåde
 Har Denne Schole Bÿgt til Siæle gavn og Baade.
 Sit Rette Øÿe Meed Gud lad dend altid naae,
 Gud lad dend Blifve wed saa lenge Scholer staae.

–I – M – R–

Men alt var ikke såre godt. Formasteligen havde præst og bymænd ad vejen til kongen selv forbigået mange tjenstlige instanser: provst og kirkeinspektør, amtmand og stiftamtmand var ikke blevet spurgt. Fra dem dryppedes flittigt i følgende år malurt i glædesbægeret. Længe bar bønderne selv så godt som alle driftsudgifter.

Præsten spædede 100 slettedaler til og oprettede et legat på 20 rdl. Men der gik mange år, før tilgivelsen for det private initiativ var så effektiv, at den gamle provst kunne udtale om Kirkerup skole, at den nu, omend ringe aflagt, måtte regnes med til de kongelige skoler.

Tavlen sidder nu i »Hvilebjergskolen« i selskab med rytterskoletavlen fra Sørby-magle.

I efterfølgende oversigt har kun kunnet medtages vigtigste data vedr. tavlernes stenart, mål, hugning, monogramtype, tekst, bevaringstilstand og ejerforhold – og i forkortet form.

Udførligt billed- og tekstmateriale samles i særligt kartotek m. henblik på fremtidig à jour-føring af tavlernes data.

Forkortelser

Følgende forkortelser er benyttet:

aftr.	=	aftryk
ark.	=	arkiv- eller speciallitteratur
bev.	=	bevarelse (bevaringsforhold)
ej.	=	ejer (ejerforhold)
fa.	=	farve (farvning)
fla.	=	flammet (flamning)
fl.	=	flyttet (flytning)
inm.	=	indmuret (indmuring)
inikt.	=	initial og kronetype
jh.	=	jernholdig (jernindhold)
komm.	=	kommune (kommunal)
ops.	=	opsætning (opsat)
opl.	=	oplysninger, udover anførte data
optr.	=	optrækning (optrukket)
plac.	=	placering (placeret)
restau.	=	restaureret (restaurering)
spr.	=	sprængning (sprængt)
Ta	=	tavle, tavler
tilst.	=	tilstand

Københavns rytterdistrikt

Gentofte. Ta fl. 1905 og 1944, nu i Gentofte skole v. hovedindg. Ej: Gentofte komm. Plac: ret god, ops. og inm: god. Stenart ret mørk, tæt struktur. Tydeligt vejrslid. Tekst: optr. m. hvid farve (flere ændrede ord). Inikt: lavbred (usymm. anbragt), i krone malet rød puld. Krone og årstal forgyldte. Let læselig. Opl: Sksp. Jørg. Andreasen. Litt: »Gentofte og Hvidøre Kongelige skoler 1721–1921« (1921). »Gentofte skole 1721–1971« (Jubilæums-skrift) S. Linvald »Fra Rytterskole til Folkeskole« 1971. Skolens bomærke: Frederik IV's monogram.

Hvidøre. Ta fl. 1871 og 1907, nu i Skovshoved skole i lille aula. Ej: Gentofte komm. Plac., ops. og inm: god. Betydeligt vejrslid. Fa: gråfla. Tekst: ret smalt hugget, tydelig, optr. (svagt) m. sort. Inikt: lavbred, usymmetrisk, optr. m. guld. God naturlig bevaringstilstand. Opl: Viceinsp. Vilh. Pedersen.

Farum. Ta formentl. fl. 1907. Ved skolens nedlægg. 1925 overg. til privat eje (muligv. dog m. servitut). Plac og ops: lidt trykket af overl. tagrende – iøvrigt god og fremhævende. Org.(?) jernkramper. Fa: grå m. svag mørkere fla. Struktur: ret grov, synligt vejrslid. Inikt: normal. Tekst: veksl. huggedybde og klarhed. Ved tidl. tekstoptr. enk. misforståelser f. eks. »Værek« (Værck) og »Taek« (Tack). Hovedindtryk: velplaceret og -bevaret. Opl: fru Birgitte Würtz, Farum, og fru Lund Hansen, Helsingør.

Ledøje. Ta fl. 1959 til Smørumovre Centralskole. Ejer: Ledøje-Smørum komm. Plac, ops. og inm: meget fremhævende, gedigen. Letflammet m. behersket vejrslid. Tekst: tydelig m. enk. uregelmæssigheder. Inikt: normal. Velbevaret.

Herstedøster. Ta 1962 fl. til Roholmskolen (ydermur v. indgang). Plac: uheldig højde. Ops. og inm: indmuret med cementkant ind til tekstflade. Ejer: Herstedernes komm. Stærkt nedslidt hugning samt afflisninger. Senere tilkomne misfarvninger. Inikt: normal. Bevaringsforhold kunne bedres v. ændret placering og kyndigt eftersyn. Opl: Sksp. E. Marborg.

Herstedvester. Ta i nu nedl. Herstedvester skoles gang. Ejer: Herstedernes komm. Plac: efter skolens nedlæggelse meget udsat. Bevaringstilstand iøvrigt god. Inikt: normal m. »slank« krone. Tænkes tilbageflyttet til oprindelige rytterskolebygning. Opl: Sksp. E. Marborg.

Ballerup. Ta fl. 1902 og 1933, nu i »Parkskolen« (gang i klassefløj). Ejer: Ballerup-Maaløv komm. Plac: lidet fremhævende. Indmuring m. fri skråkant, denne dog overkalket. Tekst: tydelig og fuldstændig. Inikt: normal, nærmende sig lavbred. Velbevaret. Opl. Sksp. J. Bremholm.

Maaløv. Ta fl. 1812 (pendentindskrift) og 1958, nu Maaløv skole (i trappegang). Ejer: Ballerup-Maaløv komm. Plac, ops. og inm: god. Fa: grå m. svag fla. Tekst: skarpthugget m. særlige versalforsiringer. Inikt: normalform. Ubetydelig afstødning af n. v. hjørne. Opl: Sksp. J. Fønslev Andersen.

Hvidovre. Ta over dør i opr. rytterskolebygning. Ejer: Hvidovre komm. Plac, ops. og inm: rigtige. Typehugning: meget bred (restau?), ret diskret guldopt. Inikt: normal. Opl: borgmesterkontoret, Hvidovre, v. P. Køppen.

Lyngby. Ta fl. 1908 til Engelsborgskolens indgangsportal (m. pendenttavle). Ejer: Lyngby-Taarbæk komm. Plac: ret udsat. Inm: god. Lys gråfla. sten. Rep. med cement efter brud. Nedskåren kronetop (omhugget krone?). Usædvanlig opstill. af verslinjer, flere ekstra forsiringer o. a. uregelmæssigheder. Inikt: normal. I underkant: indfældet sten. Ret god bevaringstilstand. Opl: Sksp. Valb. Olesen, biblioteksinsp. H. V. Stoklund Johansen.

Valby. Ta i facade på oprindelige (stærkt ombyggede) rytterskolebygning. (nu bibliotek). Ej:

Københavns komm. Plac., ops. og inm: smukt fremhævende. Ret ringe vejrslid. Fa: let gråfla. m. spor af jh. Restau. med guldoptr., tydelig og fuldstændig tekst. Inikt: normalform. Opl: Sksp. C. Klarskov Andersen, afdelingsbibl. Irmelin Nordentoft.

Hvissinge-(Glostrup). Ta fl. 1912 og senere til »Nordvangsskolen«. Ej: Glostrup komm. Plac. og ops. i lille forhal: god. Betyd. vejrslid, striber og huller med jh. Dyb skrårævene. Tekst: ret nedslidt, men intakt. Inikt: normal – dog med svagthugget krone. Uoptrukket. Ret god bevaringstilstand. Opl: J. P. Bang.

Brønshøj. Ta over dør i opr. rytterskolebygning. Ej: Københavns komm. Plac. ret klemt af gesims. Ops. m. 2 bærende jernkramper. Indmuring helt til tekstflade og delvis tilkalket. Betydeligt vejrslid (især kronedel). Tekst m. bred optr. og enk. uregelmæssigheder. Bygn. ønskes evt. indrett. til skolemuseum. Opl: Sksp. S. Koman-Petersen, flæ. H. Schultz, Vrøgum, Scharling, Brønshøj. Skolens bomærke = rytterskoletavlen.

Lille Værløse. Ta fl. 1867 og 1950, nu i Lille Værløse skoles aula. Ej: Værløse komm. Plac., ops. og inm: særdeles god. Fa: let gråflam. Tekst: i begge endeflader trykket (ophugn. af kant?), letlæselig. Spor af tidl. optr. Inikt: normal – dog lidt flad krone. Meget velbevaret. Opl. Ejvind Larsen, Værløse.

Gladsaxe. Ta i gl. rytterskole indtil brand 1939. Ta derefter opbevaret til 1958 og ops. i Egegård skole (v. kontorer). Ej: Gladsaxe komm. Plac., ops. og inm: god. Kun svage brandspor, men kraftigt vejrslid. Hugning: oprindelig ret smalskarp, nu nedslidt. Rester af tidl. optr. Inikt: normal. God »ægte« tilstand. Opl. viceinsp. H. Riis Klausen, A. B. Cortzen, Nyhavn, Poul Weymann, Herlev.

Ark: »Gladsaxe hist-topografisk årsskrift«, 1949 og 1971.

Brøndbyøster. Ta fl. 1869 (efter brand), 1928 og 1942, nu i Brøndbyøster skole (ældre del) i klassegang og flank. af »flytningstavle«. Ej: Brøndbyernes komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: mørk grå, ringe jh. Tilsynel. istandsat efter brand og vejrslid (skarpthugg. tekst og bogstavrep.). Uoptrukket, men meget tydelig. Inikt: normalform. Særdeles velbevaret – og naturlig. Opl: skoledir. A. Betz.

Brøndbyvester. Ta fl. 1916 og 1942, nu i Brøndbyvester skole, opgang 1 med 2 »flytningstavler« og plade. Ej: Brøndbyernes komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: mørk grå, let fla. Kun ringe spor af vejrslid (restau.?). Tekst: uoptr., men meget tydelig. Inikt: normalform. Tilst: velkonserveret. Opl: Sksp. Elna la Cour Halved og skoledir. A. Betz. 1971 udkommer Brøndbyernes skolehistorie v. A. Betz og K. Kjær.

Ganløse. Ta i oprindelige (ombygg.) rytterskolebygning (senere kommunekontor). Ej: Slagslunde-Ganløse komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: gråfla. Ret ringe vejrslid – dog enkelte revner. Spor af jh. Tekst: ret bredt optr. m. sort – lidt uregelmæssig. Inikt: normalform. Velbevaret uden at være prangende.

Slagslunde. Ta i oprindelige (meget ombygg.) skolebygn., nu i privat eje. Plac., ops. og inm: meget uheldig (dyb niche, cement til tekstflade, omformet kronetop, afskåret krone m. m.). Stenfladen velbevaret. Inikt: normalform. Tekst: tydelig m. bred, sort optr. Kan ved evt. kyndig udtagning og genopsætning muligvis gengives oprindelig form. Opl: pens. læ. Bille.

Frederiksborg rytterdistrikt

Gørløse. Ta fl. 1925 til nuv. Gørløse skole. Ej: Skævinge komm. Plac: i gang. Stenart: kalk- eller konglomeratlignende – men uden væsentligt kalkindhold. Meget lys med pletflamninger (afslebet?). Tydeligt jh. Dyb kantgrat og stejl hulkehl. Inikt: normalform. Tekst: tydelig optr., lidt skråstillede linjer, iøvrigt intakt og u. ændringer. Opl. sksp. Chr. J. Schultz, fru A. Eilvang.

Hørup. Ta i opr. bygnings facade (ombygg. 1856, nedlagt som skole 1958). Ej: privat, men underlagt fredningsbestemmelser. Plac: i niche m. næsten dækket hulkehl, høj kantgrat. Struktur: grov, tydeligt jh. + buetformet jernstribet m. svaghed og lidt udbuling i stenen. Jævnt fordelt vejrslid. Inikt: lavbred – ekstra fint udført. Skarpthugg. tekst, velplaceret og uden væsentlige fejl. Velbevaret. Opl: J. Damgaard Madsen (ejer).

Alsønderup (Tulstrup). Ta. fl. (efter brand) 1885 til ny skole og 1962 til nuv. Alsønderup skole. Ej: Hillerød komm. Plac: i forhal. Ops. + inm: god. Struktur: ret grov, jævnt fordelt vejrslid, svag jh., ingen kalk, en enk. mindre skramme på tekstflade. Fa: grå m. svag fla. Inikt: normal – med bred krone. Tekst: uoptr. (dog rester af tidl. optr.), fine versaler, tydelig hugning. Rester af tidl. sortmalet kant på tekstfladen. Et par linjeklemninger. Opl: sksp. Jac. Olsen.

Meløse. Ta i facade på oprindelige (ombygg.) skole – nu i privat eje – Ta dog belagt m. servitut. Plac: god. Ops. + inm: m.dækket kantkehl. Struktur grov, jævnt fordelt vejrslid. Ingen kalk eller jh. Inikt: normalform m. særlig fin udførelse. Tekst: svage spor af tidl. optr., et par linjeklemn., tydelig hugning trods vejrpåvirkning. Fraregnet indmuringen virker Ta meget smuk og naturlig. Velbevaret. Opl: bogb. Egon Hansen (ejer), sksp. Carlsen og H. Danbo, Meløse.

Brederød. Ta fl. til nuv. Brederød skole 1892, nu delv. nedlagt, anv. som bolig + ungdomslokaler. Ta forventes fl. til Kregme centralskole. Ej: Frederiksværk komm. Plac: over indgangsdør i gavl, ops. + inm: god. Struktur ret grov, svag jh., behersket vejrslid. Inikt: lavbred. Tekst: uoptr., men tydelig; fine versaler og ingen ordændringer af betydning. Opl: sksp. Tage Kristiansen, Kregme.

Ølsted. Ta fl. til nuv. Ølsted sogneskole. Ej: Frederiksværk komm. Plac: i gang. Ops. + inm: særdeles god. Tæt struktur (muligvis afslebet), enk. ring- og skålform. aftryk. Fa: grå m. jh.-fla. i h. side. Inikt: lavbred m. lidt udflydende optr. af krone. Tekst: usædvanlig skarp hugning (restau.?), fine versaler, helt fuldstændige og velplacerede linjer, optr. m. svag gråbrun farve (ligner skygning). Meget velbevaret. Opl: sksp. Holbek-Jensen.

Skævinge. Ta fl. 1953 til nuv. Skævinge skole. Ej: Skævinge komm. Plac., ops. og inm: meget veludført og fremhævende. Tæt struktur m. tydelig jh. Har kalkagtig udseende, syre-reagens = 0, temmelig mange afflisninger (frost?). 1 aftryk (sneglehusform). Inikt: lavbred m. »fyldt« krone. Tekst: god linjeopstilling, en del ændringer af tekstord bl. a. i »Fundatz«, »rætt«, »Circulis« og »fundavi«, sort optr. Opl: viceinsp. Kurt Jensen.

Sigerslevøster. Ta fl. til ny skole 1912–13 (over dør i skolestue). Inm. + ops: i niche med dækket grat og kantkehl. Grov struktur, jh. i h. side, en del afspr. Inikt: lavbred. Tekst: velbevaret, skarpthugg., optr. m. sort, »byger« i stedet for »bygger«. Ej: Skævinge komm. Opl: flæ. J. C. Jensen.

Stenløse og Søsum. Begge Ta fl. 1937 til Stenløse centralskole, p. t. i depot til opsætning efter ombygning. Ej: Stenløse komm. Ta er af samme karakter, men det vides ikke, til hvilken lokalitet hver af dem skal henføres. Begge Ta: med udsavet bagside, smalt afknækningsbånd, råhuggede kanter, 11–12 cm tykke, intakte kanter og ret storkornet stenart. Inikt: (på begge) lavbred – med rødopmalet krone. Tekst (på begge): god hugning, noget udflydende optr., der tilsynel. har bevirket forsk. tekstfejl. Velbevarede. Opl: sksp. Hans Larsen.

Ølstykke. Ta på opr. plads i fhv. skolebygning (opbygget efter brand). Ej: privat. Plac: god. Ops. + inm: med fri kanter, lidt fremhældende (god virkning). Tæt stenart, lys grå, ringe vejrslid (restau.?). Inikt: normalform – lidt beskadiget kronetop. Tekst: tydelig hugn. m. sort (smal) optr. »Cnailis« = *Circulis*. Opl: fru A. Eilvang og »E. L.« Postbox 10, Virum.

Snostrup (St. Rørbæk). Ta på facade af oprindelig bygning (nu bibliotek og beboelse). Ej: Frederikssund komm. Ops. + inm: lidt fremhældende fra gesims fastholdt m. 2 (orig.?) jernkramper. Grov struktur, men ringe vejrslid, høj kantgrat og stejl hulkehl. Fa: gulliggrå – hvor det gullige tilsyneladende stammer fra tidligere overkalkning. Inikt: lavbred. Tekst: tydelig hugn. m. rester af sort optr., god placering uden klemn., ingen ord-uregelmæssigheder. Opl: læi. fru Birg. Busch.

Jørlunde. Ta fl. (efter brand) 1862 og 1939 til nuv. Jørlunde sogneskole. Ej: Frederikssund komm. Plac: i forgang. Ops. + inm: dækket hulkehl, men fri (høj) grat. Grov stenart, m. enk. afflisl., et dybere hul lappet m. cement. Fa: gulliggrå – hvor gulfarven tilsynel. stammer fra tidl. overkalkning eller nedsivende vægfarve. Inikt: normal. Tekst: ret uensartet og usikker hugning med tilsvarende udflydende optr. har medført flere uregelmæssigheder (»Disse Skoler«, usædvanlige udgangstegn m. m.). Opl: sksp. Ingeborg Olsen.

Uggeløse. Ta i facade på oprindelige (ombygg.) skolebygning. Ej: privat. Ops. + inm: god. Meget grov struktur med tydelig okkerfarvning, høj kantgrat og stejl hulkehl. Inikt: lavbred med spec. lille krone. Tekst: meget skarpthugget, rester af sort optr., velplacerede og fuldstændige verslinjer. Hovedindtryk: velbevaret. Ingen fredningsaftale. Opl: viceinsp. Helge Christensen, viceinsp. Julie Röyen, fru Helle Nybo (ejer).

Kollerød. Ta fl. 1877 til ny skole og 1955 til Lynges centralskole. Ej: Allerød komm. Plac: i forgang. Ops. + inm: god. Struktur: tæt, ret finkornet; stejl hulkehl og høj kantgrat; beskadigelse af kronetop rep. m. cement. Fa: mørk grå u. fla. og jh. Tekst: tydelig hugn. m. svage rester af sort optr. Opl: viceinsp. Julie Röyen.

Uvelse. Ta fl. 1925 til nuv. Uvelse skole. Ej: Slangerup komm. Plac: på væg i skolegang. Ops. + inm: god. Tæt struktur, meget ringe vejrslid (restau.?), dyb grat og stejl hulkehl; tydelig jh. i højre side. Fa: jævngrå m. svag fla. Inikt: lavbred m. særlig (næsten reliefhugget) krone. Tekst: meget skarpthugg., kun svage spor af sort optr. i monogram; usædvanlig god linjeopstilling uden klemn. o. lign. Hovedindtryk: særdeles velbevaret. Opl: sksp. Jørg. Olesen.

Nr. Herlev. Ta fl. til Købstadmuseet »Den gamle By«, Århus (år?). Ej: deponeret i museet af Danmarks Lærerforening. Plac: v. indvendig trappe i »Kertemindeskolens« (ikke rytterskole). Ops. + inm: god – dog ikke helt fri kantkehl. Tæt struktur, mørkgrå m. lysere fla. Inikt: normalform. Tekst: fuldstændig og i god opstilling uden klemn. o. lign., enk. særlige udsmykninger i versaler og monogram. Opl: sksp. Børge Kirk og museumsdirektør, mag. art. Hans Lassen.

Uddesundby. Undersøgelser ad forsk. offentlige kanaler har kun kunnet tilvejebringe samstemmende oplysninger om, at den opr. skolebygning nedbrændte i 1868, og at ingen siden har haft kendskab til tavlens eksistens. Registreres som forsvunden.

Kronborg rytterdistrikt

Torpmagle. Ta fl. til Torup skole 1906 og 1970 til »Lerbjergskolen«, Hundested. Ej: Hundested komm. Plac., ops. og inm: i aula, god. Tæt struktur, vandrette smårevner m. jernudtrædn., enkelte afspr., høj hulkehl, lav grat. Fa: meget lysgrå med blålig tone (istandsat 1970). Spor af krampehuller; inikt: normalform. Tekst: sort optr. m. enkelte uregelmæssigheder: »Varek« = Værck, »rat« = rætt, »Cohorte« (s-mangler). Opl: sksp. K. Knudsen, skolebetj. H. Pedersen og frue.

Melby. Ta. fl. (efter brand) 1881 og 1942 til Melby centralskole. (Pendenttavle). Ej: Frederiksværk komm. Plac: god; ops. og inm: med fri grat og kantkehl (stejl). Struktur: ret grov, 5-6 ringform. aftryk, 1 indfældet større sten, venstre hulkehl kun råhugget. Behersket jævnt fordelt vejrslid, lidt forvitret kronetop. Fa: gulligrå med flere mindre jernudtrædn. Inikt: normal. Tekst: velplaceret og tydelig, rester af tidl. sort optr. Opl: sksp. Aa. Hyldgaard.

Ramløse. Ta fl. til ny skole 1856 og til nuv. Ramløse skole 1937. Ej: Helsing komm. Struktur: grov, hård. Stejl hulkehl + lav grat. Ringe vejrslid. Fa: jævn gulligrå med svag fla. i v. side. Inikt: normal, meget dybthugget. Plac., ops. + inm: særdeles god. Tekst: meget tydelig og velplaceret uden klemn. o. lign. Meget velbevaret. Opl: flæ. C. Ingversen.

Vejby. Ta fl. 1912 til nuv. Vejby skole. Ej: Helsing komm. Plac., ops. + inm. (i gavl): god. Tæt struktur, ringe vejrslid, enk. aftryk. Ta: lysgrå m. buede okkerstriber. Inikt: normal. Tekst: meget skarp hugning (spec. i versaler), usædvanlig god placering, ingen klemn. eller bogstavfejl, alle alm. og spec. skilletegn til stede. Virker både v. opsætning, »ren« tekst og versplacering særdeles naturlig og velbevaret. Opl: sksp. Sv. Larsen.

Blistrup. Ta fl. til ny skole (på samme plads) 1905, og 1939 til nuv. skole (forgang + 2 »flyttetavler«). Ej: Græsted-Gilleleje komm. Plac: noget klemt; ops. + inm: i 2¹/₂ cm dyb niche m. dækket hulkehl og grat. Struktur: grov m. skråtgående okkerstriber til dels i små revner. Tekstflade let buet i længderetn., højre kant afhugget. Mange ringformede aftryk + 1 skålform m. kalk i bunden. Inikt: normal. Tekst: sort optr., tydelig. Nogle linjeafkortninger. Fa: grå m. svag gullig fla. Opl: sksp. K. Brøns.

Valby. Ta fl. til ny skole 1912 (nu ungdomsskole). Ej: Ungdomsskolen. Plac., ops. + inm: god. Struktur: ret grov, enk. afflisninger, synl. vejrslid. Fa: jævngrå. Inikt: normal. Tekst: uoptr., tydelig, fuldstændig m. fine udgangstegn og uden ord- eller bogstavfejl. Må betegnes som særdeles velbevaret og naturlig. Opl: forst. D. Kvistgaard, viceinsp. Rud. Nielsen, redaktør E. S. Rønn.

Sjælsmark. Ta fl. 1852 til nyopført skole i Grønnegade, efter dennes nedlæg. 1939 opbevaret på kommunekontor til 1942, derefter genopsat på gl. rytterskolebygn. i Sjælsmark. Bygningen købt af nuv. ejers bedstefader 1869. Ta siges i en årrække at have tjent som trædesten v. vandpost i gården (m. skriftside opad). Plac., ops. + inm: god. Grov struktur med bæltter af grovere materiale (konglomerat) af mindre hårdhed. Stærkt vejrslid m. afspr. Tilsyneladende fodslid (venstre halvdel). Revner ved kronetop. Fa: mørk gråfla. Inikt: normal (små 4-tal). Tekst: trods slid nogenlunde læselig, ingen optr., ingen uregelmæssigheder. Ta har så vidt vides aldrig været »istandsat«. Grat-skurering oprindelig. Virker i sin naturlige tilstand med en særlig ærværdighed. Måske kunne Ta's levetid forlænges ved en kyndig og nænsom konservering. Opl: sksp. V. Borgholt, grdj. Valdemar Petersen (ejer).

Litt: Karen Hansen »Grønnegades Skoledistrikt gennem Aarene« 1927.

Ravnsnæs. Ta. fl. til Høsterkøbb skole (år ?) og til nuv. skolebygning 1914. Ej: Birkerød komm. Plac., ops. + inm: god. Struktur tæt, ringe vejrslid, særlig dyb kantgrat. Fa: lys grå m. svag fla. Inikt: normal. Tekst: ujævn linjeplacering, tydelig hugning, mangler »i« i fundavi og »t« i rætt. (Over dør i skolegaard: relief af gl. rytterskole).

Avderød. Ta i facade på opr. bygning (ombygget 1845/46). Ej: Karlebo komm. Plac: god. Ops. + inm: i ca. 3 cm dyb niche (dog fri grat). Struktur tæt, ringe afslidning. Fa: gulligrå

(formentlig okkerholdig). Inikt: normalform. Tekst: uoptr., meget skarpthugget og korrekt. uden klemn. eller lign. Fraregnet noget uheldig indmuring må Ta betegnes som udpræget velbevaret. Opl: administrationschef A. H. Brandt.

Litt: A. H. Brandt »Træk af Karlebo kommunes historie« 1970.

Vexebo. Ta i facade på opr. (forlængede) skolebygn. Ej: privat. Ops. + inm. helt til tekstflade, omgivet af sortmalet kant. Struktur: tæt, ensartet, et par revner i v. side + enk. afspr., vejrslid tydeligst i h. side. Fa: jævn lysgrå. Inikt: normal. Tekst: uoptr., intakt hugning, god linjeplacering uden klemninger, stavning m. v. meget korrekt. Opl: stads-skoleinsp. H. Mailand og forf. E. Mark Haugaard, som gerne ønsker lyst fredningsservitut på Ta.

Grønholt. Ta fl. 1940 til nuv. Fredensborg skole. Ej: Asminderød-Grønholt komm. Pla., ops. + inm (i aula): god. Struktur: tæt, ensartet. Fa: lysgrå (afrenset?). Inikt: normalform. Tekst: optr., letlæselig u. væsentlige uregelmæssigheder. Velbevaret. Opl: ovl. fru E. Sørensen, stadsskoleinsp. H. Mailand.

Ammindrup. Ta fl. (efter brand) til ny skole i Højbjerg 1871, derfra 1897 til Helsinge gl. skole og 1912–13 nuv. Helsinge skole. Ej: Helsinge komm. Plac., ops. + inm: god (i rød murstensvæg). Tæt struktur, vejrslid kun i kanter (afflisn.) Fa: mørk grå m. lysere fla. + enk. okkerpletter. Inikt: normal. Tekst: uoptr., tydelig, god linjeopstilling uden klemninger eller ændringer. Meget velbevaret i naturlig tilstand. Opl: viceinsp. Rud. Nielsen.

Maarum. Ta fl. 1913–14 til nuv. Maarum skole (i gavl m. »flyttetavle«). Ej: Helsinge komm. Plac., ops. + inm: god. Struktur: tæt, hård; af vejrslid kun enk. små afflisn. Svage spor af jernkramper. Inikt: normal. Tekst: uoptr., skarpthugget og usædvanlig korrekt m. h. til opstilling og stavning m. m. Fa: meget mørkgrå m. brunlig fla. Opl: læ. K. M. Lottrup.

Græsted. Ta fl. 1922 til nuv. Græsted skole. Ej: Græsted-Gilleleje komm. Plac: højt over indgangsdør (»flyttetavle« over anden dør). Inm. m. cement helt til kantgrat. Tæt struktur, enk. kantafflisn., flere jernudtrædn. Fa: mørkgrå m. lysere fla. og okkerfarvning i v. nederste del. Inikt: normal mod højsmal. Tekst: optr., skarpthugget, korrekt m. h. til linjeopstill. og bogstavering. Opl: sksp. Arne Olsen.

Søborg. Ta fl. 1912 til nuv. Søborg skole (m. »flyttetavle« i gavl af lærerbolig). Ops. + inm: i niche m. dækket hulkehl undtagen øverste del, hvor hele kanten er synlig. Tæt struktur, ringe vejrslid. enk. ringform. aftryk. Fa: ensartet lysgrå. Inikt: normal – og ligesom tekst tidligere optr. m. forgyldn. oven på sort. Tekst: meget skarpthugget og korrekt m. h. til opstilling og stavning m. m. Velbevaret. Opl: flæ. H. Terpager.

Esbønderup. Ta fl. til nuv. skolebygning 1914. Ej: Græsted-Gilleleje komm. Plac: i gavl mod gade m. »flyttetavle«. Ops. + inm: særdeles god. Struktur: meget grov og ret uensartet, enk. aflisn., tydeligt jh., dyb og stejl grat + hulkehl, v. kant senere afrettet, mærker efter kramper. Fa: mørkgrå m. lysere gulliggrå fla. Inikt: normal. Tekst: uoptr., trods vejrslid tydelig, lidt bogstavbeskadigelse ved opretn. af v. og h. kant. Opl: ovl. Thorv. Jensen.

Borsholm. Ta fl. (efter brand) 1903 til nyere skole og 1939 til nuv. Nygaard skole. Ej: Helsingør komm. Ops., plac. + inm: god (i forhal). Tæt struktur, ringe vejrslid. Inikt: normalform m. kors – ligesom lat. taltegn tidl. optr. m. forgyldn. på underlag af kobberpræparat, forgyldn. nu afskallet, men kobberfarvningen grønirret. Tekst: meget dybthugget, optrukket (ret bredt) m. hvid farve. Fra monogram nedløbende grønlig striber på tekstflade. Opl: sksp. E. Konradsen og læi. fru K. Willadsen, f. Schuldt.

Tikøb. Ta fl. til nuv. Tikøb skole. Ej: Helsingør komm. Plac: i gang (god belysning). Ops. + inm: god. Meget tæt og glat struktur, kun enk. små afflisn. Fa: mørkgrå med blå-brunlig tone og let fla. Inikt: normal, lidt usymmetrisk og med forenklet krone, »t« i »instar« overlappet. Tekst: skarp hugning (restau.?), optr. m. sort, velplaceret og fuld-stændig. Opl: læi. fr. Signe Olsen.

Dageløkke. Ta fl. 1938 til Humlebæk skole, p. t. i depot p. gr. af ombygninger. Ta's stentykkelse varierer fra ca. 8–13 cm (skråt udhugget). Bagside viser ingen savspor, men grove afspaltninger v. hj. af mejsel. Tæt og ensartet struktur, ret finkornet med let okkerfla. Intakt grat, kehl og kronetop. Inikt: normal. Tekst: tydelig hugning m. ældre sort optr. Normal linjeopstilling – et par ordændringer, lidt klemn. i h. side. Synligt, men jævnt fordelt vejrslid (enk. små afspr.). Ej: Fredensborg-Humlebæk komm. Opl: læ. B. Skov Larsen.

Antvorskov rytterdistrikt

Hyllested. Ta formentl. fl. til nu nedl. skolebygn. 1825 (i skolegang). Igen fl. omkr. 1846. Nu i ydermur. Ej: privat. Plac., ops. og inm: god. 4 org. krampehuller, meget lysgrå sten m. tilkittede vejrslidshuller. Tidl. blåmalet kant, skureret grat. Tekst: sort opr., tydelig. Opl: læi. fr. Marie Sørensen.

Skørpinge. Ta fl. 1870 til ny (nu nedlagt) skole, solgt 1964 til privat. Plac: i gavlniche, inm: helt til tekstflade. Fa: stærkt gullig. Struktur: ret grov, nogle afspr. Usædvanlige aftryk: som »kuglekæder« ca. 6 cm. Tekst: meget klar hugn., uoptr. Opl: M. Lystrup.

Gimlinge. Ta i opr. (stærkt ombygg.) skolebygning. Ej: Hashøj komm. Plac: god. Ops. og inm: meget dårlig (uden hensyntagen til Ta's form m. m.). Fa: tilsynel. mørk grå. Stærkt vejrslid og mos + lav-dækning forhindrer nærmere analyse. Inikt: normal. Tekst: utydelig. Opl: flæ. J. Essendrup, sksp. Niels Thorsen, E. Kaaber, Kbhv. og fru Margr. Poulsen, Kbhv.

Tystrup (Tjustrup). Ta i gl. rytterskolebygningens facade. Ej: Fuglebjerg komm. Ops: kronedel opragende i gesims, halvdækket hulkehl. Fa: lysgrå m. stort antal foldede gule lagstriber (Cottaer-sandsten?). Ta svagt buet i længderetning. Tæt og glat struktur. Tekst: rest af sort opr., tydelig. Inikt: normal. Opl: flæ. Svend Poulsen.

Sørbymagle. Ta fl. 1960 til »Hvilebjergskolen« (i vindf.). Ej: Hashøj komm. Plac., ops. og inm: i grøn flisevæg m. murstensramme, bred cementkant helt til tekstflade. Ret åben struktur, ringe vejrslid, stærk jh. i top og nedsivninger derfra. Tekst: meget skarp hugn., »t« i »instar« klemt af monogram. Opl: flæ. J. Bastholm.
(Om pendenttavle« fra Kirkerup: se særl. afsn. herom).

Slots Bjergby. Ta fl. til nyere skole 1905 (gang). Ej: Hashøj komm. Plac., ops. og inm: dækket hulkehl og kantgrat. Ret grov struktur, enk. ringform. forsteninger. Ta svagt buet i længderetning. Fa: jævngrå m. svag jh. i h. side. Tekst: tydelig. Inikt: normal. Opl: flæ. K. Rønne.

Lundforlund. Ta fl. 1937 til Gerlev centralskole (nu nedl.) i forgang. Ej: Hashøj komm. Plac., ops. og inm: god. Tæt struktur, ringe vejrslid, skureret grat. Fa: jævn grå m. svag fla. Tekst: meget skarpt hugget. Inikt: normal. Hovedindtryk: særdeles velbevaret. Opl: flæ. K. Rønne.

Kirkestillinge. Ta fl. 1914 og 1956, nu i Stillinge centralskole (forhal). Ej: Slagelse komm. Plac: god, inm. m. dækket kantkehl. Fa: grågullig m. tydelige jh.-striber (muligvis Cottaer-sandsten). Ret åben struktur, ringe vejrslid. Tekstflade svagt buet. Inikt: normal. Tekst: opr. m. brunt, tydelig. 2 sidste linjer lidt klemte, i »halvtredsindstye« intet »d«. Opl: sksp. J. Andersen.

Næsby. Ta fl. 1856 til ny skole i Keldstrup og 1956 derfra til Stillinge centralskole (forhal). Ej: Slagelse komm. Plac., ops. og inm: som Ta fra Kirkestillinge. Ret grov struktur. Fa: svagt gullig m. okkerstriber i v. side. Tekstflade svagt buet i længderetning. Nogle halvringformede forsteninger. Tekst: tydelig, inikt: normal. I »halvtredsindstye«: 1 »d«. Opl: sksp. J. Andersen, ing. M. Jydeland, Kbhv.

Vemmelev. Ta fl. 1908, 1943 og 1968, nu Vemmelev ny skoles aula. Ej: Korsør komm. Plac: god, ops. + inm: god, dog dækket hulkehl. Tæt struktur, ringe vejrslid. Fa: meget mørkgrå m. fla. fra oven. Mærker efter 4 org. krampehuller. Inikt: normal, tekst: tydelig (spor af tidl. opr.). Opl: flæ. Mogens Jensen.

Vedbysønder. Ta plac. i opr. gavl i gl. rytterskolebygn., siden 1927 i privat eje. Ingen

fredning på bygn. eller tavle, men ejeren fru Astrid Jensen ønsker gerne oprettet testamenterisk servitut vedr. tavlen. Plac: ret dækket mod nærlig. hegn. Ops: m. 4 (orig.?) kramper. Inm: god – dog med nedsivning af vægkalk (rød). Meget åben struktur, ringe vejrslid, jævngrå fa. (m. indsuget nedløbende rød kalk). Tekst: usædvanlig skarp hugning. Inikt: normal. Opl: fru Astrid Jensen (ejer), overbibliotekar J. Kanding og Fr. Andersen, Lokalhistorisk Arkiv, Slagelse.

Holmstrup. Ta fl. v. opr. rytterskolebygningens brand 1968. Siden 1969 i »Marievangsskolen«s aula. Skænket af gl. rytterskolebygningens tidl. ejer, Erhardt Andersen. Nuv. ej: Slagelse komm. Plac., ops. og inm: god. Struktur: ret åben. Fa: mørk gulgrå. Mærker efter 4 opr. jernkramper. Tekst: tydelig hugning, inikt: normal. Opl: sksp. E. Asmund.

Store Valby. Ta fl. 1774, da skolen nedlagdes v. bortsalg af ryttergodset til nyoprettet Valbygaard. Ta opbevaret i Valbygaarden 1774–1940. Ops. i Ll. Valby ny skole 1940 (nu fritidshjem). Ej: Slagelse komm. Plac: ret højt i ydermur. Ops. + inm: i cementkant helt til tekstflade. Ret tæt struktur, meget mørk grå. Svovlgule udtrædninger (måske p. gr. af syrebehandling?). Inikt: normal. Tekst: skarp hugning m. ekstra versalforsiringer. Hovedindtryk: velbevaret – trods misfarvning. Opl: flæ. C. I. Hjort, læi. fru Edith Sørensen, sksp. J. Andersen.

Flakkebjerg. Ta fl. 1826 (eft. brand) og 1962, nu i Flakkebjergskoles forhal. Ej: Hashøj komm. Plac., ops. og inm: god. Meget lys stenart med lodret okkerstribning (nedsivning). Ret porøs struktur, ringe vejrslid (restau.?). Mærker efter 4 kramper. Tekst: tydelig, rest af ældre optr., meget skarphugget. Inikt: normal. Opl. flæ. Jørgen Brandt, Grethe Duus, Broager.

Faarstrup. Ta fl. 1847 og 1896. Senere til ny Faarstrup skole, nu nedlagt, bruges som kommunekontor. Ta over skranke i ekspeditionslokale. Ej: Hashøj komm. Inm: god. Ret grov struktur, mærker efter 4 kramper, bud ø. v. hjørne velrep. Meget lav, men bred top. Grå m. lodret rødfla. Inikt: speciel lav type. Tekst: tydelig, m. rest. af tidl. hvid optr. Opl: flæ. Jørgen Brandt og kæmner Finn Mortensen.

Haldagermagle. Ta fl. 1882 til ny skole på samme grund og 1956 til Krummerup kommuneskole, nedlagt 1969 (nu obs.- og behandlingsskole). Ej: Vestsjællands amt. Plac., ops. og inm: god. Lysgrå m. mørkere fla. Tæt struktur, ringe vejrslid. Tekst: tydelig (lidt bred optr.). Inikt: normal mod lavbred. Opl: ovl. Jørgen Birk, Fuglebjerg.

Haldagerlille. Ta i opr. rytterskoles facade. Ej: privat. Plac., ops. og inm: naturlig og nærmest muligt oprindelig bl. a. m. 4 org. kramper. Struktur: ret porøs, dog behersket vejrslid. Fa: mørkgrå m. fla. Inikt: normal. Tekst: god intakt hugning, opstill. u. klemninger. Ta synes at have været ferniseret. Opl: viceinsp. H. Bjørnvad (ejer).

Ark: Fuglebjerg Folkeblad 8/5-49 »Haldagerlille Kongelige Skole« v. H. Bjørnvad.

C. Krarup »Medd. om Tjustrup og Haldagerlille sogne« 1942.

Artikler om ialt 11 lærere fra 1725 til 1960 m. henvisn. til biskop Mynsters visitatsbog I 46–47.

Sorø Folketidende og Berlingske Tidende »De sidste dage i Tjustrup og Haldagerlille gl. skoler« 23/6-1961 ESK + ASK.

Sorterup. Ta fl. til nyere skole 1915, tilbagefl. til opr. bygning 1953 (ombygg. ca. 1900). Ej: privat. Plac., ops. og inm: god, 4 krampehuller bevaret. Ta tydelig restau., nu afglattet m. noget bred optr. Tekst: (enk. mindre ændringer). Lys, jævngrå, finkornet sten. Inikt: normal. Opl: Hans Jacobsen (ejer).

Sønderup. Ta fl. 1955 til Hallelevskolen (hovedindgang). Ej: Slagelse komm. Plac: i flisevæg omgivet af lys, bred ramme i tavlens form. Inm. helt til tekstflade. Struktur: finkornet, tæt. Fa: mørk gråfla. Tekst: optr., tydelig, klemning v. alle linjeslutn. Inikt: normalform, men affladet krone u. kors. Ta synes at være afkortet ca. 1 cm i h. side og har særlig højt, men smalt topstykke. Opl: sksp. Bruun Rasmussen.

Nordrup. Ta 1955 fl. til Hallelevskolen (sammen m. Sønderup-Ta i hovedindg.). Ej: Slagelse komm. Plac., ops. og inm: som Sønderup-Ta. Fa: lysere gråfla. Tæt struktur, ringe vejrlid. Inikt: normal (bl. a. krone m. kors). Tekst: tydelig, uden klemninger (fraregnet »rætt«). Opl: eksp. Bruun Rasmussen.

Vedr. flere skoler (tavler) i Hashøj komm. till. oplysn. v. kærner Finn Mortensen.

Trykkevælde rytterdistrikt

Hellested. Ta i skole fra 1912, højt i gavl og omgivet af bevoksning, fotografering og nærmere analyse meget vanskelig. Ta sammen med skolebygning overgået til privat eje 1965. Om fredning foreligger inet. Opl: sksp. J. Carstensen, ovl. Aa. Kristensen.

Arnøje. Ta fl. 1909 til nyere skole. Ved dennes salg 1966 notat om, at Ta fortsat tilhører kommunen. Senere overflytning til gl. rytterskolebygning. Ej: formentlig Stevns komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: gråfla. Betydeligt vejrslid. Ret velbevaret. Opl: sksp. Johs. Carstensen, ovl. Aa. Kristensen og Ax. P. J.

Alslev. Ta 1908 fl. til Taagerup skole (gang). Ej: Fakse komm. Plac: meget dårlig (opkilet under senere lavet varmekanal). Fa: lys grå m. fla. Adskill. slidmærker og revner. Tekst: nedslidt og kun delvis læselig, rester af opr. Inikt: lavbred – men stærkt beskadiget (monogram molesteret og krone frahugget). Meget ringe bevaringstilstand. Opl: flæ. Kjeld K. Sørensen, Ax. P. J.

Værløse. Ta fl. 1876 til nyere (nu nedlagt) skole. Ej: Fakse komm. Plac: i kalkstensvæg, veludført og ikke direkte skæmmende. Fa: lys grå m. mørkere pletter, tydelig jh. Ret dyb hugning – specielt i monogram. Inikt: normalform. Opl: stud. mag. Lars Holst, Ax. P. J.

Frerslev. Ta fl. 1868 og 1953, nu Frerslev skoles hovedindgang (m. »flyttetavle«). Ej: Haslev komm. Plac., ops. og inm: god – fraregnet nichens form. Fa: lys grå – kun ringe vejrslid. Tekst: opr. m. sort, tydelig. Inikt: normalform. Opl: flæ. Johs. Greve.

Haslev. Ta fl. 1896 og 1969, nu Haslev Borger- og Realskoles aula. Ej: Haslev komm. Plac., ops. og inm: smuk. Enkelte afflisninger i hjørner (frost?). Teksthugn: ret bred, enkelte uregelmæssigheder i ord og opstilling (evt. tidl. opr.? – stenstrukturen?). Inikt: normalform. Opl: stadsskoleinsp. P. Hammer Jacobsen, Ax. P. J. Litt: Haslev komm. skolevæsens beretning 1967 og 1968.

Kjæderup. Ta fl. 1868, 1914 og 1966, nu i »Bavneskolen«s aula. Ej: Rønnede komm. Ops., plac. og inm: god. Gråfla. sten, tydeligt vejrslid. Tekst m. rest af tidl. opr., tydelig. Inikt: normalform. Velbevaret. (Placeret sammen med Dalbytavlen). Opl: sksp. J. Perregaard, Torb. Poulsen, Vorbasse og Ax. P. J.

Dalby. Ta fl. 1872 og 1966, nu i »Bavneskolen«s aula. Ej: Rønnede komm. Struktur og opr. farve dækket af indsugget rød tidligere farvning (kalkning?). Tekst: tydelig hugning. Inikt: normalform. Tydelige ringformede forsteninger. Kantgrat m. riller (senere ophugning). Velbevaret – fraregnet misfarvning. Opl: sksp. J. Perregaard, læ. V. Nielsen, Horsens og Ax. P. J.

Karise. Ta fl. 1804 (efter brand), 1907 og 1965, nu i Karise komm. skole (forbindelsesgang). Ej: Fakse komm. Plac: god. Ops: indmuret helt til tekstflade. Fa: lys gråfla. Stenen svagt buet i længderetning, beskadiget top og underkant (efter brand?). Porøs struktur. Tekst m. lidt udflydende opr. Inikt: normalform (restaur.). Opl: sksp. Peder Jensen, Ax. P. J.

Haarlev. Ta fl. 1888 til Haarlev nu nedlagte skole. Ej: Vallø komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: letfla. grå m. flere okkerstriber. Porøs struktur. Tekst: vekslende huggedybde og opr., intet usædvanligt i ord og opstilling. Inikt: normalform. Opl: fhv. sksp. Axel P. Jensen Haarlev, som tillige har indsamlet oplysninger om et stort antal sydsjællandske skoler – betegnet under disse med initialerne Ax. P. J.

Skrodsbjerg. Ta fl. ved skolens nedlægg. i 1915 til Vraaby skole. Denne nedl. 1960 og solgt (incl. tavle) til privat. Ta plac. i gavl, inm. til tekstkant. Flere langsgående revner. Tydeligt jernindhold. Tekst: opr. m. sort, klemning af »skoler rætt«. Inikt: normalform. Opl: Ax. P. J. og fabrik. Askmann.

Højerup. Ta fl. til »Boestofteskolen« (1962). Ej: Stevns komm. Plac., ops. og inm: i lys gangvæg, god virkning. Fa: lys gråfla., ret åben struktur, behersket vejrslid. Tekst: optr. m. sort (enk. uregelmæssigheder »Kujusq«, »ræt«). Inikt: normalform. Nogle aftryksfor- dybninger. Velbevaret. Opl: sksp. Mogens Larsen.

Terslev. Ta fl. til ny skole (år?). Ved dennes nedl. 1950 anbr. Ta i depot til senere opsæt- ning på ny Centralskole. Ej: Haslev komm. Ta ca. 11 cm tyk m. råthugg. bagside. Har sidst været indmuret helt til tekstflade. Brud i h. n. hjørne og linjebeskadigelser i h. side, ret stort antal skrammer samt tydel. vejrslid. Fa: mørk grå. Tekst: uoptruk. men læselig. Opl: flæ. R. Bodi, fru Bodil Møller.

Lillehedinge. Ta på sin oprindelige plads over buet dør i gl. (velbevaret) rytterskole. Ops. med jernkramper (orig?) og indmuring. Skæmmende overkalkning af kronetop. Trods vejr- slid tydelig tekst. Inikt: normalform. Fremtræder velbevaret og »ægte«. Ej: Stevns komm. Bygningen p. t. udlejet dels til beboelse og dels lagerlokale.

Strøby. Ta fl. 1913 og 1962, nu i depot på »Strøbyskolen«. Ej: Vallø komm. Hovedmål uindmuret:

$$\begin{array}{lll} L_1 = 77,2 \text{ cm}, & L_2 = 25,0 \text{ cm}, & L_3 = 10,6 \text{ cm} \\ H_1 = 48,2 \text{ cm}, & H_2 = 38,4 \text{ cm}, & Ty = 10,4 \text{ cm} \end{array}$$

3 kanter næsten intakte. Lysgrå, letfla. sten m. ret ringe vejrslid. Tæt struktur. Inikt: normalform. Velbevaret til opsætning. Opl: læi. fru Jytte Sørensen (fru Anna Pedersen) og skolebladet »Strø« 1968. Ax. P. J.

Magleby. Ta fl. 1870 til nyere skoles facade. Nu tjenestebolig. Ej: Stevns komm. Plac., ops. og inm: god. Glat, lysegrå sten, tæt struktur, enk. afflisninger, i øvrigt ringe vejrslid. Tekst: tydelig, med spor af ældre optr. Inikt: normalform. Gul maling på venstre kant. Opl: læ. H. P. Nielsen, Ax. P. J.

Holtug. Ta fl. 1889 til ny skole. 1960 tilbageflyttet til opr. (men ombyggede rytterskole (nu forsamlingshus). Ej: andelsselskabet Holtug forsamlingshus. Plac. i mødelokalets tapet- væg uheldig, indmuret til tekstflade. Ret stærkt vejrslid. Fa: mørk gråbrun. Inikt: normal- form. Tekst: tydelig hugning, grå, lidt bred optr. Opl: læ. H. P. Nielsen, Magleby og Ax. P. J.

Store Heddinge. Ta i (ombygget) gl. rytterskoles facade. Privat eje. Om evt. fredning fore- ligger intet. Plac. i knæhøjde ud mod fortovej – uheldig. Inm. m. delvis dækket kant. Fa: lys grå, letfla. Ret vejrslidt. Inikt: normalform. Tekst: ret tydelig – dog grumset (afrensning?). Opl: Ax. P. Jensen.

Vordingborg rytterdistrikt

Sværdborg. Ta i depot i Pædagogisk Studiesamling, Kbh. Ifølge katalog købt for 100 kr. i 1920. Bagside med typiske udsavningsspor + afknækning, alle kanter råhuggede. Indmuringstykkelser 6½ cm, kantgrat og hulkehl intakte. Fa: gråfla. Inikt: højsmål. Tekst: uoptr. men tydelig trods vejrslid. Opl: overbibl. R. Hellner.

Bakkebølle. Opført som erstatnings-rytterskole ved nedlæggelsen af »Kongens Skole« i Vordingborg by 1742. Muligvis samtidig tavleflytning til Bakkebølle – men bevis foreligger ikke. Bakkebølleskolen nedbrudt 1861 og ny opf. samme sted. Ta ved denne lejlighed ifølge mundtlige beretninger ødelagt. (se også afsn. om »forsvundne« tavler). Opl: v. Sydsjællands Museum, Vordingborg, sksp. K. J. Stender, Ax. P. J.

Snesere. Ta i gl. rytterskoles facade. Ej: Fladså komm. lac. ops. og inm: god, dog delvis dækket hulkehl. Fa: grå m. mørkere fla. Ret vejrslid. I højre halvdel løsere partier (kalkholdige) med stærk forvitring. Tekst: uoptr., tydelig fraregnet h. n. hjørne. Inikt: normal. Opl: stud. mag. C. E. Clausen, Ax. P. J.

Lundby. Ta i opr. rytterskoles facade. Ej: Vordingborg komm. Plac., ops. og inm: god (dog skråriddende samt p. t. ringe omhu ved kalkning). Stærkt fla., også jh. Inikt: normal. Tekst: uoptr., meget tydelig (restaur.?) hugning. Opl: sksp. N. Gade, Ax. P. J., fru E. Schou Madsen.

V. Egesborg. Opr. skole nedlagt 1849, Ta ikke fl. til ny skole, men »gemt«. 1898 atter ny skole, men Ta ikke opsat. Ta fundet 1909 af flæ. Fr. Andersen under trappe. Ta ca. 1920 restaur. og opsat, men 1962 fl. til nuv. Svenstrup-V. Egesborg centralskole. Ej: Næstved komm. Fa: grå m. lysere fla., tekst: optr., men med bogstavændringer og fejlstavninger. Inikt: stærkt ændret ved restaur. Ops: god. Opl: flæ. Frans Andersen, sksp. V. Carlsen.

Hammer. Ta i opr. skolebygningens facade. Privat eje, men m. klausul på Ta. Plac., ops. og inm: god. Fa. mørk gråfla. m. tydelige jernudtrædninger. Stærkt vejrslid. Forsøgt tekstoptr: uheldig. Inikt: (ændret v. optr.) formentl. højsmal. Opl: flæ. W. Pedersen, Poul E. Nielsen, Valborg Thirslund, Ax. P. J. Ark: Ph. Borries »Omkring Landsbykirken«, Hammer og Lundby sogns Historie 1936.

Udby. Ta fl. til nyere skole 1908 og 1970 til »Svend-Gønge-skolen« i depot. Ej: Vordingborg komm. $L_1 = 71$ cm, $H_1 = 37\frac{1}{2}$ cm, $L_2 = 24$ cm, $L_3 = 11$ cm. Tykkelse: $9\frac{1}{2}$ cm, deraf indmuringskant $6\frac{1}{2}$ cm. Inikt: normal, teksthugn: intakt. Bagside m. typiske savspor. Svag lodret jernstribning. Enk. mindre afstødninger. Stenprøve: O-kalk, lidt jern, spor af glimmer og svovlkis. Opl: flæ. B. Thorberg, sksp. N. Gade.

Skibinge. Ta i nedl. Abildhøj skole (nu fritidshjem). Ej: Præstø komm. Ops., plac. og inm: god. Fa: grå m. mørkere fla. Vejrslid synlig. Tydelig teksthugn., uoptr. Inikt: normal mod højsmal. Velbevaret. Opl: fr. Anna Trier og Carst. Nielsen.

Stenstrup. Ta fl. 1956 til Jungshoved skole. Ej: Præstø komm. Plac., ops. og inm: god. Ejendommelig rødgrå sten med tværgående slyngede aflejringsbånd i vekslende grå nuancer. Nederste 4 linjer skævt placeret og lidt klemte. Tekst: guldopt. Inikt: normal mod lavbred. Opl: fru Anna Trier og Herm. Frederiksen.

Allerslev. Ta fl. til ny skole omkr. 1900. Ej: Præstø komm. Plac. uheldig (bag dør) Ops. med rødmalet »ramme« og kant. Betydeligt vejrslid + afflisninger. Fa: mørk grå. Tekst: vekslende tydelighed. Inikt: normal mod lavbred. Opl: fru Anna Trier og læi. fru Blådal.

Dyrlev. Ta fl. til ny skole 1912. Efter dennes nedlæggelse flyttedes Ta tilbage til opr. rytterskolebygning. Privatejet. Om evt. fredning foreligger inet. Smuk ops. under gl. gesims, god. inm. Inikt: normal. Teksthugn. skarp m. rester af optr. Velbevaret. Opl: læi. fru A. Trier og Ib Asmussen, Struer.

Baarse. Ta fl. 1898 til nuv. skole (niche i gavl). Ej: Præstø komm. Plac., ops. og inm: indmuret i niche, kantgrat og hulkehl dækket. Betydeligt vejrslid. Fa: mørk grå. Tekst: nedslidt, uoptr. Inikt: normalform, men delvis utydelig. Ret grov stenstruktur. Opl: fru Else Poulsen, Fuglsang.

Vindinge. Ta nu i Kastrup centralskole (N. Vindinge). Ej: Vordingborg komm. Plac., ops. og inm: særdeles god. Fa: vekslende fra grå til svagt rødlig. Tæt struktur, ringe jh. Inikt: normal. Teksthugning meget klar. Hovedindtryk: en særlig velbevaret og velplaceret tavle. Opl: sksp. J. Jonassen.

Ørslev. Ta fl. 1954 til nuv. Ørslev skole (i hovedgang). Ej: Vordingborg komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: mørk grå m. svag fla. Ret grov struktur. Behersket vejrslid. Indhugn. tydelig m. optr. Inikt: normal – mod højsmal. Opl: sksp. Vestergaard Hansen og fru U. Fugl.

Mern. Ta fl. 1954 til nuv. Mern skole (mellemgang). Ej: Langebæk komm. Plac., ops. og inm: god. Fa jævngrå (lysest foroven). Tæt struktur. Ringe vejrslid. Tekst: skarpthugget, optr. Inikt: normal. Velbevaret. Opl: flæ: Helge Pedersen.

Ø. Egesborg. Ta fl. 1961 til Ø. Egesborg sogneskole (v. hovedindgang). Ej: Langebæk komm. Plac., ops. og inm: særdeles god. Fa: lysgrå m. mørk fla. og mørkere skråstriber. Tæt struktur. Tilsynl. afslebet og ophugget. Inikt: normal mod højsmal. Tekst: hugning + optr. med vekslende tydelighed. Opl: sksp. Helge Larsen og Ax. P. J.

Køng. Ta fl. 1906 til nuv. Køng skole (mellemgang). Ej: Vordingborg komm. Plac., ops. og inm: ikke direkte fremhævende. Tæt struktur, ringe vejrslid. Fa: mørk grå m. lysere fla. Inikt: normalform (ikke helt symmetrisk). Tekst: tydelig (dog lidt vekslende). Opl: sksp. Ax. P. J. og flæ. E. A. Hansen.

Stensby. Ta fl. til ny skole på samme plads 1905. Her indsat m. flyttetavle. Bygningen nu privat ejet, men Ta ved klausul sikret Vordingborg komm. til evt. senere opsætning i ny centralskole. Plac., ops. og inm: som helhed uheldig (indmuring til tekstflade, omgivet af cementpuds, stående på bredere ekstratavle (gravstensindtryk), nært flank. af nedløbrør). Fa: gråfla. med spredte kraftige jernudtrædninger. Tæt struktur. Inikt: normalform. Tekst: skarpthugget, usædvanlig god opstilling uden klemninger. Opl: ovl. Haldor Hansen og Ax. P. J.

Viemose. Ta formentlig forsvundet. Se også afsn. om »forsvundne« tavler. Opl: sksp. Vestergaard Kristensen, Ax. P. J. og afd. ovl. Alfr. Kristjansen.

Knudsby. Opført som »ekstra« rytterskole 1742 (efter nedlægg. af Vordingborg bys kongelige skole). Ta fl. 1861 til ny skole v. »Trehøje«. Denne nedlagt 1961. Ta af Vordingborg komm. skænket til Danmarks Lærerforening, nu placeret i gårdparti Kompagnistræde 32, Khvn. Plac., ops. og inm: fremhævende. Ta kyndigt konserveret uden vold mod særpræg. Tydeligt vejrslid. Tæt struktur. Fa: gråfla. Inikt: normalform. Tekst: specielt god placering uden klemninger, klar hugning og optr. Opl: ledende sksp. Anders Hansen, DLF's fmd. Stinus Nielsen, Vordingborg borgmesterkontor og Ax. P. J.

Vedr. skoler i Vordingborg distriktet er modtaget flere oplysninger fra fru U. Fugl, Vordingborg, Sydsjællands Museum v. dommer Worsaae, Vordingborg, og stadsskoleinspørens kontor.

Falsters rytterdistrikt

Gedesby og Staurby. Begge Ta siden 1961 opsat i »Østersøskolen«. Ej: Sydfalsters komm. Gedesby-Ta rep. efter brud. Inikt: på begge tavler lavbred, men lidt forskellige. Enk. afspr. Begge inm. m. dækket skråkant. Tydeligt vejrslid på begge. Indskr: tydelig – på Gedesby-Ta: i ordet »rætt« sidste »t« på ekstra linje! Bevaringstils: god. Opl: E. Gam-Jensen, K. Ancker-Jensen.

Idestrup og Elkenøre. Idestrup-Ta fl. 1902 og 1959, Elkenøre-Ta fl. 1891 og 1959. Nu begge i Idestrup centralskoles gang (m. »flytteindskrift«). Ej: Sydfalsters komm. Inm. m. naturligt fremspring. Skrifthugning og optr: uensartede. Inikt: kun lidt afvigende normalform. Velbevarede. Opl: ovl. H. J. Andersen og flæ. K. Ancker Jensen.

Horbelev. Fl. 1907 og 1960, nu i Horbelev centralskole (indgang). Ej: Stubbekøbing komm. Inm. m. fri kant, kronetop nedhugget. Inikt: udpr. lavbred. Fa: grå m. mørkere flå. Udpræget vejrslid. Optr. m. sort. Sidste ord »rat« = rætt. Hovedindtryk: velplac. og bevaret Opl: E. Holvad.

Øverup. Fl. 1901 til Tingsted forskoles gavl. Ej: Nykøbing F. komm. Inm: i niche – dog m. fri kant. Kronetop rep. efter brud. Forholdsv. ringe vejrslid. Fa: grå med spor af jh. Inikt: kombin. af normal og lavbred form. Inskription: uoptr. tydelig. God almentilstand. Ønskes evt. fl. til nuv. Tingsted skole. Opl: Chr. Rubak.

Klodskov. Ta fl. 1890 til nyere skole, som nu er nedlagt. Bygning og tavle i privat eje. Der foreligger intet om fredningsservitut. Ta over indgang, stærkt vejrslidt m. dyb revne på tværs (urepareret). Inikt: normalform. Inskript: læselig. Plac: uheldig og udsat. Ændret opsætning i forb. med kyndig restaur. kan gengive tavle opr. værdi.

Maglebrænde. Oprindelige (meget typiske) rytterskolebygning nedrevet 1955. Ta ca. 1900 fl. til nyere skoles frontspids. Skolen nu nedlagt. Ta meget vejrslidt, men iøvrigt intakt. Inskript: læselig. Inikt: normalform. Placeret stilmæssigt uheldigt i forhåndenværende niche. Ej: Stubbekøbing komm.

Hullebæk. Ta fl. 1854 til Systofte skole (nu nedl.). Ej: Nykøbing F. komm. Ops. i foredrags-sal på museet »Falsters Minder«. Fa: jævngrå. optr: sort-ret bred. Tekst: klemninger ved linjeslut, særl. versalforsiringer m. m. Inikt: normalform. Bevaringstilstand: god. Opl: skdir. T. Eggert-Hansen og direktør F. Nabe-Nielsen.

Marrebæk og Væggerløse. Begge Ta fl. omkr. 1887 samt 1963. Nu i Væggerløse central-skoles vindfang. Ej: Sydfalsters komm. Begge Ta inm. helt til tekstflade. *Marrebæk:* rester af sort optr., en del vejrafspr., hugning enkel men tydelig. Inikt: udpræget lavbred, men i smal kronetop.

Væggerløse. ringe vejrslid. Inikt: udpræget lavbred i bred kronetop. Hugning: med særlig »flothed« i initialer og øvr. versaler (også 4-taller).

Sammenholdt viser disse 2 tavler yderpunkter m. h. til teksthugningen. Begge meget velbevarede. Opl: ovl. Kirk, læ. Jørg. Nielsen og flæ. Th. Rasmussen.

Vålse. Ta fl. 1902 og 1963. Nu i Vålse skole (ydermur). Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: gråflå. Let beskadiget top. Teksthugn: tydelig, men ret forenklet. Inikt: normalform – dog m. særl. kroneform. Behersket vejrslid. Optr. m. sort. Bevaringstilst: god. Opl: flæ. Bue Lond.

Nr. Alslev. Ta fl. 1902 og 1967. Nu i Nr. Alslev Forbundsskoles forhal (murstensvæg). Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: jævngrå med spor af jh. Teksthugn: tydelig. Inikt: normalform. Bevaringstilst: god. Opl: sksp. J. E. Gylling.

Nr. Vedby. Ta fl. 1878 til nyere (nu nedl.) skole, (senere brugt som kommune kontor). Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: jævngrå med jernspor. Teksthugn: klar, sortoptr. Ingen skilletegn. Inikt: normalform. Velbevaret. Opl: sksp. H. Holm Nielsen.

Egelev. Ta fl. 1890 og senere til Nr. Vedby centralskoles gang. Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: god. Tekst: tydelig, optr. m. sort, ingen egentl. skilletegn. Inikt: lavbred form. Afskåret topkant. Bevaringstilstand: god. Opl: sksp. H. Holm Nielsen.

Falkerslev. Ta fl. 1878 og 1961. Nu Falkerslev skoles forhal. Ej: Stubbekøbing komm. Plac., ops. og inm: god. Fa: gråfla. Teksthugn: varierende i form, dybde og sikkerhed (»bsta« – bestaa). Inikt: lavbred. Bevaringstilstand: god. Opl: flæ. N. Lykke Nielsen og fru I. Næsby Larsen, Vordingborg.

Eskilstrup. Ta fl. 1881 og 1959. Nu i Eskilstrup skoles spisesal. Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: god. Tydeligt vejrslid. Teksthugn: tydelig m. enkelte særl. forsirede versaler. Fa: gråfla. m. spor af jh. Inikt: lavbred. Hovedindtryk: velbevaret. Opl. læi. fru K. Hartung.

Brarup og Sundby. Begge Ta 1959 fl. til Kippinge centralskoles indgangsportal. Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: særdeles god. Begge Ta med enk. frostspr. o. a. vejrslid. Sundby-Ta: let beskadiget, smal top. Inikt: normalform. Brarup-Ta: inikt: lavbred i bredere felt (også med topkors). Begge grå m. mørkere fla. (mest Brarup) og spor af jh. Bevaringstilstand: god. Opl: sksp. Aa. Green.

Horreby. Ta fl. 1868, 1920 og 1960. Nu i »Møllebakkeskolen«s vindfang. Ej: Stubbekøbing komm. Plac: god. opsat i flisevæg; fri kant. Norm. vejrslid. Fa: grå m. fla., og spor af jh. Inikt: normalform – lidt uregelmæssigt monogram. Ikke kronekors. Tekst: varierende huggedybde samt optr. Bevaringstilstand: god. Opl: sksp. P. Jørgensen.

Sdr. Kirkeby. Ta endnu i oprindelige rytterskolebygning (ombygget) – facade mod haven. Ej: Stubbekøbing komm. Inm. i dyb niche m. klemning af kronetop, dækning af skråkant o. a. konturændringer – langtfra fremhævende! Inikt: lavbred. Teksthugn: ret tydelig, rester af sort optr. Normalt vejrslid. Enk. særlige versaludsmykninger. Opl: K. Hartung.

Torkilstrup. Ta fl. 1912 til nuv. skole (over indgangsdør). Ej: Nr. Alslev komm. Inm. i højtsidd. dyb niche, dækket skråkant og »indeklemte« topstykke. Fa: grå m. mørkere fla. og tydelig jh. Hugning: klar – m. fl. ekstra forsiringer. Inikt: Lavbred. Norm. vejrslid. God tilstand. Opl: flæ. Th. Petersen.

Moseby. Ta fl. til nuv. skoles gavl (over læskur) 1898. Ej: Stubbekøbing komm. Ops. i niche med bue, som ikke tager hensyn til Ta's form, overpudset skråkant, og – hele tavlen hvidkalket (malet?)! Tekst: opr. skarphugget, nu p. gr. af moderat vejrslid samt overkalkning ulæselig i 3 m afstand. Inikt: normalform. Ta kan muligvis ved udtagning og afrensning bringes tilbage til rimelig bevaringstilstand. Opl: flæ. L. Bruun.

Gunslev. Ta fl. 1890 til nuv. skoles facade mod skolegård. Ej: Nr. Alslev komm. Plac., ops. og inm: god. Afstødt kronetop rep. m. kalk. Fa: grå m. svage jernspor over hele fladen. Teksthugn: tydelig, spor af tidl. optr. Inikt: normalform. Ret ringe vejrslid. Bevaringstilstand: god. Opl: flæ. Th. Schønning.

Skovby. Ta fl. 1903 til nuv. skoles gavl. Ej: Nr. Alslev komm. Ops. stilmæssigt uheldigt i forhåndenværende korsniche m. buer. Inm. m. cement – dog med fri skråkant. Fa: gråfla., kronetop m. nedsivet kalk. Ret ringe vejrslid. Tekst: uoptr., tydelig. Inikt: normalform. Bevaringstilstand god. Opl: læ. Sten Hoppe.

Vejringe. Ta fl. 1907 til nyere skole (nu nedlagt). Ej: Stubbekøbing komm. Placeret i højtsidd. niche med store årstal (1907) af jern. Overkalket skråkant. Fa: gråfla. m. jh. Tydeligt vejrslid (afspr. m. m.). Teksthugning varierende i dybde. Rester af tidl. optr. Inikt: udpræget lavbred form. Som helhed: velbevaret.

Kippinge. Ingen hidtil foretagne undersøgelser har kunnet tilvejebringe oplysninger om tavlens eksistens. Lokale mundtlige overleveringer beretter om tavlens brug som trappesten i tidligere præstegård!

Må registreres som forsvundet.

Vedr. alle ovennævnte tavler er oplysninger og billedmateriale tillige fremskaffet af læi. fru K. Hartung, Eskilstrup. Oplysninger endvidere fra »Falsters Minder« v. F. Nabe-Nielsen.

Fyns rytterdistrikt

Hunderup. Ta fl. 1906 til Odense Bys muserum (ny skole opr.). Senere tilbageført som udlån til anbr. i stadig eksisterende rytterskolebygning, Hunderupvej 140, nu i privat eje. Servitut på tavlen. Plac: noget udsat. Inm: veludført, men dog uheldig p. gr. af nedløbende rød husmaling, som opsuges i Ta. Venstre kantvulst senere hugget. Inikt: højsmal. Overfl.: porøs, enk. afspr., kanter rødmaledede. Jh: ret betydelig (fla.). Opl: Odense købstads overarkitekt, fru A. Carl, Odense, og Finn G. Nielsen, Odense Bys Museum.

Paarup. Ta. fl. 1870 til Paarup kirkeskole, 1970 til nuv. skoles aula (murstensvæg). Ej: Odense komm. Plac. og ops: fremhævende. Inm: udhævet m. 2/3 af tykkelsen. Inikt: normal. Indhugning (evt. rep. 1820) ret uregelmæssig, noget bred grå opr. Overfl: okkerfla. Stenprøve: uren kvarts m. betydel. kalk- og jh. Mærker efter jernkramper. Bev: god, sikker. På tekstflade indhugg: »Repareret Aar 1820« flankerende årstallet 1721! Opl: Skinsp. Sv. Andersen. Ark: skolens embedsprotokol m. opl. om alle fynske tavlers ops. 1727.

Hjallese. Ta fl. 1968 til ny Hjalleseskoles aula (murstensvæg). Ej: Odense komm. Bev: god, sikker. Inm., plac. og ops: gode og fremhævende (dog bemalet kant). Flere afspr. m. jernudtrædn., meget vejrslidt, uoptr. men tydelig tekst. Inikt: m. speciel kroneform. Hovedindtryk: velbevaret i naturlig tilstand. Opl: Sksp: Aage Ovesen. Ark: »Dalum sogns historie«.

Sanderum. Ta fl. 1873 og 1958. Efter deponering opsat i Sanderumsskolens aula juli 1971. Ej: Odense komm. Bev: sikker. Inm: med hensyntagen til opr. og nuv. form, nederste langsides skråkant ca. 3½ cm afsavet (ukendt tidspunkt). Bagside m. mærk. efter mørtelafhugning. Stor pladetykkelse (14 cm), mrk. efter jernkramper forneden. Stenprøve: tæt struktur m. stort kalkindhold og tynde okkerstriber. Ringe vejrslid, inikt: normal, men med lidt klemt og utypisk krone. Ingen skilletegn, næsts. linje uregelmæssig. Opl: sksp. Poul Boe.

Fangel. Ta fl. ca. 1900 fra endnu eksist. rytterskolebygn. til nuv. skoles gavl. Ej: Odense komm. Bev: sikres formentlig ved komm. servitut. Plac. og ops: ret gode. Tekst noget udflydende, sortoptr. (vejrslid). Inikt: normal. Overfl. noget porøs; jh: tilsynel. ringe. Opl: flæ. P. Rytto.

Verninge. Ta i Verninge Centralskoles vestfløj (indg.). Ej: Tommerup komm. Bev: god, sikker. Plac., ops. og inm: gode og fremhævende. Ovfl: jævn grå farve, tæt struktur. Inikt: lavbred, tekst: »tæt«, kraftig indhugn. m. særl. versalforsiringer m. m.; enk. mindre afspr., iøvr. ringe vejrslid. Opl: sksp. Jens Hauberg.

Bellinge og Brendekilde. Begge Ta i »Rasmus Rask-Skolen«s aula siden 1962. Ej: Odense komm. Bev: sikret. Plac., ops. og inm: gode. Begge Ta med stort kalkindhold og løsere strukturpletter. Betydeligt vejrslid bevirkende adskillige uregelmæssigheder i tekstthugning og -optrækning. Inikt: lidt afvigende fra hinanden, men begge med særligt formede 4-tal. Hovedindtryk: ret velbevarede og restaur. Opl: sksp. E. Tranæs.

Korup. Ta i Korup skole, ydervæg v. indgang. Ej: Odense komm. Bev: god. Plac., ops. og inm: fremhævende. Særlig fremtrædende skråkant. Afsavet (knækket?) kronetop. Spor af jernkramper. Flam. og stærkt rødfarvet (okker + evt. afrensningsmiddel). Udpræget vejrslidt. Tekstthugning ujævn. Inikt: lavbred. Opl: Sksp. Orla Krogsholm.

Ubberud. Ta fl. til Ubberud skole 1930. Ej: Odense komm. Bev: god, sikret. Plac: ret højt over hovedindg. Inm: god. Overfl. jævngrå uden tilsynel. jh. Tæt struktur, ringe vejrslid. Hugning og opr: tydelig, men m. enk. uregelmæssigheder. Inikt: lavbred m. »fyldt« krone. Enk. aftryk (svampelign.) Opl: sksp. Anders Skytte.

Tommerup. Ta fl. til Tommerup nuv. skole 1927, aula i ældre fløj. Ej: Tommerup komm. Bev: sikret. Plac: højt i gul væg. Inm: fagmæssig. Inikt: lavbred m. »fyldt« krone. Overfl.

grå med mørkere fla. og striber (p. t. till. indsvivn. af nedløbende vægfarve). Teksthugning og -optr.: rimelig tydelighed. Opl.: sksp. J. Lund Thomsen.

Brylle. Ta i oprindelige (ombyggede) rytterskoles facade. Ej: Tommerup komm. Bev: formentl. sikret. Plac., ops. og inm: gode (dog overkalket skråkant). Usædvanlig kombin. af smal kronetop + lavbred initialtype. Fa: grå m. fla., tæt struktur u. udpræget vejrslid. Opl.: Hanne Nyrup, Brylle.

Aasum. Ta i ombyggede oprindelige skolebygn. Ej: Odense komm. (udlejning til privat). Bev: som komm. eje formentlig sikker. Plac.: i niche under påbygget kvist. På gr. af stærk overgroning p. t. vanskelig at bedømme. Tilsyneladende ringe vejrslid, intakt indskrift. Inikt: lavbred. Fa: grå m. svag fla. tæt struktur. Hovedindtryk: Ta burde forblivende på nuv. plads frigøres for overgroning. Opl.: overarkitektens kontor, Odense, og fru A. Norster, Aasum.

Hindevad. Ta fl. til nyere skole 1905, endnu i nordgavl her, men tænkes fl. til Haarslev sogneskole. Ej: Sønderø komm. og derm. formentlig sikret. Ved fl. 1905 afhugget ned. skråkant og indføjjet »flytningstavle«! Grå m. mørkere fla., noget algegrøn, ringe vejrslid, uoptr., men tydelig inskript. Inikt: normal. Hovedindtryk: velbevaret. Sten fra 1905 bør fjernes og Ta's underkant fagmæss. restaur. Opl.: læ. A. Smith, Hindevad.

Lumby. Ta fl. 1927 og 1954 (pendenttavler vedrørende disse fl.). Ta i aula (murstensvæg). Ej: Odense komm. Bev: sikret. Ta stærkt præget af vejrpåvirkninger og fl. Ret åben stenstruktur m. stort kalkindhold. Rep. efter 2 brud med forskellig fagmæssig kyndighed. Inikt: udpr. lavbred, skråt placeret. Tekst: tilsynel. uophugget, nu i veksl. dybde. Opl.: sksp. Alex Larsen. Ark: dokumenter inm. bag »flyttetavle« 1954.

Allesø. Ta i opr. (ombyggede) skolebygningens facade. Privat ej. (beboelse og restauration). Ingen frednings-servitut ell. lign. Ops: m. 2 orig. jernkramper, inm: god, plac: med hensyntagen til Ta's form. Fa: jævngrå m. svag fla., ringe vejrslid, optr. (v. istandsætt.) noget bred og tung. Inikt: udpræget lavbred form komb. med smal kronetop. Hovedindtryk: god bevaringstilstand. Opl.: nuv. ejer R. Th. Lundsgaarde. Ark: R. Chr. Sørensen »En fynsk Sognekommune gennem Tiderne« (1916).

Broby. Ta fl. 1915, 1924 og 1963 (tre pendenttavler ops. sammen med org. Ta). Ej: Odense komm. Bev: sikret. Plac., ops. og inm. i vindgfang på »Spurvelundsskolen« kan betegnes som veludført, men ikke fremhævende den orig. Ta., som er ret vejrslidt. Inikt: lavbred. Tekst: tydelig m. rester af tidl. optr. Grå m. mørkere fla., åben struktur m. enk. afspr. og aftryk. Hovedindtryk: velbevaret.

Orte. Ta fl. til nuv. Orte Centralskole 1960 i aula. Ej: Aarup komm. Bev: sikret. Plac., ops. og inm: gode – dog malet skråkant. Fa: jævngrå – påvirket af brand. Ta rep. efter brand (år?). Inikt: lavbred i bredt felt. Tekst: som helh. tydelig, optr. uden skilletegn. Opl.: sksp. Karl H. Pedersen.

Skalbjerg. Ta fl. 1901 til nuv. Skalbjerg skoles gavl. Ej: Vissenbjerg komm. Bev: formentlig komm. sikring, også efter nuv. skoles evt. nedlægg. Nuv. inm: meget uheldig (dyb niche, dækket skråkant, ændring af topkontur m. m.). Udpræget vejrslid. Ret tydelig skrift m. optr. Inikt: lavbred. Grå m. svag fla. (indsvivn. fra mur?). Opl.: skoleleder Flemming Larsen.

Koelbjerg. Ta fl. 1955 til Vissenbjerg skole, murstensvæg i hovedindg. Ej: Vissenbjerg komm. Bev: sikker. Ops. og inm: fugning ind over skråkant, afskårne »skuldre«. Ta stærkt gulfarvet (evt. fra tidl. overkalkning). Inikt: normal med særlig høje 4-tal. Tekst m. særlige versalforsiringer, optr. sort – ingen skilletegn. Opl.: sksp. J. O. Jensen, fru A. Carl, Odense, og flæ. Skovlund-Laursen, Gyrstinge.

Om samtlige fynske tavler er endvidere modtaget oplysninger fra fhv. flæ. K. Hesselager, Alsbo, Gjelsted og Odense Bys Museum.

Lollands rytterdistrikt

De på Lolland i 1722–24 opførte 11 kongelige skoler var:

Assenbølle

Flintinge

Thoreby

Flårup

Herridslev

Vester Ulslev

Hjelm

Raagelunde

Frejlev

Errindlev

Vantore.

På grund af krongodsernes salg fik ingen af disse opsat den sædvanlige sandstens-min-detavle.

Dronningborg rytterdistrikt

Kristrup. Ta fl. 1898 til Kristrup nuv. skoles østfløj (gårdside). Ej: Randers komm. Bev: god, sikker. Inikt: normaltype. Optr: sort, bred p. gr. af grov stenart og vejrslid. Nogle udgangstegn ikke optr. Mærker efter jernkramper. Jh. ringe, jævn grå farve. Inm: fremhævende. Plac: god. Opl: Sksp. Ramsing, Kristrup.

Borup og Raasted. Begge fl. 1964 til »Rytterskolen«, Randers. (Skolens bomærke: Fr. IV's tavlemonogram). Ej: Randers komm. Bev: god, sikker. Inikt: begge Ta normaltype. Optr: begge sort, Raasted-Ta lidt udflydende p. gr. af stenart og vejrslid. Borup-Ta ideel m. h. til konservering. Begge jævngrå uden fla. og jh. Plac. og inm. i hovedport fremhævende. Opl: sksp. P. K. Skammelsen. Skolens bomærke: tavlemonogrammet.

Spentrup. Ta i gl. (forlænget) rytterskolebygning (i brug til 1/8-1969). Ej: privat. Inm: uheldig, i plan m. mur, konturændret, delvis overgroet. Fa: grågullig (tidl. overkalkning?). Optr: sort, ikke fagmæssig. Opl: Per Sommer og fru N. R. Nielsen.

Gimming. Ta fl. 1912 og 1969, nu i »Riismølleskolen«, Dronningb., aula i murstensvæg. Ej: Randers komm. Bev: god, sikker. Plac. + ops: god (dog cementkantning). Inikt: normaltype, fa: grå, ingen jh. Optr: sort, nogle enkeltheder ikke optr., slutningslinje fremhævet. Opl: sksp. H. Yde Christensen, Randers.

Harridslev. Ta fl. 1914 og 1965, nu »Korshøjskolen« i hovedindgangs murstensvæg. Ej: Nørhald komm. Bev: god, sikker. Plac. og inm: gode. Fa: Jævngrå, ringe fla. og jh. Optr: sort, bred. Inikt: normaltype. Rep: kronetop efter brud. Opl: sksp. P. Østergaard, Mellerup. Ark: »Nørhald-egnsarkiv«, Tvede.

Ødum. Ta fl. 1888 og 1963, nu i Ødum-Hadbjerg centralskoles hovedindgang, vindfang m. murstensvæg. Ej: Hadsten komm. Bev: god, sikker. Plac. + ops: gode – dog halv vulstdækning. Grundfa: grå, svagt jh. aftr. af søpindsvin + skaller. Inikt: ret bred m. særlig kronetype. Enk. ord svagere hugget, iøvrigt typisk tekstopstill. + -hugning. Opl: sksp. S. E. Abild.

Voldum. Ta fl. 1911 til nyere Voldum skole. Denne nedlagt 1956. Ta forts. i facaden. Bygn. nu bank m. m. Ej: Hadsten komm. Bev: formentlig komm. sikret. Tilst: god – kun små frostafspr. Letfla. grå, aftr. af skaller. Inikt: normaltype. Skarphugget tekst, optr. sort (m. mindre mangler). Inm: god og fremhævende. Opl: læ. Sv. Grubbe, Voldum og Karen Hune Christensen, Rinkenæs.

Hallendrup. Ta fl. 1926 fra opr. bygning til ny skole ved Rud kirke. Tilbagefl. ved denne skoles nedlægg. 1956 til opr. rytterskolebygning, ombygget og ejet af fam. Tegen siden 1819. Ta indtil 1926 over buet yderdør, nu i hvidkalket facade. Ta intakt, jævngrå m. svag fla. Inikt: normaltype. Nuv. ej: Rasm. Tegen (4. gen.) oplyser fra overfl. 1956, at tavlens bagside bærer indskrift, evt. m. årstal (ikke opnot.), formentlig oplysn. vedr. flytningen 1926 (jvf. pendent-tavler). Opl: læ. Sv. Grubbe, Voldum, Karen Hune Christensen og fam. Tegen. Ark: fam. Tegens familieoptegnelser (privat).

Mejlby. Ta fl. omkr. 1903 til nyere skole. Denne nedl. 1960 og Ta fl. til nuv. Todbjerg-Mejlby komm. skole, beliggende i Hårup, foreløbig i depot til senere opsætning. Ej: Århus komm. Bev: sikker. Tilst: særd. god. Indhugning: skarp og uoptr. Skriftflade og afkantsning: intakte. På forside svag jernfarvning fra kramper. Inikt: normaltype. Bagside viser afflisninger og tidl. punkt-indmuringer (flytninger) samt tavlens udsavning af blok v. hj. af jernredskab (kæde?), buede og stærkt jernfarvede savspor fra begge langsider + ufarvet brudflade fra afknækning. 1 endeflade råhugget, 1 savet, øverste længdeflade: opr. af-slebet, nederste længdeflade: afslebet og med dybhugget W (muligvis nummerering eller stenhugger (svende?) mærke). Udtaget stenprøve: tæt struktur, finkornet kvarts med ringe kalk- og jernindhold – delvis afslidte korn. Enk. blankt-gule (større) korn (svovlkis?). Opl: sksp. W. Schirmer Nielsen, Hårup. Ark: S. Poulsen og T. Jørgensen »Mejlby sogns historie« (1942).

Skanderborg rytterdistrikt

Stilling. Ta fl. til nyere skole 1907. Denne nedlagt og bygningen købt af kjolefabrikant, som har ladet tavlen fagkyndigt afrense. Opbevares nu i depot. Ikke foto.

Tønning. Ta fl. 1958 til nuv. Tønning-Træden centralskole. Ej: Brædstrup komm. Plac., ops. og inm: meget fremhævende og veludført. Ringe vejrslid. Fa: meget mørkegrå (kan minde om tidl. overfarvning?). Inikt: normal. Små jh. pletter. Langt, trådformet aftryk (evt. revne). God bevaringstilstand. Opl: flæ. Aksel Kjer.

Aastrup-Føvling. Ta fl. 1847, 1869 og senest 1926 til nuv. skolebygning. Skolen nedl. 1971. Ta i gang. Ops. og inm: god. Ta er restau. med meget dyb efterhugning (faglig) og optr. m. brunt. Afrenset og kantrettet, så udseendet virker »nyt«. Enk. aftr. samt fyldninger efter afflisninger. Tekst: usædvanlig komplet og velops. Flyt. påtænkes. Ej: Brædstrup komm. Opl: Flæ. J. F. Brøns og fru Paula Hegelund, f. Kristiansen.

Skovsrod. Oprindelige rytterskolebygning nedbrudt 1834 (ny skole i Tørring). Ta ved nedbrydningen forsvunden. Opl: Ovl. Poul P. Sørensen, Alling.

Sdr. Vissing. Ta fl. til nuv. Sdr. Vissing skole. Ej: Brædstrup komm. Plac., ops. og inm. (ydermur ved dør): meget fremhævende og veludført. Meget lys grå (stærk afrensning?). 2 buede okkerstriber i n. h. hjørne, ellers ringe jh. Inikt: normal. Tekst: lidt nedslidt, men tydelig; uoptr, hvilket fremhæver Ta's oprindelige præg. Opl: Flæ. Sv. L. Pedersen.

Taaning. Ta fl. 1915 til nyere skole, nu nedlagt. Ta overført til »Ejer-Bavnehøj skolen« og opsat i sal aug. 1971. Ej: Skanderborg komm. Plac., ops. og inm: god. Kantgrat m. riller. Fa: lysgrå m. mørkere skråparti (mindre hårdhed). Inikt: normalform. Tekst: guldoptr. omkr. 1960, tydelig. Enkelte frostafspr. Ved fl. 1915 og 1971 indm. håndværkeroplysninger. Bagsiden af Ta efter mureres udsagn med savspor. Opl: Sksp. P. Aahauge og læi. fru J. M. Christiansen.

Veng. Ta fl. 1870 og 1954. Nu i Veng Fællesskoles aula. Ej: Hørning komm. Plac., ops. og inm: god. Mærker efter kramper. Tilkittede frosthuller. Meget fremtrædende og tydelig lagdelt jernaflejning i initialtop. Fa: lys grå. Tekst: tydelig og guldoptr. Inikt: normal. Opl: Flæ. Poul E. Søgaaard, flæ. Skovlund-Laursen.

Grumstrup. Ta fl. til ny skole 1909. Ved nedlægg. 1964 tilbagefl. Ta til endnu eksisterende rytterskolebygning (i gavl). Bygn. i privat eje. Om evt. fredning foreligger intet. Høj og vækstdækket plac. Inm: til tekstflade (m. cement). Fa: mørk grå m. svag fla. Struktur: grov m. stærk jernudtr. i løsere partier og tydeligt vejrslid. Tekst: uoptr., tydelig. Inikt: normalform. Opl. Hans E. Høy, Grumstrup, Gunnar Thomassen, Skjern, S. og G. E. Jørgensen.

Harlev. Ta i gl. rytterskole v. Harlev kirke (facade mod have). Ej: dir. E. Hammer Sørensen. Ops. og plac: rigtige. Fa: mørk grå med stærk okkerfla. 1 aftr. af snegl (konk) og 2-3 muslingeskaller. Inikt: normalform. Uoptr., men tydelig. Indm. til fladekant. Smuk, naturlig tilstand. Ejer garanterer fredning v. salg. Opl: Fru Lund-Hansen, Harlev, E. Hammer Sørensen, Aarhus, sksp. N. M. Vestergaard.

Hørslevbole. Ta fl. til nyere skole 1906 og 1928, nu i nedlagt Lillering skole. Ej: fhv. flæ. Riisberg. Ingen fredning, men mulighed for fl. Plac: uheldig i smal gang. Ops. og inm: god. Tydelig vejrslidt, lodrette okkerstriber, bugtet linie med grovere korn. 2-3 aftryk. Rester af hvid og gul tekstoptr. Inikt: særlig bred kronedel. Opl: Flæ. Riisbjerg, sksp. N. M. Vestergaard og fru Pauline Vrængstrup, Laurbjerg.

Storring. Ta fl. senest 1962 til »Gyvelhøj-skolen« i Galten. Ej: Galten komm. Plac., ops. og inm. i aula: god. Tekst: tydelig, forgyldt, en del ændringer i opstilling. Opl: viceinsp. C. Jespersen, fru Th. Riishede.

Sjelle. Ta fl. 1853, 1912 og 1961, nu i »Hestehaveskolens« gang. Ej: Galten komm. Plac., ops. og inm: god. Meget jh. sten m. mærker efter brand. Inikt: normalform. 2 nyhugg. riller, flank. MLCCXXI, er en borthugget inskript. fra 1853 »Afbrændt 30. juni, indviet i oktober 1853« (fra gl. billede). Ta i øvrigt velstandsatsat og -bevaret. Opl: Flæ. K. Steffensen, fru Th. Riishede, Sjelle.

Hørning. Ta fl. 1860 og 1913, nu i Hørning skoles aula. Ej: Hørning komm. Plac., ops. og inm: god. Tæt stenstruktur m. indfældede større korn. Jh: ringe: Inikt: normalform. Tekst: tydelig, optr. m. grå farve. Velbevaret. Opl: Sksp. Ch. Andersen.

I opr. rytterskolebygning (nu cafeteria) indm. en uheldig »erstatningstavle«.

Virring. Ta i opr. rytterskoles gavl (nu komm. pensionistbolig). Ej: Skanderborg komm. Ops. i niche, velinm. m. fri kant. Fa: stærkt gullig (tidl. overkalkning?). Tekst: tydelig, optr. m. sort. Inikt: normalform. God bevaringstilstand. Opl: Fru Jensigne Nielsen.

Overby. Ta fl. omkr. 1910 til Katstrup (nu nedlagte) skoles gymnastiksal. Ej: Gedved komm. Plac. i gymnastiksals væg: udsat. Stenart: uregelmæssig hårdhed, flere frostspr., tydelig jh. Inikt: normalform – dog særlig enkel krone. Ta's nuv. usikre bevaringsforhold nødvendiggør en fl. Opl: Læi fru Miki Jensen, Søborg, som ejer gl. rytterskolebygning og har stillet udførlige slægtsoptegnelser bl. a. vedr. skoleforhold til rådighed.

Linaa. Ta fl. 1905 til nuv. Linaa skoles facade. Ej: Silkeborg komm. Plac., ops. og inm: god. Uregelmæssig stenart (hårdere partier i fordybninger). Fa: meget gullig med tydelige okkerpletter. Tekst: tydelig, spor af tidl. forgyldn. Inikt: normalform. Opl: Flæ. N. A. Glargaard.

Hylke. Ta fl. 1909 til nuv. Hylke skole (klasselokale). Ej: Skanderborg komm. Plac: noget trykket. Ops. og inm: god. Sortmalet kant. Fa: jævngrå. Tekst: tydelig, sortoptr. Bevaringstilstand: god Opl: Flæ. M. Mortensen, sksp. T. Bundgaard Lassen og kontorchef Viggo Rørbæk, Roskilde, (udførlige optegnelser).

Yding. Ta fl. 1869 til nyere skole. Udtaget 1943 til fordel for et vindue. Ta derefter »forsvunden« indtil 9. juli 1954, da den af flæ. Søren Nielsen blev genfundet mellem 2 loft-bræddelag! Efter tiltrængt restau. (Leo Laursen, Horsens) indsat i nuv. Yding skoles forhal. Plac., ops. og inm.: god. Tekst efter restau.: tydelig. Fa: jævn-grå. Fin bevaringstilstand. Opl: Søren Nielsen.

Toustrup. Toustrup. Ta fl. 1903 til Toustrup Byskole (gavl), nu solgt til privat. Ej: Gjern komm., som har forbeholdt sig ejendomsretten til Ta, hvis tilst. p. t. synes ret god. Fl. på-tænkt. Opl: Fhv. flæ. H. E. Jensen, Sorring, fru Gerda Holm og fabr. Ib Jensen.

Svenstrup. Ta fl. 1907 til nuv. sk (o. indgang). Ejer: Hammel komm. Plac: god, ops. m. flytteta., inm: god, men noget skæmmet af bred cementkant. Fa: grå, letfla., tekst: uoptr., men tydelig. Inikt: normal. Linjeplacering uden klemn. Velbevaret. Opl: flæ. K. Blirup.

Gjern. Ta fl. 1893 og 1963, nu i Gjern centralskoles aula. Ej: Gjern komm. Ops., plac. og inm: god. Tæt struktur m. jh. Lille hjørneafstødning. Fa: rengrå u. fla. Inikt: normalform. Opl: Sksp. Kai B. Nielsen.

Faarvang. Ta fl. 1891 og 1964, nu i Faarvang centralskole. Ej: Gjern komm. Plac: god. Inm. til tekstflade. Betydeligt vejrslid bl. a. frostafspr. Tekst: uoptr, tydelig (rest af tidl. hvid optr.). Opl. sksp. K. Jeppesen.

Skanderup (= *Skanderborg*). Gl. rytterskole (v. dav. Nørreport) nedlagt som skole 1859, da byskolen på torvet toges i brug. Ta fl. på samme tid men ikke opsat. Omkr. 1905 fandtes Ta på skolens loft og blev opsat i gavl mod torvet. Endnu (efter skolens nedl.) placeret her. Ejer: Skanderborg komm. Nærm. undersøgt. udsat. Påtænkt overflytn. af Ta til ny Møl-

legades Skole, som samtidig huser byens museum. Opl: Ovl. N. Gjesing og Ing. I Rasmussen, Kerteminde.

Ark: Karl Hansen: »Skanderborg By og Slot« 1833. I. Thane: »Skanderborgs Historie« 1908.

Svejstrup. Ta fl. 1878 og 1953, nu i Bjedstrup skoles forhal. Ej: Ry komm. Plac: over dør. Ops. og inn: god. Fa: mørk grå. Ringe vejrslid. Tekst: tydelig, men noget afskallet forgyldning. Inikt: normalform. God bevaringstilstand. Opl: Flæ. Gravers Mikkelsen.

Koldinghus rytterdistrikt

Pjedsted. Ta fl. til ny skole 1882 og 1960 til nuv. Bredstrup-Pjedsted fællesskoles aula. Ej: Fredericia komm. Plac., ops. og inm: god. Ret grov struktur, lille afknæk i n. h. hjørne, nogle frostafspr. Fa: grågullig m. tydelig jh. Istandsæt, opmalet. Inikt: normal, forgyldt. I 1. verslinje ordet »mig« stavet »mich«! Opl: sksp. H. Mølgaard.

Bredstrup. Ta fl. til ny skole 1854 og 1960 til Bredstrup-Pjedsted fællesskole (aula, sammen med Pjedsted-Ta). Ej: Fredericia komm. Plac., ops. og inm: god. Tæt struktur m. grovere lodret stribe i v. side, ringe vejrslid. Fa: mørkgrå m. fla. og lodret okkerstribning. Inikt., istands. og tekst: som Pjedsted-Ta – dog ikke »mich«. På begge Ta muligvis misforst. »Circulis«. Opl: sksp. H. Mølgaard.

Andkjær. Ta fl. 1958 til Andkjær fællesskole (hall). Ej: Børkop komm. Plac. og inm: god. Tæt struktur, ringe vejrslid (istandsat). Inikt: normalform, men forgyldt + sort kantning. Tekst: meget tydelig, optr. Hulkehl brun – og grat sortmalet. Opl: flæ. T. Dahl Johansen.

Taulov. Ta fl. fra opr. rytterskolebygn. 1956 til Taulov centralskole (vindf.). Ej: Fredericia komm. Plac: i gul væg, ops. + inm: god. Ret grov struktur, betydeligt vejrslid (flere afspr.). Fa: jævngrå m. svage spor af okker. Inikt: normal. Tekst: skarpthugget, optr. m. sort. Istandsæt. Opl: sksp. G. Sørensen.

Alminde. Ta fl. til ny skole 1867 og 1970 til Alminde-Viuf fællesskole (aula). Ej: Kolding komm. Plac., ops. og inm: god. Tæt struktur – gullig m. rødgule, foldede aflejringslag (Cottaer-sten?) Nedhug. top, lidt beskad. krone. Inikt: normal- mod lavbred. Tekst: tydelig, uoptr. Stenen istandsat, i nogle hulheder er tilsynel. indpresset blyplomber. I h. side en ikke benyttet opridsningslinje. Hovedindtryk: velbevaret og naturlig. Opl: sksp. Sv. Aa. Nielsen.

Herslev. Ta fl. fra opr. rytterskolebygn. 1962 til Herslev centralskole (v. indg. til skolegård). Ej: Fredericia komm. Ret porøs struktur med meget tydelige okkerstriber (Cottaer?) Plac., ops. og inm: god – dog hulkehl m. rødbrun maling. Ta's udseende virker meget »istandsat«. Inikt: normal. Tekst: tydelig, lidt bred, sort optr. Opl: flæ. Maltha Jensen.

Ammitsbøl. Ta fl. 1862 til Ødsted Hovedskole, her endnu i frontispice (m. sentenstavle). Ejer: Egtved komm. Plac. ops. og inm: god, med fri grat og hulkehl. Struktur: tilsynel. tæt, men uensartet, dog ringe vejrslid. Inikt: normalform m. særlig bred krone. Tekst: klar, uoptr. hugning, fine versaler, ingen linjeklemn. Velbevaret. Opl: ovl. Kaj Jespersen.

Egtved. Ta fl. til ny skole på samme plads 1889, 1957 til nuv. Egtved skole (over hovedindg). Ej: Egtved komm. Plac., ops. og inm: god. Ret åben struktur, enk. langsgående revner. Stærk jh. i nederste 1/3. Kronetop og midterparti: gråblå. Inikt: normal – (lidt usymm.) Restaur. (opridsningsstreger synlige). Tekst: tydelig, ret bred, brun optr. Opl: 1. sksp. N. P. Jensen.

Veerst. Ta fl. til ny skole 1907, her endnu i nordgavl. Ej: Vejen komm. Plac., ops. og inm: god. Mørkgrå m. stærk jernfla. I v. side grovere materiale m. tydeligt vejrslid. Inikt: normal (meget dybthugget). Tekst: uoptr., men meget ren hugning. 1970 afdækk. efter mange års overgroning. Hovedindtryk: velbevaret i naturlig tilstand. Opl: læi. fr. Signe Buch-Pedersen, Laura og Niels Trøjborg.

Ark: John Kvist »Veerst sogn«.

Øster Gjesten. Ta fl. til ny skole 1912, her endnu i gavl. Ej: Vejen komm. Plac: over biblioteksdør, god. Ops. + inm: i lav niche, men m. fri kantkehl. Struktur: tæt, ringe vejrslid, Fa: lys gråflamm. Inikt: usædvanlig form (normal mod højsmal) muligv. ændret under restaur. Tekst: ret bred optrækn. m. enk. linjeklemninger og ændringer, f. eks. »bügger« (bygger), »Værek« (Værck). Hovedindtryk: velbevaret. Opl: læ. Kjeld Jensen.

Ark: Gesten sogns historie 1955.

St. Andst. Ta fl. 1871 til ny skole på gl. skoles plads, 1909 til ny skole (over 2 indgangsdøre), 1958 til nuv. Andst centralskole (v. hovedindg.). Ej: Vejen komm. Plac. og ops: god, dog inm. m. dækket hulkehl. Meget åben struktur, stærkt vejrlid. Inikt: normalform. Tekst: tydelig, lidt bred optr. Kantgrat skureret. Fa: jævngrå m. svag fla. Opl: sksp: J. Wilh. Rasmussen.

Ark: Optegnelser og billedmateriale i Andst sognehistoriske Arkiv.

Vester Vamdrup. Ta fl. til nyere skole v. kirken (år ?); 1958 til V. Vamdrup Folke- og Realskoles forhal. Ej: Vamdrup komm. Plac., ops. og inm: god. Afknækk. hjørne velindsat. Struktur: ret grov; behersket vejrlid, lodret okkernedsivning, kalkindh. = 0. Fa: mørk grå. Inikt: normalform. Tekst: uoptr., men meget tydelig hugning. Hovedindtryk: upyntet ægthed. Opl: 1. sksp. C. Asschenfeldt Birkebæk.

Skanderup. Hvornår Ta er fl. fra gl. rytterskolebygn. vides ikke. Da ny skole toges i brug 1908, kom den frem efter en lang årrækkes brug som komfurforliggersten i Nagbøl gl. præstegård (m. bagsiden opad!) Ved denne anbringelse er kronedelen afknækket og ikke senere genfundet. Ved anbringelse i ny skole 1908 påstøbtes den erstatningstop i cement, som endnu sidder på Ta, hvis bagside er helt blankslidt (af færdsel) ned til ca. halvdelen af Ta's opr. tykkelse. Forside: velbevaret (fraregnet påsatte top, som dog er dygtigt udført). Fa: jævngrå, m. lodr. jernstribning i små revner. Tekst: dybthugget, tydelig, uoptr. Ved nedlægg. af 1908-skolen i 1965 overførtes Ta til depot på Lunderskov skole (til ops. på ny skole under opførelse). Ej: Lunderskov komm. I dette specielle tilfælde bør en ny topdel udføres i samme stenart og påsættes af kyndig stenmester. Opl: sksp. L. J. Bach, Brande og sksp. J. Hedegaard Laursen.

Vraa. Ta over dør i opr. (men ombygg.) bygning. Ej: Lunderskov komm. Plac: noget dækket under tagudhæng, øverste del ragende op i sort træbeklædning. Ret grov struktur. Fa: jævngrå. Inikt: normal. Skureret grat (istands?). Hovedindtryk: velbevaret. Opl: sksp. J. Skjødt, Jordrup.

Litt. Skolemester i Vraa var Henrik Broholm, som i 1737 udgav en latinsk beskrivelse og lovprisning af de kongelige skoler («Ortus et progresus vernacularum skolarum» Flensburg 1737).

Fra dette skrift stammer bl. a. oplysningen om, at der over alle døre indvendig i rytterskolerne på den kalkede væg var malet opbyggelige vers (se bl. a. titelblad og Thøger Jensen »Fr. 4's kgl. skoler« s. 49–50).

Seest. Ta i opr. bygnings facade (ombygg.). Ej: Kolding komm. Plac: god. Inm: m. dækket kantkehl, gråmalet grat. Struktur: ret grov. Flere aftryk. Fa: jævn grågullig. Inikt: normal. Tekst: optr. m. gråt, tydelig. Opl: sksp. H. H. Lau, læ. Alex Torp og J. Ravn, Tamholtgd.

Nr. Bjert. Ta fl. 1917 til nyere skole, nu børnehaven. Ej: Kolding komm. Plac: i ydervæg. Ops. og inm: god. Struktur: ret åben, tydel. vejrlid. Fa: lys grå m. svag jernfla. Inikt: normalform – forgyldt. Tekst: dyb hugning, rest af sort optr. Hovedindtryk: velbevaret. Opl: J. Therkildsen, Lyshøjskolen.

Eltang. Ta i oprindelige (ombygg.) skoles facade. Ejer: privat. Plac: mellem vinduer. Ops.: inm. med dækket kantkehl (ringe fremspring). Struktur: ret grov (vejrlid). Fa: mørk gråfla. på lidt gullig bund. Skrab af arbejdsredsk.; tydelig hugning. Inikt: normal mod lavbred. Uoptr. tekst. Hovedindtryk: naturlig. Opl: Karen Jacobsen, Eltang centralskole, samt ejer.

Erritsø. Ta i oprindelige (forlæng.) skolebygning. Ej: Fredericia komm. Plac: god. Ops: delvis dækket og overkalket top (omg. af løs puds), 1 (org. ?) krampe, inm. m. dækket kantkehl. Ta's gullige farve synes at stamme fra tidl. overkalkning. Inikt: beskadiget, lavbred form. Tekst: optr. bred, ufagmæssig. Struktur: ret grov. Vejrlid: tydeligt. Bevaringstilstand: kan bedres ved fagmæssig udtagning og genopsætning. Opl: sksp. K. Sloth.

Vejlby (Egeskov). Ta fl. til nuv. Egeskov skole 1907 (i gavl m. flyttetavle). Ej: Fredericia komm. Plac: god. Ops. + inm: i ret »kunstfærdig« niche, dog m. fri grat og hulkehl.

Struktur: tæt. Fa: jævn lysgrå. Inikt: normal. Tekst: noget nedslidt, men intakt hugning. Krone, monogram, tekst, grat og hulkehl viser rester af tidl. forgyldning. En enk. ridse fra værktøj, iøvrigt meget velbevaret. Opl: læ. Henrik Kalstrup, Egum.

Gaarslev. Ta fl. 1909 til nuv. Gaarslev skole (i gårdmur, m. flyttetavle). Ej: Børkop komm. Plac: i lidt forsænket niche, inm: god. Struktur: ret åben, okkerlag m. nedsivninger, synligt vejrslid. Inikt: normalform. Tekst: tydelig hugning m. rester af tidligere forgyldn. Bevaringstilstand: god. Opl: sksp. E. Lynggård Madsen.

Aagaard. Ta i nyere skolebygn. fra 1854 (samme plads som opr. rytterskole) i facade (m. pendenttavle). Ej: Egtved komm. Plac: god. Ops. + inm: 4 (orig.?) kramper, cementindmuret til tekstflade. Struktur: ret grov, enk. afflisl. Fa: jævngrå. Inikt: normal. Tekst: tydelig, m. temmelig »bred« opr. Opl: sksp. E. Hedegaard-Jensen, Ø. Starup.

Højen. Ta fl. til ny skole 1878 og derfra 1964 til nuv. Højen skole (ydermur v. indgangsport). Ej: Vejle komm. Struktur: ret åben, enk. afflisl. Plac. og ops: god. Inikt: normal mod lavbred form, forgyldt. Tekst: (istandsat) tydelig hugn. m. sort opr. Opl: flæ. E. Fogh Pedersen.

Harte. Ta fl. 1847 til ny skole (v. kirken), denne brændt 1963 og Ta derved stærkt beskadiget (sprængt i 7-8 stykker), opbevaret i depot på ny skole. Ej: Kolding komm. Harte skoles forventede nedlæggelse har igangsat samarbejde mellem Kolding komm. skolevæsen, v. skole-dir. Nic. Nielsen og Museet på Koldinghus om Ta's restau. og overdragelse til Koldinghus-Museet. Opl: flæ. R. E. Vilstrup.

Skærup. Ta fl. 1913 til ny skole og 1959 til Smidstrup-Skærup Centralskole. Ej: Børkop komm. Plac: i forgang til aula (sammen m. Smidstrup-Ta). Ops. og inm: god. Struktur: tæt (typisk Bremer-sten). Ringe vejrslid. Fa: grå m. svag fla. Inikt: normal. Tekst: v. opsætn. 1959 afrenset og opr. m. brunt, tydelig. Opl: ovl. P. N. Petersen.

Ark: Skærup skoles embedsprotokoller.

Smidstrup. Ta fl. 1858 til nyere skole og 1959 til Smidstrup-Skærup Centralskole. Ej: Børkop komm. Plac: som Skærup-Ta. Ops. og inm: god. Struktur: ret tæt, synligt vejrslid. Fa: mørk grå m. brunlig fla. Kalkindh. = 0. Inikt: normal. Tekst: som Skærup-Ta (m. uvæsentl. forskelle). Opl: fhv. viceinsp. J. C. Corydon-Petersen.

Ark: Embedsbøger fra Smidstrup, Haastrup, Tiufkjær, Velling og Klattrup skoler.

Skolens bomærke: 2 (overlappende) rytterskoletavler.

Møn

(ikke oprindeligt rytterdistrikt)

Hjertebjerg. Ta i opr. skolebygn., nu pedelbolig under ny Hjertebjergskolen. Ejf: komm., bev: sikker. Tilstand: velops., meget vejrslidt, indhugning nedslidt, enk. afspr., ikke optr. Inikt: udpræget bredflad. Hovedindtryk: i nuværende tilstand god overensst. med bygnin-gens stil.

Keldby. Ta fl. til ny Hjertebjergskoles aula, inm. i lys væg. Ejf: komm., bev: sikret. Grå med lysere fla., tekst uoptr., men skarpthugget. Halvt inm. skråkant. Inikt: normal – med særl. »udførlig« krone. Tæt struktur og mindre vejrslid. Hovedindtryk: velbevaret.

Tjørnemark. Ta fl. 1970 til depot i Hjertebjergskolen m. henblik på senere opsætning (Hjertebjergskolen?). Ejf: komm., bev: sikker. Tilstand: god (enk. små afflisninger). Total-mål (uinm.): L = 79 cm, B = 39 cm, totaltykkelse = 8 cm, heraf 4^{1/2} til inm. Stenprøve: tæt struktur, skarptkantede kvartskorn, ringe kalk- og jernindhold. Grundfarve grå, let fla. Smal kronetop u. skråkant. Tekst: »flot« hugning m. versalforsiringer, optr. med forgyldn., ingen skilletegn. Inikt: udpræget lavbred. Bagside med sav- og hugningsspor. Enkelte uregelmæssigheder i stavning og opsætning Hovedindtryk: meget velbevaret. 2 trætavler fra Tjørnemark også i depot. Vedr. ovenn. 3 tavler opl. fra bl. a. ledende sksp. S. Siegfredsen, skolebtj. H. Petersen og ing. Stig Ellkier-Pedersen.

Ebelnæs. Ta fl. 1916 og 1962, nu i ydervæg på Gammelsøskolen, Damsholte. Ejf: komm. Bev: sikret. Tilstand: god. Fa: letfla. grå. Plac. og inm: gode. Teksthugning (m. sort optr.) bred og tæt. Enk. uregelmæssigheder m. h. til ordstavning og skilletegn. Inikt: udpr. lavbred m. »fyldt« krone. Hovedindtryk: velbevaret og -placeret. Opl: sksp. Lillevang, Damsholte.

Svendsmarke: Ta i Tøvelde gl. skoles ydervæg. Opsat m. 4 jernkramper som oprindelig. Stenart ret kornet. Vejrslid udpræget. Fa: grå m. let mørkere fla. Inikt: normal. Hugning pletvis udvisket, påbegyndt optr. noget udflydende. Okkerstriber. Ej: komm. Bev: sikret. Opl: ovl. H. W. Hansen. Ark: lokal byprotokol

Haarbølle og Dame. Begge Ta 1960 fl. til »Fanefjordskolen«s hoveddør, udv. vindfang, murstensvæg. Ejer: komm. Bev: sikret. Plac., ops og inm: ideelle. Begge Ta: samme type. Inikt: lavbred; hugning ensartet; jævngrå letfla. Dame-Ta med ret bred, sort optr. og tydeligst vejrslid. Begge porøs struktur m. kalkindhold. Hovedindtryk: god opsætning og bevaringstilstand. Opl: sksp. J. Akhøj Nielsen.

Borre. Ta i opr. (ombyggede) skolebygning, (nu beboelse). Ejf: komm. Bev: sikret. Ops. m. jernkramper og fri kant. Vejrslidt m. ret utydelig (uoptr) skrift – dog læselig. Inikt: nor-mal. Stenarten særpræget m. forskudte lagdelinger i gullige, rødlige og lysegrå bånd, grundfa: mørkegrå m. kalkindhold.

Magleby og Mandemark. Begge Ta siden 1937 i Magleby centralskole, på lys væg over for indgang. Ejf: komm. Bev: sikret. Inm. m. fri kant, begge med afbrudt kronetop. Fa: jæv-ngrå m. svag fla. Tæt struktur. Hugning og optr. kraftigst på Magleby-Ta. På begge Ta både ensartede og forskellige fejl i teksthugning og -optr. Inikt: på begge samme lavbrede form, men i forsk. udførelse. Hovedindtryk: velbevarede. Opl: sksp. F. Ihlemann.

Bogø. Ta fl. til nuv. Bogø skole. Opsat i aula (panelvæg). Ej: Møn komm. Bev: sikret. Mørkgrå, letfla. sten, noget porøs struktur, tydeligt vejrslid. Ret »stiv« og bred teksthug-ning, optr. m. forgyldning. Inikt: udpræget lavbred. Hovedindtryk: velbevaret, men ville være bedre placeret i murstensvæg. Opl: flæ. H. Nymann Nielsen. Ark: »Bogø i 200 år. 1769–1969«.

Baggrunden

Dette er ikke noget videnskabeligt værk.

Formålet har været at samle og delvis belyse flest mulige data vedr. rytterskoletavlerne i håb om derved at vække interesse for deres fortsatte bevarelse som skole- og kulturminde.

Indsamlede oplysninger er forsøgt objektivt efterprøvet og anvendt, mens det subjektive har fået en margen til at påpege endnu uafklarede spørgsmål.

Undersøgelsens faser:

Gennemgang af foreliggende litteratur og vigtigste arkivalier, udsendelse (genn. »Folkeskolen« og direkte) af 400 spørgeskemaer m. 15 grundspørgsmål ang. tavlernes forhold, gennemgang og kontrol af indkomne besvarelser, nærmere korrespondance i tilslutning hertil, fotograferings- og samtalebesøg på hver enkelt tavlelokalitet til indhentning af yderligere oplysninger og orient. vedr. lokale arkivalier m. v., udarbejdelse af undersøgelsesresultaterne i foreligg. form og oprettelse af billed- og datakartotek til fremtidig à jour-føring.

En undersøgelses vej kan være forhindringsfyldt, bugtet og lokkende med alskens fristende vildspor.

At holde stien nogenlunde ret og ren har i dette tilfælde kun været muligt ved mange vejviseres hjælp, og taknemmelighedsgæld er stiftet for praktiske vink, oplysninger, advarsler, kritiske bemærkninger, moralsk og økonomisk opbakning samt good-will og expertise.

Takken herfor være hermed rettet til myndigheder, institutioner, firmaer og enkeltpersoner:

Undervisningsministeriet ved hr. kontorchef E. N. Thye-Nielsen.

Danmarks Lærerforening ved fmd. ovl. Stinus Nielsen.

»Folkeskolen« ved red. Alb. Johansen.

Institut f. Dansk Skolehistorie ved hr. prof., dr. phil. Roar Skovmand.

Statens Lokalmuseumstilsyn ved afdelingsleder P. Halkjær Kristensen og overinsp., dr. phil. Holg. Rasmussen.

Pædagogisk Studiesamling ved overbibliotekar R. Hellner.

De Danske Kongers Kronologiske Samlinger på Rosenborg ved hr. overinsp. G. Boesen.

Gavnø Slots malerisaml. ved dir., baron A. Reedtz-Thott og guide fru D. Brandt.
Sydsjællands Museum ved hr. dommer T. Worsåe og museumsass. fru Inge
Bahlsted, Vordingborg.
Odense Bys Museum ved hr. insp. Finn Grandt Nielsen.
Bymuseet Den Gamle By ved hr. museumsdir. Hans Lassen, Århus.
Nordsjællandsk Folkemuseum, Hillerød, ved hr. museumsdir. Nils Gustafsson.
Falsters Minder ved hr. museumsdir. F. Nabe-Nielsen.
Museet på Koldinghus.
Stenstrup Museum.
Det kgl. Bibliotek.
Universitetsbiblioteket.
Statsbiblioteket i Århus.
Slagelse Centralbibliotek ved overbibl. J. Kanding.
Sammenslutningen af Lokalhist. Arkiver ved fmd., sksp. A. Strange Nielsen.
Lokalhist. Arkiv f. Slagelse og omegn ved fmd., Fr. Andersen.
Stenhuggerlauget i Kjøbenhavn ved olderm. K. Andersen.
Stenhuggermestrene Niels Jørgensen, Kolding, Erik Nielsen, Holbæk, Ax. Han-
sen, Slagelse.
Fa. Convestol A/S, Kbhvn., ved afdelingsl. F. Raben-Levetzau.
Presse: »Jyllandsposten«, »Politiken«, »Jydske Tidende«, »Vejle Amts Folke-
blad«, »Næstved Tidende«, »Vordingborg Avis«, »Lollands Tidende«, »Aar-
huus Stiftstidende«, »Skive Folkeblad«, »Helsingør Dagblad«, »Ill. Familie-
Journal«, »Fyns Tidende«.
Skole-, arkiv- og museumsmedarbejdere vedr. Chr. VI's skoler i Odsherred.
Fhv. skoleinsp. Axel P. Jensen, Haarlev.
Lærerinde fru K. Hartung, Eskilstrup.
Fru overl. Alfr. Kristjansen (Alfred K.s efterladte manuskripter).

»At vække interessen for rytterskoletavlernes fortsatte bevarelse —«.

Unødvendigt!

Den var og *er* der allerede.

Ingen adspurgt har vist reservation eller manglende interesse, og et meget stort antal »private« har uopfordret fremsendt saglige oplysninger, referencer, skil-
dringer af tidligere skoleforhold og lignende beviser på veneration for de gamle
skoler og deres tavle-bomærke.

Det er navnene på disse interesserede og på alle skole-, kommunal-, biblio-
teks-, museums-, arkiv- og pressefolk, der borger for, at tavlerne ikke *er* eller
vil blive overladt til forglemmelse.

Og takken herfor vil denne medarbejderstab vide at finde i selve sagen.

Instruction

1721

hvorefter

Vii Friderich den Fierde etc. allernaadigst ville, at hver Præst, angaaende de i hans Sogn eller Sogner oprettede Skoler, sig skal rette og forholde.

1. Skal Præsten foreslaae en Person til Skolemester der kand oplære Ungdommen i Doct. Luthers liden Catechismo, samt regnen og skriben, hvilken Person udi Amtmandens Overværelse skal examineres, og naar hand er dygtig befunden, antages hand af Amtmanden og Provsten, uden Bestalling, men forsynes med den Instruction som for Skolemesteren er forfattet.

2. Skulle sliq en Person ei leve skikkelig eller oplære Ungdommen slittig, da skal hand uden Ophold, sliq for Amtmanden og Provsten andrage, som sig derom erkjendige, og naar Amtmanden, Provsten og Præsten, da besinder Skolemesteren hans Instruction ei at have efterlevet og at have hans Embede forbrudt, affetter de ham strax uden videre Proces, og kand da en anden beqvemmere i hans Sted antages.

3. Præsten skal have slittig indseende med Skolemesteren og foruden den i Kirken holdende Catechisation engang hver Uge i Skolen eller Skolerne om flere i det eller de ham anbetrode Sogne findes, overhøre Ungdommen, samt erfare hvorvidt de forfremmes, finder hand Forældrene modvilligen at holde deres Børn fra Skolen, kalder hand dem først for sig, og foreholder dem deres Forseelse, med alvorlig Formaning at endre den, vil sliq ikke hielpe, giver hand det Amtmanden tilkiende, som derpaa raader Bod og straffer Bedkommende med Penge Mulct og Fængsel paa Vand og Brød, eller og med at staa aabenbare Skrifte for den tredie Forseelse.

4. Som Amtmanden og Provsten ere beordrede tvende gange om Aaret at besøge Skolerne, saa i Fald de finde, at Præsten ei slittig har besøgt Skolerne, eller vidst af nogen Skolemesterens Forsømmelse, U-skikkelighed samt haarde Forhold imod Børnene, og fortiet det, angive de sliq for Biskoppen, der seer Præsten straffet, og Sagen, i Fald Fornødenhed det udkræver, for Ds angivet.

5. Naar enten Amtmanden eller Kirke-Inspecteuren er i saadan Forfald, at de ei selv kunde være ved Kirke-Cassens Abning, men begierer at Præsten paa deres vegne vil møde, da bør han dem saadant ikke nægte.

6. Tager een eller anden Kirke ved Storm og Uveir nogen Skade, skal hand, om ei anden Leilighed strax havees, da med første Post give Amtmanden og Kirke-Inspecteuren sliq tilkiende, samt begiere deres Svar, at hand saadant for dem haver angivet.

II. (Uddrag af) I n s t r u c t i o n

hvor efter

Vii Friderich den Fierde etc. allernaadigst ville at enhver A m b t m a n d saavit de, i det ham allernaadigst anbetroede Amt værende Kirker og indrettede Skoler angaar, sig allerunderdanigst haver at rette og forholde.

1. Naar den af Præsten til Skolemester foreslagne Person, af Provsten er bleven examineret udi Ambtmændens overværelse og dygtig befunden, antages hand af Ambtmænden og Provsten, uden at gives nogen Bestalling, men de leverer ham da et exemplar af den for Skolemesterne trykte Instruction, og tager paa et andet hans med egen haand underskrebne revers, at han sig i alt efter den skal forholde, eller og strax at have forbrut sit Embede.

2. Hvert Aar skal hand med Provsten besøge Skolerne og nøye efterforske Skolemesternes Forhold, om hand sin Instruction tilbørligen har efterlevet, om Præsten slittig har besøgt Skolerne og overhørt Ungdommen, samt ei med Skolemesterens forsammeelse eller forseelse seet igiennem fingre.

3. Naar nogen Præst klager over Skolemesterens forsammeelse, uskikkelighed i Liv og Levned, eller utilbørlig Forhold imod Børnene, da haver Ambtmænden tillige med Provsten, strax samme Sag at examinere, og saa fremt Præstens angivelse findes rigtig, og det eragtes, at Skolemesteren haver forbrut sit Embede, og ei haver efterlevet sin Instrux, saa affætter de ham strax uden viidere proces, paa det en anden skikkeligere og beqvemmere igien kand antages.

4. Skulde nogen Præst imod forhaabning, forsømme at besøge Skolerne og overhøre Ungdommen, eller ej betimeligen andrage Skolemesterens uskikkelighed, forsammeelse og utilladelig Forhold imod Børnene, naar hand derom er videndes, da gives det Biskoppen tilkiende, som lader saadan Præst tiltale og mulctere første gang paa 5 Rdlr. anden 10 Rdlr. tredie gang 15 Rdlr. skeer det tiere eller Præstens forseelse er saa stor, at den ei med deslige mulct kan forsones, andrager Biskoppen det allerunderdanigst for os til allernaadigste Resolution.

7. Hand haver alting nøye med Kirke-Inspecteuren at overlegge, samt drage ald muelig omsorg for Kirkerne og Skolernes fremtard som hand og i sær did haver at hensee, at Contracterne om Kirkerne reparationer blive vel og forsvarligen efterlevede, paa det Biskoppen kand, naar hand besøger Kirkerne, finde dem i forsvarlig Stand.

8. Af de Kirke-Inspecteurerne og Skolemesterne meddeelte Instructioner sendes hannem herhos rigtige Copier, hvilket saavit af dem ei heri er indført, hand haver i alle maader at holde sig efterrettelige saavel som og did se at andre dem efterleve.

Hafnice den 28 Martii Anno 1721.

hvorefter

Vi Friderich den Fierde, af Guds Raade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, allernaadigst ville, at enhver Skolemester, i Rytter-Districterne sig i det ham betroede Skolemesters Embede, indtil videre skal rette og forholde:

1. Hand skal dagligen holde Skole i det dertil beskaffede og hannem anviste Huus for ald Ungdommen Dreng og Piger i de Byer, som ere den hannem betroede Skole underlagde, og bør hand antage sig ej allene Boemænds, Huusmænds og Jndersters Børn, men endog deres Tiunde, naar de slygt af hannem begierer.

2. Skulle der findes nogle Fattige forladte Fader og Moderløse Børn, som ingen Tilhold have, men lever af Almisse, bør hand og antage sig dennem, og ikke mindre besørge deres end andres Underviisning.

3. Saasnart hand sit Skolemester Embede antræder, skal Sogne-Præsten give ham et rigtigt og udførligt Mandtal paa alle Børnene og alt Tiunde i de Byer som ligge til hans Skole, paa det hand deraf kand erfare om Børnene saavel Dreng som Piger, naar ei før da saasnart de ere over fem Aar gamle, alle flittigen søge Skolen, skulle nogle af Børnene uden deres Forældres Videnskab, og imod deres Villie udeblive af Skolen, giver hand det Forældrene tilkiende, som da med Riis straffer dennem, men holder Forældrene selv deres Børn modvilligen tilbage, bør hand slygt strax for Præsten at anmeldte, som kalder deslige Forældre for sig, og foreholder dennem saadan deres Forseelse, hvorved de giver Marsag at Børnene ikke oplyses i den Saliggørende Guds Kundskab, og intet lære, hvormed de i sin Tiid kunde tiene deres Konge og Fæderne-Landet; kand Præsten med deslige Formaning ey i Mindelighed formaae Forældrene at holde deres Børn flittig til Skole, angiver hand det uden Dphold for Amtmanden, som strax bør raade Bod derpaa, og efter Sagens samt Omstændighedernes Bestaenhed, see Forældrenes afftraffede, enten med Penge-Mulet eller Fængsel paa Vand og Brød eller ogsaa staa aabenbare Skrifte for den tredie Forseelse.

4. Hand haver med lige Flid og Omhue at antage sig alle Børnene, saavel den allerfattigste Jnderstes som den Boemands, der kan have noget til Beste, thi hand bør ikke reflectere paa Forældrenes Tilstand og Formue, men hans eeneste Diemærke skal være, at faa de hannem betroede Børn, den ene saavel som den anden, forsvarligen underviiste.

5. Udebliver nogen af Børnene i den Bye, som Skolen holdes, skal hand saasnart han merker at de ei ere komne i Skolen, lade Forældrene det vide og af dem kræve lovlig Forsald, hvorfor de ikke ere komne i Skolen.

6. Paa det og Forældrene ei skal have Marsag at klage over, at de sagne den Hielp og Dieneste af deres Børn, som de ellers kunde vente i fald de ei saa jævnlig søgte Skolen, da seer hand derhen, at de Børn over Otte Aar gamle, hvilke om formiddagen haver været i Skolen, om Eftermiddagen bliver hjemme, dog tager hand i agt, at de

der søge Skolen den ene Dag om Formiddagen, skulde den anden Dag gaa i den om Eftermiddagen, saa deslige Børn haver den halve Dag fri, naar Forældrene det begiære, thi Børn under Otte Aar, samt de af hvilke Forældrene ingen Hielp begiære, kand saavel Formiddag som Eftermiddag søge Skolen.

7. Fra Paaske til Michaelis Dag, holder hand Skolen fra Kl. 7 til 11 om Formiddagen, samt fra Kloffen 2 til Kloffen 6 om Eftermiddagen, men fra Michaelis Dag til Paaske fra Kloffen 8 til Kloffen 12 om Formiddagen, saa og fra Kloffen 2 til Kloffen 4 om Eftermiddagen.

8. Hver Morgen skal hand begynde med Bøn saaledes, at der først siunges en Morgen-Psalme, siden læses Morgen Bønnen samt et Capitel af den Hellige Skrift, og endelig siunges en Poenitentses eller anden Mandelig Psalme, medens Morgenbønnen læses, skal alle tilstedeværende Børn ligge paa deres Knæ, og bør hand see til, at Børnene imidlertid med Andagt siunge Psalmerne, bede Bønnerne og høre Guds Ord læse, dog tages herved i agt, at efter Veirets Bestaaffenhed om Winteren naar det er ondt Veir, da ikkun siunges et par Vers af en Psalme, paa det at Børnene ved Lys-Aften kunde hjemkomme og ei ved Sne-Fog og udi Mørke skal komme til Skade.

9. Naar Morgen Bønnen er holdet, skal hand strax begynde at læse for Børnene, men siden saavel Piger som Drengene møde i Skolen, saa bør hand see derhen, at Drengene sidder ved et eller flere Borde for dem selv, og Pigerne for dem selv, saasom de ingenlunde maa sidde iblandt hverandre.

10. Hand skal med alid Gliid lære Børnene Doct. Luthers siden Catechismum, hvilket de bør viide Ord for Ord at oplæse uden ad, siden den i Stiftet brugelig Forklaring, hvilken hand ei skal venne dem til at lære saaledes uden ad, at de binde sig til Ordene, men hand bør tit og ofte forandre Spørgsmaalene til dem, saasom det er bedre at kunde giøre forreede for Meningen, end at de kunde læse Ordene op uden at forstaa dem.

11. Alle Børnene i Skolen skal hand desforuden lære at læse inden i Bøger, som hand og tillige, naar Forældrene det begierer, bør informere dem i at skrive og regne, hvorføre Forældrene da bør betale ham for et Barn Maanetlig Otte Skilling Dan-ske til Skriv-Materialer, men for Læsningen betales intet.

12. Som Læsningen om Morgenens begyndes med Sang, Bøn og Guds Hellige Ords Læsning, saa bør den ligeledes om Aftenen endes, da der først siunges en aandelig Psalme, hvorpaa alle Børnene nedknæle medens Aften-Bønnen læses, siden læses et Capitel af den Hellige Skrift, og endelig endes med en Aften Psalme, saa skal og førend Børnene gaar af Skolen om Middagen læses for dem af Lov-Bogen efter Tidens Bestaaffenhed, 2, 3 a 4re Artikler.

13. Naar saaledes Aften-Bønnen er holdet, gaar Børnene hver hjem til sit, da de Børns Forældre, som ikke boer i den Bye, hvor Skolen holdes, skal lige saavel som de Børns Forældre i den Bye hvor Skolen holdes, selv drage Dmsorg for, at saa Børnene af Skolen hjem.

14. Medens Børnene ere i Skolen, skal Skolemesteren for alting give nøye Agt, at de ikke bande, bruge Skieldts-Ord og utugtig Snaf eller Støye, lyses og slaes, men

finder hand een eller anden af dem, dermed at forsee sig, da straffer hand saadanne med Dord, og foreholder dem alvorligen, at de i Skolen bør sidde stille og med Agtsomhed, uden at fortørne Gud eller forarge hverandre.

15. Om Søndagene og Hellig-Dagene samt Maanedes Bededage, skulde Børnene møde Skolemesteren ved Kirken, og følges hand med dem i Kirken, og der forbliver indtil Prædiken og Catechisationen er ude, hand skal og nøye give Agt, at Børnene af de fraliggende Byer ligeledes møde i Kirken, did de med deres Forældre skulde følge, men nødes Forældrene til iblant at lade et Barn blive hjemme for at see til Huuset, skal hand mage det saa, at det Barn, som haver været hjemme en Søndag, kommer i Kirken den næste derefter, da een af dem der forrige Søndag var i Kirken, kand derimod blive hjemme, naar Fornødenhed det udkræver.

16. Naar Biscopen engang hver tredie Aar eller tiere besøger Kirkerne samt overhøre Ungdommen, da skal Skolemesteren med alle Børnene der søge hans Skole være tilstæde, dennem haver hand at inddele i visse Classer, først de, der alleeneste have lærdt een eller fleere af de fem Parter i Lutherii liden Catechismo; dernæst de, der viide de gandske Catechismum, uden Forklaringen, omsider de, der have tillige lærdt Forklaringen og Sententjerne, men endeligen de, som desforuden kunde de 7 Davids Poenitentzes Psalmer. Naar Børnene saaledes ere satte i Orden, kand Biscopen overhøre enhver i det de haver lærdt, hvorved Skolemesteren stedse skal være tilstæde, for at stande til Rætte, om noget paa hans Underviisning kan være at sige, til hvilken Ende Biscopen skal have Magt lydeligen at tilspørge ei alleene Provsten, Præsten og Degnen, men end og den gandske Meenighed om de noget paa Skolemesteren vide at sige, som om hand enten er forsømmelig i sit Embede, eller uskikkelig i sit Liv og Levned, og naar Biscopen finder, at der er Klage over Skolemesterens Forhold, at hand ei sin Instruction efterlever, siger hand det til Provsten og Præsten, og dennem reprimanderer, at de sliq en uduelig Skolemester haver ladet hensidde, som af Ambtmanden og dennem burde at have været casseret, hvorføre de det for Ambtmanden havde at andrage og uden viidere Process ham at cassere.

17. Provsten skal og besøge Kirkerne engang hvert Aar, og skal der da paa lige Maade, som naar Biscopen hver tredie Aar besøger Kirkerne, hvorom næst foregaaende Post melder, forholdes baade med Børnene som Provsten overhører, saa og med at undersøge om noget paa Skolemesteren kunde være at sige, som da for Ambtmanden andrages, og naar da Ambtmanden, Provsten og Præsten befinder, at hand hans Instruction ei haver efterlevet og hans Embede at have forbrudt, haver de ham strax uden viidere Process at affætte.

18. Hand skal og ved saadanne Biscopens og Provstens Kirke-Besøgelse stedse have Mandtallet ved Haanden paa dem der søge hans Skole, hvorved eenhvers Navn er tegnet, om — og hvortit han eller hun har forsømt Skolen, thi da erforsker Biscopen og Provsten enten sliq er Forældrenes eller Børnenes Skyld, paa det de Skyldige efter Sagens Beskaffenhed kunde blive ansæete.

19. Naar Børnene i Skolen ere saaviit underviiste, at de kand tages til det Høycærværdige Altarets Sacramente, skal hand dog siden een eller tvende gange om Ugen igiennemgaa deres Børne=Lærdom med dennem, paa det de ei skulde glemme, hvad

de tilførn have lært, begiere og nogen af deslige at vorde desforuden meere under-
viiste i at regne og skrive, maa hand dem det ikke nægte.

20. Saa fremt endeel af de til Land-Militien enrullerende eller og andre frem-
mede voren Mennisker nys komne til Sognet, skulle findes saa grove og uoplyste i
deres Saligheds Sag, at Sognepræsten dem ei med een god Samvittighed til Her-
rens Bord kand annamme, da naar Sognepræsten henviser saadanne til ham, skal
hand være pligtig dennem paa visse Tider saaledes at underviise, at de kand faae
den fornødne Kundskab om Gud og deres Salighed.

21. Hand maa ingenlunde med Hug og Slag, ilde medhandle Børnene, men deres
Feil skal hand paa lemfældigste Maade søge at rette, findes nogen uflittig i at lære,
da lader hand saadan een sidde længer i Skolen end de andre, dog bør hand gjøre
Forstiael mellem Børnenes Nemme, med hvilket een kand være bedre begavet end
den anden, og derfor i kortere Tiid fatte det, som en anden maa have langt længere
Tiid at lære. Vil hans formaninger og den maadelige Straf hand lader Børnene
udstaa med at sidde længere i Skolen end de andre, intet hielpe, siger hand det til
deres Forældre, af hvilke eller af ham i deres Nærværelse, de da med Riis efter deres
Forseelses Beskaffenhed straffes.

22. For Børnenes Underviisning i Læsning, maa hand ei noget enten af dem
deres Forældre eller anden begiere eller tage, under Straf efter Lovlig Medfart at
miste hans Embede, men hand skal lade sig nøye med den hannem tillagde Løn, nem-
lig aarlige Fire og Tyve Rigsdaler, som hannem Dvartaliter af Kirke-Inspecteuren
skal betales, og derforuden leveres trende Skovlæs Brændevod, og af hver Tyve
Tønder Hartkjoorn et Læs Tørv, samt af hver Tønde Hartkjoorn til hans Dvegs Un-
derholdning et Lispund Høe og et Lispund Halm Foeder, og skal hand derforuden
nyde fri Græsgang iblant Bøndernes Dveg til tvende Kiør og sex Faar, saa og være
fri for alle Skatter, Contributioner og Paalæg hvad Navn de have kunde, og skal de
Huusmænd som Børn haver, enten gjøre Skolemesteren tu Dages Arbejde om Aaret
eller betale ham een Mark, begierer eller modtager hand videre, bør hand, naar det
hannem lovligen er overbeviist, uden ald Indvending miste sit Embede.

23. Denne Instruction skal trykkes og opslaaes i hver Skole til alles Underretning,
som den og i alle Maader bør og skal efterkommes, men hvilken Skolemester sig
samme efterrettelig holder og desforuden lader see nogen særdeles Gliid med de
Unge Underviisning, hannem vil Vi, naar hand er Student, til ledigvordende
Degne-Kald, ja vel og til Præste-Kald, om hand dertil dygtig befindes, allernaadigst
befordre, dog saaledes, at hand skal have været fiire Aar eller i det mindste tree Aar
Skolemester før hand noget slikt Embede maa søge, og ville Vi allernaadigst at denne
Instruction skal hvert Aar læses fra Prædikestolene efter Prædiken den første Søn-
dag efter Hellig Tre Kongers Dag.

Givet paa Bort Slot Kiøbenhavn den 28 Martii Anno 1721.

Under Vor Kongl. Haand og Signet

Friderich K.

L. S.

Smidstrup-Skærup Centralskole

Brønshøj Skole

Tavlemotiver som nuværende skolers bomærke

Litteratur

Uddrag af litteratur om og i tilslutning til rytterskolernes historie.

- Steenstrup-Erslev m. fl.*: »Danmarks Riges Historie« bd. 5
Danstrup og Hal Koch: »Danmarks Historie« bd. 8–9, 1964
Pontoppidan: »Danske Atlas« Tom I
Pontoppidan: »Annales« IV
Vilh. Andersen: »Dansk Litteratur i 18. Århundrede II« 1934
Rahbek og Nyrop: »Den danske Digtekunsts Historie« 1808
J. Paludan: »Fremmed Indflydelse på den danske nationale Litteratur« I–II 1887–1913
Holg. Munk: »Rytterbonden«, dr-afhandling vedr. rytterskoleforh. i Vordingborg distrikt 1718–1768. 1955.
Joachim Larsen: »Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1536–1784«. 1916.
Thøger Jensen: »Kong Frederik den Fjerdes Skoler (Rytterskolerne)«. 1921.
Henr. Broholm: »Ortus et progressus vernacularum, ---«. 1737.
C. Behrend: »Henr. Broholms Bog om Frederik IVs danske Skoler« »Vor Ungdom«. 1910.
L. Koch: »Den danske Landsbyskoles Historie til 1848«. 1882.
K. Ottosen: »Vor Folkeskoles Oprindelse og Udvikling«. 1931.
H. Kyrre: »Vor Skole«. 1960.
Danmarks Lærerforening: »Af landsbyskolens saga«. 1964.
C. A. Jensen og C. Pedersen: »Gjentofte og Hvidøres kongelige Skoler«. 1921.
M. Bredsdorff: »Læsest. til den danske folkeskoles historie«. 1956.
Alfr. Bek: »Fra Rytterskole til Centralskole (Brøndbyerne)« »Bog og Nål«. 1945.
K. Rockstroh: »Frederik IVs Godspolitik 1715–1720« i »Hist. Tidsskrift« 9 r. 3 b. 1925.
V. Møller: »Bidrag til en Rytterskoles Historie (Brønshøj)« i »Vor Ungd.«. 1921.
Erl. Gribsø: »Skoleforhold før 1814«. 1929.
Johs. Jessen: »V. og Ø. Flakkebjerg Herreds Skolehistorie fra 1690«. 1938.
Johs. Jessen: »Slagelse Herreds Skolehistorie 1721–30«. 1942.
Johs. Jessen: »Alsted og Ringsted Herreders Skolehistorie indtil 1830«. 1945.
Karl Hansen: »Skanderborg By og Slot«. 1833.
L. Thane: »Skanderborgs Historie«. 1908.
P. A. Klein: »Vordingborg Købstads Historie«. 1927.
Brasch: »Vemmetoftes Historie« bd. II.
J. J. Ravn: »Lidt om Skoleforhold i gamle Dage« i »Vejle Amts Årbøger«. 1913.
Årbog for Historisk Samfund, Præstø Amt. 1914.
Årbog for Historisk Samfund, Århus Amt. 1908 og 1914.
Århus Stifts årbog. 1916.
H. C. Roede: »Rytterdistrikternes Skoler under Frederik IV« i »Vor Ungd.« 1908 og 1915.
A. Hojer: »Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben«. Omkr. 1729, trykt 1829.
Chr. Bruun: »Frederik Rostgaards Liv og Levnet«. 1870.
Chr. Bruun: »Frederik Rostgaard og hans Samtid. Aktstykker og Breve«. 1871.
Peder Friis: »Sal. Jørgen Friises Poetiske Skrifter«. 1752.
Grove: »Kjøbenhavns Huuse og Indvaanere efter Branden 1728« ved Kjøbenhavns Brandforsikring.
K. Voss: »Bygningsadministrationen i Danmark under enevælden« 1966.
»Folkeskolen«: 1918 s. 187, 1921 s. 154, 1940 s. 627, 1970 s. 230.
»Fyns Stiftstidende«: 29-9-1940.
»Fyns Venstreblad«: 27-3-1946.
»Østsjællands Folkebl.«: 10-4-1946.

Endvidere de i bogens tekst nævnte tidsskrift- og dagbladsartikler, lokalhistoriske publikationer, protokoloptegnelser, embedsbøger og øvr. arkivalier.

ISBN 87 504 0284 6

RAMMENS BILDMAGASINER A/S 1975 11